

MAHREM GÜNLÜK

Paul Gauguin

ithaki

Paul Gauguin
(Paris, 1848 - Markiz Adaları, 1903)

Yüzyılın başında yaygınlık kazanan, ilkel yaşama romantik bir geri dönüş arzusunu gerçekleştirmiş bir sanatçıdır.

1848'de Paris'te doğdu. 1865'te deniz kuvvetlerine katıldı. 1871 yılına kadar orada kaldı. Bu tarihte bir borsa şirketinde çalışmak üzere donanmadan ayrıldı. Ancak resim yapma tutkusu nedeniyle borsa şirketindeki işinden de ayrıldı ve kendisini tümüyle resim sanatına adadı.

Ailesini ve başarılı meslek yaşamını geride bırakarak Tahiti'ye yerleşti. Oradaki yaşamını anlattığı *Noa Noa* adlı kitabında "yapay ve geleneksel olan her şeyden kaçtım. Burada 'gerçek'i buldum, doğayla bir oldum," diye yazmıştı. Tahiti'de ilkel sanatın tepkici, içgüdüsel doğruluğunu yakalamaya çalıştı. Rengi yalnızca dekoratif ya da duygusal amaçlarla kullanan ilk sanatçılardandı. Bunun yanı sıra doğal olmayan, sade üslubu da onu modern sanatın en önemli isimlerinden biri yapmıştır.

İthaki Yayınları - 99
İthaki Kitaplığı - 19
ISBN 975-8607-10-3

Paul Gauguin / *Mahrem Günlük*

1. Baskı İstanbul, 2001

Kitabın özgün adı:
Intimate Journals Of Paul Gauguin

İngilizceden çeviren: Ebru Kılıç

Redaksiyon: Savaş Kılıç

© Bu çevirinin yayın hakları İthaki Yayınları'na aittir.

Yayın Koordinatörü: Füsun Taş
Kapak Tasarımı: Murat Özgül
Düzelti: Şule Cepcepoğlu
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak ve İç Baskı: Kitap Matbaacılık
Cilt: Fatih Mücellit

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. İlter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97
www.ithakiyayinlari.com
penguenithaki@superonline.com

Mahrem Günlük

Paul Gauguin

Çeviren:
Ebru Kılıç

ithaki

ÖNSÖZ

Defalarca anlatıla anlatıla çarpıtılan fantastik bir Gauguin efsanesi oluştu. Tablolarından daha iyi bilinen ve en azından bu ülkede babamın resmin büyük ustalarından biri mertebesinde kabul gördüğünden bihaber olanlar tarafından tartışılan bir efsane bu.

Bu hikâye her yerde genel bir hayranlık uyandırıyor. Bir zamanlar orta yaşlı, sıradan sayılabilecek, az çok başarılı bir borsa simsarı varmış. Çok bağlı olduğu bir karısı ve üç çocuğu varmış bu borsa simsarının. Ailesinin de arkadaşlarının da, onun ömrünü müreffeh bir işadamı ve iyi bir aile babası olarak tamamlamaktan başka bir hevesi olabileceği vehmine kapılmaları için hiçbir sebep yokmuş üstelik. Sonra bir gece bütün bu ailevi erdemlerini uykusunun derinliklerinde bırakmış ve yeni güne gaddar bir canavar olarak uyanmış. Ailesine beslediği sevgiden eser yokmuş artık. Burjuva hırslarından ve saygınlığından eser yokmuş. Resim yapmak için yanıp tutuşuyormuş. Eline bakan ailesini hiç düşünmeden, hiç dert etmeden Paris'e kaçmış; kendisini yeni benimsediği sanatına adayarak akademik geleneğe gururla karşı çıkmış. Ve nihayet bir gün uygarlığı tahammül edilemez derecede usandırıcı bulup Tahiti'ye yerleşmiş; bir yabani gibi yaşayıp, âşık olup, resim yapıp öldüğü yere...

Iyi bir hikâye. Birçok saf ruhun hoşuna gittiğinden, bunu ya-

lanlamak üzücü. Fakat ne yazık ki doğru bir hikâye değil. Babamın ressam olma kararının arkasında, böyle Dr. Jekyl - Mr. Hyde tarzı bir dönüşüm bulunmuyor. Elimde babamın evlendikleri yıl, 1873 gibi erken bir tarihte yaptığı annemin bir portresi var. Üstelik hayatı boyunca, kâh en kaliteli keten masa örtüsünü tuval yerine, kâh en güzel iç etekliğini boya silmek için kullanarak annemi kızdırmak pahasına resimle uğraşıp durdu. Sanat uğruna ticareti tamamen bırakması 1882'dedir. Anneme danıştıktan sonra kesin kararını verdi. Babamın dehasına duyduğu inançtan değil, onun resim tutkusuna duyduğu saygıdan, annem gitmesine razı oldu. Cesur davrandı, zira çocukları yetiştirme ve eğitme zahmetini kendi üstleneceği anlamına geliyordu bu. Babam ona "kelepir burjuva," derdi, fakat hayatı boyunca ona karşı derin bir saygı besledi.

Babam seyahatleri sırasında bizimle bağını pek koparmadı. Düzensiz aralıklarla mektup yazar, halimizi hatırımızı sorar; etkileyici, duygulu satırlarla bize iyi dileklerini gönderirdi. Hatta bir keresinde Tahiti'den, o garip tablolarından birkaç tanesini göndermişti; küçümseyerek değilse bile aldırış etmeden şöyle bir bakıp tavan arasına kaldırmıştık. Fakat babam buna değil de, çocukların bakımına katkısı olsun düşüncesiyle annemin bu tabloları satmaya kalkmasına –girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştı, ne yazık ki– köpürdü. Sanırım yıllar sonra birkaç tanesi komik denecek kadar düşük fiyattan satıldı.

Ona dair son hatıram, hafızamda eşsiz canlılıktadır. Tahiti'ye son yolculuğuna çıkmadan önce, Kopenhag'a bize veda etmeye gelmişti. Hiç bu kadar huzurlu ve müşfik görünmemişti. Kuşkusuz tropik cennetine döneceği için mutluydu. Veda hediyesi olarak bana, Eugene Carrière'in o yıl yaptığı kendi portresini verdi. Mükemmel benzerliktedir, hâlâ saklarım.

Bu günlük tamamlandığında Markiz Adaları'ndaydı. Ölümün-

den sonra yayımlanmak üzere ya da bu olamıyorsa Paul Gauguin'den bir hürmet nişanesi olarak kabulü için Mösyö Andre Fontainas'a gönderdi. Fontainas yayıncı bulamadı, bu yüzden günlük, *per fas et nefas*[1], annem ve kardeşime geçti. Annemin ölümünün ardından bunları İngilizce okuyanlara sunuyorum. Ucuz burjuvalık belki de.

Anlayabildiğim kadarıyla bu günlük, babamın edebiyat sanatındaki tek uzun denemesi. "Noa Noa" Mösyö Charles Morice'in babamın müsvettelerini düzenlemesiyle hazırlanmıştı ve, ne yazık ki, onun eserlerinin ruhunu pek az yansıtmaktadır. Onun üslubunu bu günlüğün üslubuyla ya da babamın ara sıra Fransız dergilerine sanat üzerine yazdığı denemelerin üslubuyla karşılaştırırsanız, aradaki farkı kolayca görürsünüz. Benim içinse, en azından, bu günlük eşi bulunmaz bir kişiliğin aydınlatıcı bir oto-portresidir. Babama dair hatıralarımı, o bulanık ve sayıca az hatırayı şekillendiriyor, canlandırıyor. Onun iyiliğini, mizah gücünü, asi ruhunu, bakış açısının netliğini, ikiyüzlülüğe ve yalana duyduğu aşırı nefreti gözlerimin önüne seriyor.

Başkalarının bu günlükten neler çıkaracağını bilmiyorum, pek de umrumda değil. Babam bütün hayatı boyunca kendini beğenmiş saygın insanları sarstı, bu günlüğünde anlattığı o müstehcen resmi duvarına asmaya zorlayan aynı ele avuca sığmaz mantıkla, gayet bilinçli bir biçimde sarstı. Ölümünden sonra da onları sarsmaya devam etmesinden daha olağan ne olabilir ki?

Diğer insanlar yanlış anlamayacaklardır. Bu günlüğün Paul Gauguin'in tablolarında konuşan aynı özgür, korkusuz ve duyarlı ruhun kendiliğinden ifadesi olduğunu kavrayacaklardır.

EMILE GAUGUIN
PHILADELPHIA
Mayıs 1921

1 (Lat.) Yasalar ve korkular aracılığıyla.

MÖSYÖ FONTAINAS'A

HEPSİ BU İŞTE
YALNIZLIK VE YABANİLİKTEN DOĞAN
BİLİNMEZ BİR DUYGUYLA YOLA ÇIKAN,
HIRÇIN BİR ÇOCUĞUN BAŞIBOŞ MASALLARI,
GÜZELLİĞİ ARA SIRA YANSITAN VE HER
ZAMAN İÇİN GÜZELLİĞİN – KİŞİSEL OLAN
GÜZELLİĞİN – İNSANCA OLAN TEK
GÜZELLİĞİN – ÂŞIĞI OLMUŞ BİR
ÇOCUĞUN MASALLARI.

PAUL GAUGUIN

MAHREM GÜNLÜK

Bu bir kitap değil. Kitap, kötü bir kitap olsa bile, ciddi bir iştir. Dördüncü bölüme cuk oturacak bir deyiş, ikinci bölümde tamamen yersiz kaçabilir, üstelik herkes de işin sırrına vâkıf değildir.

Bir roman nerede başlar, nerede biter? Akıl küpü Camille Mauclair bunun cevabını bize tanımlayıcı biçimde sundu; yeni bir Mauclair çıkıp da yeni bir tanım getirinceye dek bu soru rafa kalkmış bulunuyor.

"Hayata sadakat!" Gerçeklik hakkında yazmaktan kaçınmamız için gerçeklik bize yetmez mi? Ayrıca insan değişir. Bir dönem Georges Sand'dan nefret etmiştim. Fakat bugün Georges Ohnet sayesinde, neredeyse çekilir geliyor bana. Emile Zola'nın kitaplarında bulaşıkçılar ve kapıcılar beni heyecanla dolduran bir Fransızca konuşuyorlar. Onlar konuşmayı bitirdiklerinde, Zola farkında olmadan aynı tonda, aynı Fransızca ile devam ediyor.

Onu kötüleyecek halim yok. Ben yazar değilim. Resimlerimi yaptığım gibi yazmak isterim, yani hayal gücümün, mehtabın peşinden giderek, başlığı çok çok sonradan koyarak.

Hatıralar! Tarih, geçmişteki belli günler anlamına geliyor bu. Hatıralardaki her şey, yazar dışında her şey ilginçtir. İnsan kim olduğunu, nereden geldiğini söylemelidir. İnsanın kendini Jean

Jacques Rousseau'nun tavrıyla ortaya dökmesi ciddi bir iştir. Size ana tarafımdan Aragonlu bir Borgia'dan,[1] Perulu bir bölge valisinden geldiğimi söylesem buna inanmaz, gösteriş yaptığımı söylersiniz. Fakat bu ailenin çöpleri karıştıran bir aile olduğunu söyleyecek olsam, beni hor görürsünüz.

Baba tarafımdan herkese Gauguin dendiğini anlatsam şayet, bunu son derece çocukça bulursunuz; piç olmadığıma ikna etme düşüncesiyle sizi konuyla ilgili olarak aydınlatmaya kalksam, kuşkuyla gülümsersiniz.

En iyisi çenemi tutmak olacaktır, ne var ki konuşma arzusuyla doluyken insanın çenesini tutması zordur. Kimilerinin hayatta bir amacı vardır, kimilerinin yoktur. Uzunca bir süre bana durmadan birşeyler söyleyen, beni zorlayan bir erdemim oldu; bunun farkındaydım, fakat hoşuma gitmiyordu. Hayat bir andan ibarettir. Sonsuzluğa hazırlanmak için ne kadar kısa bir süre!

Ben domuz olmak isterdim: Tek başına insan gülünç olabilir.

Bir zamanlar vahşi hayvanlar, heybetli olanlar kükrerlermiş; şimdi içlerini dolduruyorlar. Dün on dokuzuncu yüzyıla aittim, bugün yirminciye aidim ve eminim yirmi birinci yüzyılı göremeyeceğiz. Hayat böyle olunca, insan intikamı düşünüyor ve kendisini hayallerle avutmak zorunda kalıyor. Hayatı kötüleyenlerden değilim. Acı da çekersiniz, haz da duyarsınız; aldığınız keyif ne kadar kısa sürerse sürsün hatırladığınız bu olur. Beni sıkmadıkları veya bilgiçlik taslamadıkları sürece filozofları severim. Kadınları da severim, şişman ve hafifmeşreplerse hele. Her zaman şişman bir metresim olsun istemişimdir, fakat hiç bulamadım. Benimle dalga geçercesine, hep hamile olmuşlardır.

Bu, güzellikten etkilenmediğim anlamına değil, aksine benim duyularımda güzellikten eser olmayacağı anlamına geliyor. An-

1 Soylu bir İspanyol ailesi. (yhn.)

layacağınız, ben sevmiyorum. "Seni seviyorum," sözü, benim bütün dişlerimi döker. Bir şairden başka bir şey olmadığımı göstermek için bu kadarı yeterli. Sevgisiz bir şair!!! Kadınlar, açıkgöz olanları, bunu anlarlar ve bu yüzden onları tiksindiririm.

Hiç şikayetim yok. Isa gibi ben de "Et ettir, ruh da ruh," diyorum. Bu sayede az miktarda bir para etimi doyuruyor, ruhum da huzura eriyor.

Dolayısıyla, işte böyle, tüm duygulardan sıyrılmış, ruhunu hiçbir Gretchen[1] için satamayacak bir hayvan gibi sunuyorum kendimi insanlara. Werther olmadım, Faust da olmayacağım. Kim bilir? Belki de geleceğin insanları frengili ve alkolik olacaktır. Bana öyle geliyor ki, bilim ve başka her şey gibi ahlak da herhalde bugünkünün zıddı olacak yeni bir ahlaka doğru ilerliyor. Evlilik, aile ve kulaklarımın içinde çınlayan pek çok iyi şey, sanki bir otomobilin içinde hızla yanımdan geçip gidiyor gibi.

Sizinle hemfikir olmamı mı bekliyorsunuz benden?

Insanın kiminle yatağa girdiği hafife alınacak bir mesele değildir.

Evlilikte çiftin en büyük boynuzlusu âşık olandır, Palais Royal'deki bir oyunda "üçlünün en şanslısı" diye nitelenen.

Port Said'de bazı fotoğraflar almıştım. İşlenen günah – *ab ores*.[2] Mekânımın görünür bir köşesine yerleştirilmişlerdi. Adamlar, kadınlar ve çocuklar, aslında hemen herkes bunlara güldü; ama anlık bir meseleydi bu ve kimse de üzerine düşünmedi daha sonra. Sadece kendilerini saygın addeden insanlar evimden ayak kesti, sadece onlar bütün bir yıl boyunca bunu düşündü. Rahip günah çıkarma sırasında her türlü soruşturmayı yaptı; hatta bunun üzerine rahibelerden bazılarının gözleri büyüdü, betleri benizleri attı.

1 Goethe'nin Faust'undaki kahraman, Margarethe. (ylın.)
2 (Lat). Ağızdan, ağız yoluyla. (ylın.)

Bu konu üstüne bir düşünün ve kapınızın üzerine herkesin göreceği bir yere edepsizce birşeyler asın: Bundan sonra bütün saygın insanlardan, Tanrı'nın yarattığı en dayanılmaz dostlardan kurtulacaksınız.

Ben biliyorum, herkes biliyor ve bilecek ki, iki kere iki dört eder. Gelenekle, salt önsezi ile gerçek kavrayış arasında uzun bir mesafe vardır. Katılıyorum ve herkes gibi ben de diyorum ki, "İki kere iki dört eder"... Fakat bu beni rahatsız ediyor, düşünme biçimimi altüst ediyor. Bu yüzden mesela, siz başka türlüsü asla mümkün değilmiş gibi kesinlikle iki kere ikinin dört ettiğinde ısrar edenler, neden Tanrı'nın her şeyin yaratıcısı olduğunu savunuyorsunuz? Bir anlığına bile olsa, Tanrı her şeyi başka türlü düzenleyemez miydi?

Acayip bir "her şeye kadirlik"!

Bütün bunlar bilgiçleri ilgilendiriyor. Bizim bildiğimiz de var bilmediğimiz de.

İsa'nın kutsal kefeni Mösyö Berthelot'ya isyan ediyor. Elbette bilgili kimyager Berthelot haklı olabilir, ama elbette Papa...

Gel benim tatlı Berthelot'm, ya sen Papa olsaydın, ayakları öpülen bir adam olsaydın ne yapardın? Binlerce budala bütün bu lordların takdisini bekliyor. Birinin Papa olması, Papa'nın da kendisine bağlı olanları kutsaması ve tatmin etmesi gerekiyor. Herkes kimyager değil. Ben şahsen bu konulardan hiç anlamam. Herhalde basurum olursa, beni iyileştireceğine emin olduğum şu kutsal kefenin bir parçasını içime tıkıştırabilmenin bir çaresini arayacağım.

Bu bir kitap değildir.

Ayrıca ciddi okuyucusu hiç olmasa bile, kitabın yazarı ciddi

olmalıdır.

Karşımda hindistancevizi ve muz ağaçları duruyor; hepsi de yemyeşil. Signac'ı memnun etmek için şu küçük kırmızı (tamamlayıcı renk) noktaların yeşilin içine yayıldığını söyleyeceğim. Buna rağmen –Signac'ı kızdıracak ama – bu yeşillik içinde büyük mavi alanlar görebileceğinize yemin ederim. Karıştırmayın; uzakta mavi gökyüzü değil, sadece bir dağ var. Bütün bu hindistancevizi ağaçlarına ne söyleyebilirim ki? Yine de çene çalmam gerek, o yüzden de konuşmak yerine yazıyorum.

Bakın! Küçük Vaitauni nehre doğru gidiyor... Hayal edebileceğiniz en yuvarlak ve en çekici göğüslere sahip. Bu neredeyse çıplak, altın bedeni berrak suda ilerlerken görebiliyorum. Dikkatli ol sevgili çocuğum; kıllı jandarma, kamu ahlakının bekçisi, kuytudaki bu keçi-adam seni izliyor. Bakmaya doyduğunda, onun kafasını karıştırdığın, böylece kamu ahlakını ihlal ettiğin gerekçesiyle seni ahlaksızlıkla suçlayacak. Kamu ahlakı! Ne laf ama!

Ah, büyük kentin iyi insanları, sömürgede bir jandarmanın ne demek olduğuna dair en ufak bir fikriniz bile yoktur sizin! Buraya gelin ve bakın; hayal bile edemeyeceğiniz türde edepsizlikler göreceksiniz.

Fakat küçük Vaitauni'yi görünce arzularımın kabarmaya başladığını hissettim. Nehirde biraz eğlenmeye gittim. İncir yapraklarını dert etmeden, ikimiz de güldük ve ...

Bu bir kitap değildir.

Size uzun zaman önce olan bir şeyi anlatayım.

Belki hatırlarsınız, bir zamanlar General Boulanger Jersey'de saklanıyordu. Tam o sıralarda – kıştı – ben de Pouldu'da Finistere'in ucundaki ıssız bir sahilde, çiftliklerden çok çok uzakta

çalışıyordum.

General Boulanger'nin balıkçı kılığında karaya çıkmasını önlemek için sahili gözetleme emri almış bir jandarma geldi.

Kurnazca sorguya çekildim ve o kadar içim dışıma çıktı ki, gözüm korkmuş bir halde: "Bir şekilde beni General Boulanger sanıyor olabilir misiniz?" diye sordum.

O, "Bundan daha ilginç şeylerle karşılaştık," dedi.

Ben, "Sizde eşkali var mı?" dedim.

O, "Eşkali mi? Bana biraz küstah geldiniz. Sizi götürsem iyi olacak," dedi.

Quimperlé'ye kendi hakkımda bilgi vermeye gitmek zorunda kaldım. Polis komiseri, bana derhal General Boulanger olmadığım halde, kendimi oymuş gibi gösterip görevi başındayken jandarmayla dalga geçme hakkım olmadığını açıkladı.

Ne! Kendimi onun gibi göstermek mi?

"Jandarma sizi Boulanger sandığından, böyle yaptığınızı kabul etmek zorundasınız," dedi komiser.

Bana gelince, böyle müthiş bir zekâ karşısında hayranlıkla dolacak kadar sersemlememiştim. İnsanın aptallar tarafından daha kolay kandırıldığını söylemek gibi bir şeydi bu. La Fontaine'in ayı masalını tekrarladığım sanılmasın. Söylediğimin çok başka bir anlamı var. Askerlik hizmetimi yaparken çavuşlar ve hatta bazı subayların onlarla Fransızca konuştuğunuzda, şüphesiz bu dilin insanlarla alay edip onları aşağılamaya yaradığını düşünüp sinirlendiklerini gözlemledim.

Bu da, dünyada yaşamak için insanın özellikle küçük insanlara karşı savunmasını almış olması gerektiğini kanıtlamaktadır. İnsan genellikle kendinden daha alttakilere muhtaçtır. Yok, öyle değil! İnsan altındakilerden korkmalıdır, demeliydim. Ön odada uşaklar bakanın önünde durur.

Genç bir adam, önemli birinin tavsiyesiyle bir bakandan mevki ister ve kendisini kapı dışarı edilmiş bulur. Fakat bakanla aynı ayakkabıcıdan giyinmektedirler. Herhangi bir şeyden men edilmiş değildir.

Haz duyan bir kadınla iki kat daha fazla haz duyarım.

Sansürcü – Pornografi!

Yazar – Hipokritografi![1]

Soru: Yunanca biliyor musun?

Cevap: Neden bilmeliymişim? Sadece Pierre Louys'ü okumam gerek. Ama Pierre Louys mükemmel bir Fransızca ile yazıyorsa, Yunanca'yı çok iyi bildiğinden.

Ahlaki açıdan bunlar Cizvitlerin şu sözlerini hak ederler:

Digitus tertius, digitus diaboli.[2]

Ya horozsak, şeytan nerede? Yumurtaların suni üretimine mi geleceğiz yoksa? *Spiritus sanctus!*[3]

Evlilik bu ülkede de görülmeye başladı: işleri bir düzene koyma girişimi olarak. İthal malı Hıristiyanlar, başlı başına bu işe gönül verdiler.

Jandarma belediye başkanının işini yapıyor. Evlilik fikrini benimseyen iki çift, yepyeni kıyafetler giymiş, evlilik yemininin okunmasını dinliyorlar; bir kere 'Evet' dediler mi, evlenmiş oluyorlar. Dışarı çıkarken erkeklerden biri öbürüne "Değiştirsek mi?" diyor. Sonra çanların neşeyle çaldığı kiliseye yeni eşleriyle

1 İngilizce'de hypocrisy "ikiyüzlülük" anlamına gelmektedir. (yhn.)
2 Üçüncü parmak, şeytan parmağı. (ç.n.)
3 Kutsal ruh. (ç.n.)

bir daha giriyorlar.

Rahip misyonerlere özgü belagatiyle, zina yapanlara köpürüyor ve sonra da zaten zinanın başlangıcı olan bu kutsal mekânda yeni çifti kutsuyor.

Ya da tam kiliseden çıkarlarken damat nedimeye "Ne kadar da hoşsun!", gelin de sağdıca "Ne kadar da yakışıklısın!" diyor. Kısa bir süre sonra da çiftlerden biri sağa, diğeri sola giderek, muz ağaçlarının altında Tanrı'nın gözleri önünde bir yerine iki evliliğin gerçekleştiği küçük çalılıkların içine dalıyorlar. Hazret ise memnuniyet içinde, "Onları uygarlaştırmaya başladık..." diyor.

Adını ve yerini unuttuğum küçük bir adada bir rahip Hıristiyan ahlakçılığı mesleğini icra ediyormuş. Dediklerine göre, gerçek bir zamparaymış. Kalbinin ve aklının katılığına rağmen, bir gün okul çağlarında bir kızı sevmiş, babaca, safça. Fakat maalesef şeytan onun ilgilenmediği işlere burnunu sokar ve bizim rahip güzel bir günde ormanda yürürken, sevdiği çocuğu nehirde anadan üryan iç gömleğini yıkarken görür.

Küçük Thérèse nehir kıyısında
İç gömleğini yıkadı akan suyla
Lekelenmişti eteği
Küçük kızların başına yılda
On iki defa gelen bir kazayla

"*Tiens*,"[1] der, "fakat tam da çağında..."

Ben tam da çağında olduğuna gönülden inanırım! O akşam onu kucaklamanın tadına varan on beş genç, güçlü adama sorun bir. On altıncıda soluğu yetmez.

Tapılacak kadar güzel çocuk adada yaşayan rahiple evlendirilir. Zekice ve hızla rahibin yatak odasından geçer ve tütsünün

1 Fransızca'da şaşırma, hayıflanma belirten bir ünlem.

icabına bakar.

Tanrısal ayinde kandili kocası tutmaktadır.

Dünya ne kadar da anlayışsız! Elin ağzı torba değil ki büzesin. Bir keresinde dindar bir Katolik kadın bana şunları söylediğinde anlatılanlara ben de ikna oldum:

"*Vois-tu* (bu arada gözünü bile kırpmaksızın bir bardak romu mideye indirdi), *vois-tu mon petit*,[1] rahibin Thérèse'le yattığı hakkında söylenenlerin tümü saçma, sadece Thérèse'in kendisinde şehvet uyandırmaya çalıştığını söylüyor."

Thérèse kraliçe fasulyeydi. Anlamaya çalışmayın, açıklayacağım.

Ziyaret Yortusu'nda Monsenyör, Çinli'ye kocaman bir pasta yaptırır. Thérèse'in diliminde bir fasulye tanesi vardır, bu yüzden kraliçe ilan edilir, Monsenyör de kral. O günden sonra Thérèse kraliçe olmayı sürdürür, rahip de kraliçenin kocası olmayı.

Fakat heyhat! Sevilen fasulye büyür ve biraz şeytansı olan bizim teke, birkaç kilometre ötede yeni bir fasulye bulur.

Bir Çin fasulyesi düşünün, alabildiğine dolgun. Herkes yemek ister.

Siz, hoş bir konu arayan ressam, fırçalarınızı alın ve bu tabloyu ölümsüzleştirin: Piskoposluk tuzağı ile birlikte eğerinin üzerine yerleşmiş tekemiz ve fasulyesi, hem önündeki hem arkadaki yuvarlakları Papa'nın korosundaki çocuklardan birine hayat vermeye yeter. Yanında da iç gömleği henüz... Anlarsınız ya... Tekrara lüzum yok. Dört kere atından indi ve Picpus'un para kutusu on kuruş kadar hafifledi.

Size dedikodularım var, ama...

Bu bir kitap değildir.

1 (Fr.) "Bak, oğlum."

Uzun süre Van Gogh hakkında yazmayı istedim, o ruh haline girdiğim güzel bir günde bunu yapacağım. Size onun hakkında, daha doğrusu bizim hakkımızda birkaç yerinde söz söylemek istiyorum. Bazı çevrelerde dönüp duran birkaç yanlışı düzeltmek için.

Benimle arkadaşlık eden ve benimle konuşup tartışmayı seven birkaç kişi delirdiğinde böyle oluyor.

Van Gogh kardeşlerin durumunda da böyle oldu ve belli bazı kötü niyetli kişiler çocukça onların deliliğini bana atfettiler. Kuşkusuz bazı insanlar arkadaşları üzerinde az çok etkilidir, fakat delirtmekle bunun arasında büyük bir fark vardır. Felaketten uzunca bir süre sonra Vincent, bakıma alındığı özel akıl hastanesinden bana yazdı. "Paris'te olduğun için ne kadar da şanslısın. Orası insanın en iyi doktorları bulabileceği yer, sen de kesinlikle deliliğinin tedavisi için bir uzmana danışmalısın. Hepimiz deli değil miyiz?" diyordu. İyi bir tavsiyeydi, bu yüzden de kulak ardı ettim. Galiba tersine gitme ruhuyla...

Mercure'ün okuyucuları Vincent'ın birkaç yıl önce yayımlanan mektuplarından birinde, yöneteceğim bir atölye bulma düşüncesine kapılarak beni Arles'a getirmek için ısrar ettiğini görmüşlerdir.

O zamanlar Brötanya'da Pont – Aven'da çalışıyordum. Ya çalışmalarım beni oraya bağlamaya başladığından ya da güçlü bir sezi beni olağandışı birşeylere karşı uyardığından uzun zaman direndim, ta ki sonunda Vincent'ın samimi, dostça coşkusuna yenilip yola koyulduğum gün gelene kadar.

Arles'a sabaha doğru vardım ve bütün gece açık olan küçük bir kafede şafağı bekledim. Kafenin sahibi bana bakıp "Siz o dostsunuz, sizi tanıdım," demişti.

Vincent'a göndermiş olduğum kendi portrem, kafe sahibinin

bu sözlerini açıklıyor. Vincent portremi göstererek yakında dostlarından birinin geleceğini söylemişti.

Vincent'ı kaldırmaya gittiğimde ne çok erken ne de çok geçti. O gün benim yerleşmemle, bol sohbetle, ben Arles'ın ve Arles kadınlarının güzelliğine hayran kalayım diye yaptığımız yürüyüşlerle geçti. Bu arada hiçbirinin beni çok heyecanlandırmadığını söyleyeyim.

Ertesi gün çalışmaya koyulduk, o başladığı işe devam etti, ben yeni bir şeye başladım. Başkalarının zahmetsizce fırçalarının ucunda buluverdikleri zihinsel kolaylığa sahip olmadığımı belirtmeliyim. Bunlar trenden inerler, paletlerini alırlar ve size bir anda bir gün ışığı yaratırlar. Kuruyunca Lüksemburg'a gönderilir ve Carolus-Duran diye imzalanır.

Resmini beğenmiyorum, ama adamı beğeniyorum. Ne kadar güvenli, ne kadar serinkanlı. Ben ne kadar kararsız ne kadar tedirginim.

Nereye gitsem bir kuluçka dönemine ihtiyaç duyuyorum, bitkilerin ve ağaçların özünü anlayabileyim, kısacası asla anlaşılmak ya da kendini vermek istemeyen doğayı öğrenebileyim diye.

Yani Arles'ın ve civarının fark edilir derecede keskin kokusunu kapabilmem için birkaç hafta geçmesi gerekti. Fakat bu yoğun çalışmamızı engellemedi, özellikle de Vincent'ı. Biri esaslı bir yanardağ olan onunla içten içe kaynayan benim gibi iki varlık arasında bir tür mücadele hazırlığı vardı. Öncelikle her yerde ve her şeyde beni dehşete düşüren bir düzensizlik görmüştüm. Hiç kapanmayan boya kutusu bütün o tüplerle karmakarışıktı. Bu kargaşaya rağmen tuvallerinde ve sözlerinde birşeyler parlıyordu. Daudet, Goncourt, İncil onun Hollandalı beynini ateşlemişti. Arles'ın rıhtımları, köprüleri, gemileri, bütün bir Midi,[1] onun

1 Güney Fransa. (yhn.)

için Hollanda'nın yerini almıştı. Hatta Hollanda diliyle yazmayı bile unutmuştu ve kardeşine yazdığı yayımlanmış mektuplarda görüldüğü gibi Fransızca'dan, *iken*lerin ve *gibi*lerin sonunun gelmediği takdire şayan Fransızca'dan başka bir dil kullanmıyordu.

Bu düzensiz beyinle eleştirel görüşlerindeki akla uygun mantığı ayrıştırmaya yönelik tüm çabalarıma karşın, resimleri ve görüşleri arasındaki kesin zıtlığı kendi kendime açıklayamadım. Örneğin Meissonier'ye karşı sınırsız bir hayranlık, Ingres'e karşı sonsuz bir nefret duyuyordu. Dégas'dan umutsuzdu, Cézanne ise üçkâğıtçıdan başka bir şey değildi. Monticelli aklına geldiğinde ağlıyordu.

Onu kızdıran şeylerden biri de, bir embesillik alameti olarak alnımın dar olmasına karşın hayli zeki olduğumu kabul etmek zorunda kalmasıydı. Bunların yanı sıra derin bir şefkat, daha ziyade İncil'in özgeciliğini taşıyordu.

İlk aydan itibaren ortak harcamalarımızın da aynı düzensizliğe girdiğini gördüm. Ne yapacaktım? Durum hassastı ve para kutumuz da pek dolu sayılmazdı (onun Goupil'de tezgâhtar olan kardeşinin katkıları ve benim resim satışlarım sayesinde doluyordu). Derin hassasiyetini zedelemek pahasına konuşmam gerekiyordu. Bu yüzden benim doğama yabancı olan bir sürü tedbirle, büyük bir tatlılıkla soruna yaklaştım. Sandığımdan çok daha kolayca başardığımı itiraf etmeliyim.

Bir kutumuz oldu, içinde gece yapılacak sağlık gezintilerine, tütüne, kira da dahil olası harcamalara kadar yetecek para duruyordu. Üzerine herkesin ne kadar aldığını yazması için bir kâğıt ve kalem koyduk. Bir başka kutuda da paranın geri kalanı duruyordu, haftalık yiyecek masrafımızı karşılamak için dörde bölünmüştü. Küçük restoranımıza gitmemeye başladık, Vincent evden pek uzaklaşmadan yemekliklerimizi alıp geliyor, ben de

gaz ocağında yemeğimizi yapıyordum. Fakat bir kez Vincent çorba yapmak istedi. Nasıl karıştırdı bilmiyorum, galiba tablolarında boyalarını karıştırdığı gibi. Her neyse, yiyemedik. Vincent kahkahaya boğuldu ve şöyle dedi: *"Tarascon! La casquette au père Daudet!"* Duvara tebeşirle yazdı:

Je suis Saint Esprit.
Je suis sain d'esprit[1]

Birlikte ne kadar kaldık? Bilemem, tamamıyla unutmuşum. Felaketin yaklaştığı sürate, beni saran iş tutkusuna rağmen o dönem bana bir asır gibi gelmişti.

El alemin aklının ucundan geçmese de, orada çalışan iki adam ikisine de yararlı olacak büyük bir iş çıkarıyorlardı. Belki diğerlerine de? Verimliliğe gebe şeyler vardır.

Arles'a vardığımda Vincent, Yeni-izlenimci okulun etkisindeydi tamamen, bu yüzden de epeyce çırpınıyor ve acı çekiyordu. Bütün akımlar gibi bu akım da kötü olduğu için değil, sabırlı olmaktan çok uzak olan, son derece bağımsız doğasına ters düştüğü için.

Menekşelerdeki bütün o sarılarla, tamamlayıcı renklerdeki bütün o çabasıyla, düzensiz çalışmasıyla; eksik ve tekdüze uyumların en yumuşakbaşlısından öte bir şeyi başaramadı. Yapıtlarında borazanın sesi eksikti.

Vincent'ı aydınlatma vazifesini üstlendim, verimli ve bitek bir toprak bulduğumdan bu kolay bir işti. Kişilik damgası taşıyan bütün orijinal doğalar gibi Vincent da öteki adamdan korkmuyordu ve inatçı değildi.

1 Fransızca'da okunuşları birbirine çok benzeyen bu iki söz sırasıyla şu anlamlara gelmektedir: "Ben Kutsal Ruh'um". "Ben ruhen sağlıklıyım".

O günden itibaren bizim Van Gogh şaşırtıcı bir ilerleme gösterdi; kendisindeki her şeyi keşfetmiş gibiydi, sonuçta ortaya kusursuz bir gün ışığında, güneş yansımaları üzerine güneş yansımaları çıktı.

Şairin portresini gördünüz mü?

Yüzü ve saçları krom sarısı (1).

Giysileri krom sarısı (2).

Krom sarısı bir zemin üzerinde (4) kravatı zümrüt yeşili bir iğneyle krom sarısı (3).

İtalyan bir ressam bana böyle demiş ve eklemişti: "*Marde! Marde!* Her şey sarı! Artık ressamlık nedir bilmiyorum!"

Burada teknikle ilgili sorunlardan bahsetmek yersiz kaçacak. Bunu sadece Van Gogh'un kendine özgülüğünden bir gram kaybetmeden benden yararlı bir ders aldığını söylemek için anlattım. Ve her gün bana bunun için teşekkür ediyordu. Mösyö Aurier'ye Paul Gauguin'e çok şey borçlu olduğunu yazdığında kastettiği buydu.

Arles'a geldiğimde Vincent kendisini bulmaya çalışıyordu, biraz daha yaşlı olan bense olgun bir adamdım. Fakat ben de Vincent'a bir şey borçluyum. O da ona yararlı olduğum bilinciyle, resim hakkındaki kendi fikirlerimin doğrulanmasıydı. Ayrıca da zor zamanlarda, insanın kendinden daha mutsuz olanların varlığını hatırlaması.

"Gauguin'in çizimi biraz Van Gogh'u hatırlatıyor," ifadesini okuduğumda gülümsüyorum.

Orada kaldığım daha sonraki günlerde, Vincent giderek daha kaba ve gürültücü oluyor, sonra da sessizleşiyordu. Bazı geceler, kalkıp yatağıma doğru gelmesine şaşırdım. Tam o sırada uyanışımı neyle açıklayabilirdim?

Hepsinde de haşin bir üslupla "Derdin ne, Vincent?" diye

sormam tek kelime bile etmeden yatağına gidip derin bir uykuya dalmasına yetti.

Portresini yapma fikri aklıma, o çok sevdiği peyzajını, sabanları çalışırken geldi. Portre tamamlandığında bana "Bu kesinlikle ben, ama delirmiş halim," dedi.

O akşam kafeye gitmiştik. Hafif bir apsent istedi. Sonra ansızın dolu kadehini kafama fırlattı. Kafamı kurtardım ve onu sıkıca kucaklayarak kafeden çıkarıp Victor Hugo Meydanı'ndan geçirdim. Birkaç dakika sonra, Vincent kendini yatağında buldu, bir iki saniye içinde de sabaha dek sürecek deliksiz bir uykuya daldı.

Uyandığında bana sakin sakin, "Sevgili Gauguin, hayal meyal dün akşam sana saldırdığımı hatırlıyorum," dedi.

Cevap: "Seni bütün kalbimle, içtenlikle bağışlıyorum. Fakat dünkü sahne tekrarlanabilir. Eğer isabet almış olsaydım, kontrolümü kaybedip seni boğabilirdim. Hadi, izin ver de kardeşine yazıp döneceğimi söyleyeyim."

Tanrım, ne gündü ama!

Akşam olup da, alelacele yemeğimi yedikten sonra, tek başıma dolaşmaya çıkmalıymışım ve çiçek açmış defne ağaçlarıyla süslü yollarda biraz hava almalıymışım gibi geldi. Victor Hugo Meydanı'nı geçmiştim ki, arkamda tanıdık, kısa, hızlı ve düzensiz adımlar işittim. Tam Vincent elinde açık bir usturayla üstüme atılırken arkama döndüm. O an o kadar güçlü bir bakış fırlatmış olmalıyım ki, Vincent durdu ve başını öne eğip eve doğru koşmaya başladı.

Bu olayda ihmalim var mı? Elindeki usturayı alıp onu sakinleştirmeye mi çalışmalıydım? Bununla ilgili olarak epeyce vicdan muhasebesi yaptım, fakat kendimi suçlayacak bir şey bulamadım. Bırakın isteyen bana taş atsın.

Bir çırpıda Arles'daki iyi otellerden birine gittim, saati sorup iyi bir oda tuttum ve yattım.

O kadar dolmuştum ki, uykuya daldığımda saat sabahın üçünü bulmuştu. Biraz uyuyup yedi buçuk sularında kalktım.

Meydana geldiğimde büyük bir kalabalıkla karşılaştım. Evimizin yakınlarında jandarmalar dolanıyordu, bir de polis müfettişi olan melon şapkalı bir adam vardı.

İşte olup bitenler bunlar.

Van Gogh eve dönmüş ve kafasına yakın bir yerden kulağını kesmişti. Ertesi gün aşağıdaki iki odanın zeminlerine yerleştirilen ıslak havlulara bakılırsa, kanı durdurmak için epeyce uğraşmış olmalıydı. İki oda ve yattığımız odaya çıkan küçük merdiven kan izleriyle dolmuştu.

Dışarıya çıkabilecek hale geldiğinde, kafasına bir Bask beresi takıp bereyi iyice aşağıya çekerek, kadın arkadaş isteyenlerin bulabileceği o eve gitmiş, evin yöneticisine titizlikle yıkayıp bir zarfa yerleştirdiği kulağını vermişti. "Buyrun benden bir hatıra," diyerek. Sonra eve koşmuş ve yatağına girip uykuya dalmıştı. Ancak perdeleri çekip pencerenin önüne yanan bir lamba yerleştirirken acı çekmişti.

On dakika sonra *filles de joie*'ya[1] mahsus bütün sokak gürültüye boğuldu, herkes olup bitenleri konuşuyordu.

Evimizin kapısında kendimi tanıttığımda, bundan hiç şüphem kalmadı, zira melon şapkalı beyefendi kabaca ve ciddiyeti aşan sert bir ses tonuyla bana, "Arkadaşınıza ne yapmışsınız, Mösyö?" dedi.

"Bilmiyorum..."

"Evet, evet, gayet iyi biliyorsunuz... O öldü."

Hiç kimsenin hayatta böyle bir şey yaşamasını istemem. Ak-

1 (Fr.) Yosma

lımı başıma toplayıp kalbimin çarpıntısına hakim olmam uzun sürdü.

Beni parçalayan bütün o bakışların altında kızgınlık, dargınlık, keder ve utanca boğularak, kekeleyerek, "Tamam Mösyö, haydi yukarı çıkalım. Orada konuşabiliriz," dedim.

Vincent yatakta yatıyordu; çarşaflara sarınmış, bir tabancanın horozu gibi kıvrılmıştı; cansız görünüyordu. Yavaşça, çok yavaşça bedenine dokundum, sıcaklığı hâlâ hayatta olduğunun emaresiydi. Sanki bütün enerjim, bütün ruhum geri geldi.

Sonra alçak sesle polis şefine, "Mösyö, bu adamı büyük bir dikkatle, yavaşça uyandırın ve beni sorarsa Paris'e gittiğimi söyleyin. Beni görmek onun için öldürücü olabilir."

O anda polis şefinin mümkün olduğunca makul ve zekice davranıp bir doktor ile taksi çağırdığını kabul etmeliyim.

Uyandığında Vincent arkadaşını, piposunu ve tütününü istemiş, hatta alt katta paramızın içinde durduğu kutuyu sormak bile aklına gelmiş, şüphelenmiş galiba. Fakat bunun için tasalanamayacak kadar çok acı çekiyordum.

Vincent hastaneye götürüldü ve kısa zamanda beyni yine saçmalamaya başladı.

Gerisini bilmek isteyen herkes biliyor. Ayrıca akıl hastanesine kapatılmış o adam birkaç ayda bir durumunu anlayabilecek kadar aklına kavuştuğundan ve hepimizin hayran olduğu o resimleri gözü dönmüşçesine yaptığından, onun o büyük acısından bahsetmediğimiz sürece konuşmak da yersiz.

Ondan aldığım son mektup, Pontoise yakınlarındaki Auvers'den gönderilmişti. Brötanya'ya gelip bana katılacak kadar iyileşmeyi umduğunu, ancak şimdilik tedavinin imkânsızlığını kabul etmek zorunda kaldığını belirtiyordu:

"Sevgili üstat," (bu kelimeyi ilk ve son kez kullanmıştı), " Se-

ni tanıyıp sana acı verdikten sonra, zihinsel durumum iyiyken ölmek, kötüyken ölmekten daha iyi olacak."

Karnına bir kurşun sıktı ve bundan birkaç saat sonra da öldü, yatağına uzanıp pipo içerek, bilinci tamamen yerinde ve sanatına duyduğu aşkla dopdolu, başkalarına nefret beslemeksizin ölüp gitti.

Les Monstres'da Jean Dollent, " 'Vincent' dediğinde Gauguin'in sesi titrer," diye yazmış. Jean Dollent bilmeden, ama sezerek gerçeği söylüyor.

Nedenini biliyorsunuz...

-Darmadağın notlar, düzensiz, rüyalar gibi, sadece parçalardan oluşan bütün bir hayat gibi; başkalarıyla da paylaşıldığı için, güzel şeylere duyulan sevgi başkalarının evlerinde de görülüyor. Bazı şeyler yazıya döküldüğünde çocukça geliyor, bazıları insanın aylaklığının meyvesi, bazıları kötü bir hatıranın savunusu gibi aptalca bazı fikirlerden ibaret olsalar da sevilenlerin tasnifi, bazıları da benim sanatımın can evini delip geçen ışınlar. Sanat eseri rastlantı ürünü olsaydı, bu notlar yararsız olurdu.

Çıkardığım işe, işin bir kısmına kılavuzluk eden düşüncenin; bazıları bana, bazıları başkalarına ait olan binlerce düşünceyle esrarengiz bir bağı olduğunu düşünürüm. Boş boş hayal kurduğum günler var ki, uzun çalışma günlerini, genelde kısır fakat daha ziyade sorunlu zamanları hatırlarım. Kapkara bir bulut ufku kaplamıştır, ruhuma kargaşa hakim olur ve hiçbir şey yapamaz hale gelirim. Güneşin parlak, zihnimin açık olduğu öbür saatlerde kendimi şu veya bu konuya, hayal kurmaya, biraz okumaya verebilirsem, bunun kaydını tutup hatırasını ölümsüzleştirmem gerektiğini hissediyorum.

Bazen çok çok geriye gidiyorum, Parthenon'un atlarından

daha da geriye. Bebekliğimin Dada'sına,[1] o tatlı sallanan tahta ata kadar gittiğim oluyor.

Kutsal Ville-d'Avray ormanlarında dans eden Corot perileriyle beraber dolanırdım.

Bu bir kitap değildir.

Kanatları pembe, boynu altın sarısı, kuyruğu siyah bir horozum var. *Mon dieu*,[2] ne kadar da hoş! Beni eğlendiriyor!

Gümüş grisi bir de tavuğum var, kabarık tüylü; eşeleniyor, gagalıyor, çiçeklerimi mahvediyor. İffette aşırıya kaçmadan gülünç. Horoz kanatları ve ayaklarıyla ona bir işaret gönderiyor ve bizimki derhal kıçını sunuveriyor. Horoz yavaşça, ama gayretle üstüne çıkıyor.

Ah! Hemencecik bitiveriyor. Talihleri yar oluyor mu? Bilmiyorum.

Çocuklar gülüşüyor, ben de gülüyorum. *Mon Dieu*, ne ahmaklık! O kadar yoksulum ki, tenceremde kaynatacak hiçbir şeyim yok. Horozu yesem? Üstelik çok açım. Eti kart olmalı. O halde tavuğu yiyeyim? Ama o zaman pembe kanatları, altın boynu ve siyah kuyruğuyla tavuğumun üzerine çıkan horozumu izleyerek eğlenemem bir daha. Hâlâ açım.

Tufan! Kızgın deniz en yüksek zirvelere ulaşmış. Ama şimdi dingin deniz kayaları yalıyor.

Bir başka deyişle, *vois-tu, ma fille*,[3] dün çıkıyordun, bugün iniyorsun. Yukarı çıktığını düşünerek, aşağı iniyorsun.

Topluma bir borcum var.

1 Fransızca çocuk dilinde "at" anlamına gelmektedir.
2 Tanrım. (ç.n.)
3 (Fr.) "Görüyor musun, kızım".

Ne kadar?
Toplumun bana ne kadar borcu var?
Epeyce fazla.
Öder mi?
Asla! (Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik!)

Verandada sessiz bir öğleden sonra, her şey huzur dolu. Gözlerim dalgın dalgın boşluğa bakıyor; benden başlayan bir sonsuzluk hissi taşıyorum.

Moorea ufukta; güneş ona yaklaşıyor. Güneşin kederli yürüyüşünü izliyorum, sonsuza dek devam edecek bir hareketi, asla sönmeyecek evrensel bir hayatı hissettiğimi anlamaksızın.

Ve işte gece. Her şey sessiz. Gözlerim kapalı, sonsuz boşlukta gözlerimin önünde uçuşan rüyayı kavramadan görmek için. Ve ümitlerimin hüzünlü geçit törenini hissediyorum tatlı tatlı.

Yemek yiyoruz. Uzun bir masa. Masanın iki yanına tabaklar ve bardaklar dizilmiş. Bu tabakları ve bardakları perspektife yerleştir, masa daha uzun görünsün. Ama bu bir şölen.

Stephane Mallarmé masanın başında; karşısında sembolist Jean Moréas. Konuklar, sembolist. Hepsi de dalkavuk belki de. Ötede, uçta Clovis Lugnes (Marsilya). Öbür uçta karşısında da Barrés (Paris).

Yemek yiyoruz, kadehler kaldırılıyor. Başkan başlıyor; Moréas cevap veriyor. Uzun saçlı, sağlıklı, coşkulu Clovis Lugnes uzun bir nutuk atıyor, doğal olarak manzum.

Uzun boylu ve ince, temiz tıraşlı Barrés Baudelaire'le kuru bir tarzda, nesir şeklinde konuşuyor. Dinliyoruz. Mermer soğuk.

Çok genç fakat iri yarı (plili gömleğinin büyük elmas düğmeleri parlıyor) komşum, alçak sesle "Mösyö Baudelaire bu gece bizimle mi?" diye soruyor.

Dizimi kaşıyarak cevaplıyorum, "Evet, burada, şairlerin arasında. Barrès onunla konuşuyor."

"Ah, onunla tanışmayı ne kadar çok isterim," diyor komşum.

Bir gün bir aziz tövbekârlarından birine, "Tevazunun gururuna karşı tetikte ol," demiş.

Strindberg'den mektup:

Burada, Pantheon'dan pek uzak olmayan Montparnasse mezarlığının yakınlarında, Enstitü'nün arka tarafında birlikte yaşadığımız günlerin, 1894 – 95 kışının hatırına, senin kataloğuna önsöz yazmamı istiyorsun benden.

O güçlü kişiliğinle uyumlu bir mekân ve manzara aramaya gittiğin Okyanusya'ya götürmen için bu hatırayı senden esirgememem gerekir, fakat başından beri belirsiz bir konumda olduğumu hissettiğimden, bu arzuna "Yapamam," ya da daha zalimce "Yapmak istemiyorum," diye cevap veriyorum.

Reddedişimin bir açıklamasını da borçluyum sana. Ne dostça duygulardan yoksun olduğumdan bu reddediş ne de kalemimin tembelliğinden. Gerçi bunun suçunu, aslında palmiyelerde yetişmelerine izin verilmemiş ellerime atmak kolay olurdu benim için.

İşte reddimin sebebi: Senin sanatını anlayamıyorum ve sevemiyorum. Artık iyice Tahitilileşmiş resmini hiç anlamıyorum. Fakat biliyorum ki, bu itiraf seni ne kızdıracak ne de yaralayacak, zira sen hep bana özellikle başkalarının nefretiyle güçlenen biri olarak göründün: Kendi bütünlüğünü koruma kaygısındaki kişiliğin beğenilmemekten zevk alıyor. Artık kabul gördüğün, takdir edildiğin, desteklendiğin için belki de bu iyi bir şey. Seni de sınıflayacaklar, sana yerini verecekler ve sanatına da beş yıl sonra genç kuşağın, artık modası geçmiş bir sanatı, daha da modası geçmiş kılmak için her şeyi yapacağı bir sanatı belirtmek için kullanacağı bir isim bulacaklar.

Ben şahsen senin gelişiminin tarihini anlayabileyim diye, seni sınıf-

landırmak, zincirin bir halkası olarak görebilmek için bir sürü ciddi girişimde bulundum. Ama başarısız oldum.

1876'da Paris'te ilk kalışımı hatırlıyorum. Ülke yaşananların yasını tutuyordu ve gelecek için endişeleniyordu. Kentte keder hakimdi. Birşeyler mayalanıyordu.

İsveçli sanat çevrelerinde Zola'nın adını daha duymamıştık, *L'Assommoir* henüz yayımlanmamıştı. *Rome Vaincue*'nün Théâtre Français'sinde yeni yıldız Madam Sarah Bernhardt'ın ikinci Rachel olarak taçlandırıldığı bir oyunu izlemiştim. Genç ressamlar, resim sanatı açısından yepyeni birşeyler göstermek için beni Durand-Ruel'e sürüklemişlerdi. Rehberim o zamanlar tanınmayan genç bir ressamdı, çoğu Monet ve Manet imzalı bir sürü harika tablo görmüştük. Fakat Paris'te tabloları seyretmekten başka yapacak işlerim de (Stockholm Kütüphanesi'nin sekreteri olarak Sainte-Geneivéve Kütüphanesi'nde İsveççe eski bir dinsel yazma ele geçirmek gibi bir görevim vardı) olduğundan, bu yeni tablolara soğukkanlı bir kayıtsızlıkla bakıp geçtim. Fakat ertesi gün döndüm, neden olduğunu bilmiyorum, ama bu garip tezahürlerde "birşeyler" görmüştüm. İskelede toplanan bir kalabalık gördüm, kalabalığın kendisini görmeden ama. Normandiya manzarasının içinden hızla geçen bir tren gördüm, caddede tekerleklerin hareketini, sakince poz vermeyi bilmeyen çok çirkin insanların korku dolu portrelerini gördüm. Bu tablolarla çarpılmış bir halde, ülkemdeki bir gazeteye izlenimcilerin yakalamaya çalıştığını düşündüğüm duyumu anlatan bir mektup gönderdim. Makalem belli bir anlaşılamazlık başarısı gösterdi gerçi.

1883'te Paris'e ikinci kez geldiğimde, Manet ölmüştü, fakat ruhu Bastien - Lepage'la egemenlik savaşı veren bütün bir ekolde yaşıyordu. 1885'te Paris'e üçüncü gelişimde Manet sergisini gezdim. Bu hareket kendini ön plana çıkarmıştı artık, etki yaratmış ve artık sınıflandırmaya dahil olmuştu. Üç yılda bir yapılan ve o yıla denk düşen sergide tam bir kargaşa hakimdi, bütün üsluplar, bütün renkler, tarihsel, mitolojik ve doğalcı bütün konular birbirine karışmıştı. İnsanlar artık ekollere ya da eğilimlere dair tek kelime bile duymak istemiyordu. Artık herkesin

dilinde özgürlük çığlığı vardı. Taine, güzel olanın sevimli olmadığını söylemişti, Zola da sanatın bir mizaç aracılığıyla görülen doğa parçası olduğunu.

Yine de doğalcılık can çekişirken, herkesin övgüyle andığı bir isim vardı, Puvis de Chavannes. Gönderme yapmak için çağdaşlarının beğenisine şöyle bir göz attığında bile, bir çelişki gibi yapayalnız duruyor, inançla resim yapıyordu. (Henüz sembolizm terimine nail olmamıştık, alegori kadar eski bir şeye verilen o talihsiz isme.)

Dün akşam, mandolin ve gitarın tropik esintileriyle birlikte senin stüdyonun duvarlarında gün ışığıyla dolu, beni gece rüyalarımda kovalayan o tablo karmaşasını gördüğümde, düşüncelerim Puvis de Chavannes'a yöneldi. Bir botanikçinin hayatta keşfedemeyeceği ağaçlar gördüm, Cuvier'nin varlıklarından hiç haberi olmadığı hayvanları ve senin tek başına yarattığın insanları, bir yanardağdan taşmış bir denizi ve hiçbir Tanrı'nın yaşayamayacağı gökyüzünü gördüm.

Rüyamda "Mösyö," dedim, "Siz yeni bir cennet ve yeni bir dünya yaratmışsınız, ama bu yarattıklarınızın ortasında halimden memnun değilim ben. Işık oyunlarını ve gölgeyi seven benim için fazlasıyla güneşli. Ve cennetinizde idealim olmayan bir Havva var. Benim idealimde gerçekten bir ya da iki kadın vardır!" Bu sabah, aklıma gelip duran Chavannes'ı seyretmek için Lüksemburg'a gittim. Çiçek toplayan karısının ve kendi halindeki çocuğunun sadakat dolu sevgilerini kendisine bahşedecek avı büyük bir dikkatle izleyen yoksul balıkçıya derin bir sempati duydum. Çok güzeldi! Fakat şimdi Mösyö, bilmeniz gerekir ki, nefret ettiğim dikenli taçlara yumruklar savuruyorum! O darbeleri kabul eden merhametli Tanrı'dan eser yok bende. Benim tanrım artık güneşte insanların kalplerini yiyip bitiren Vitsliputski.

Yoo, hayır Gauguin Chavannes'dan doğmadı, Manet'den de, Bastien - Lepage'dan da!

Peki o ne öyleyse? O Gauguin, sızlanan uygarlıktan nefret eden yabani, boş vakitlerinde kendi küçük yaratısını ortaya çıkaran bir tür Titan, içi Yaratıcı'ya karşı kıskançlıkla dolu, yenilerini yapmak için oyuncaklarını parçalayan, gökleri kalabalığın aksine mavi değil kırmızı gör-

meyi tercih ederek inkâr edip meydan okuyan bir çocuk.

Gerçekten de bana öyle geliyor ki, yazarken coştuğum için Gauguin'in sanatını anlamaya başladım.

Çağdaş bir yazar gerçek varlıkları anlatmayıp, sırf kendi kişilerini yarattığı için azarlanmıştı. Sırf kendi kişileri!

İyi yolculuklar, Üstat! Fakat geri gelin, gelin ve beni görün. Belki de o zaman sizin sanatınızı daha iyi anlamış olurum, böylece Hotel Drouot'da yeni bir katalog için gerçek bir önsöz yazabilirim. Ben de bir yabani olmaya ve yeni bir dünya yaratmaya tarifsiz bir ihtiyaç duymaya başladığım için.

August Strindberg

YAZAN: ACHILLE DELAROCHE.
ESTETİK BİR BAKIŞ AÇISINDAN RESSAM GAUGUIN'E DAİR.

Paul Gauguin'in resimlerini teknik açıdan incelemek bana düşmez. Bu ressamların, onun rakiplerinin işi. Fakat bir sanatçının rakiplerinden aldığı övgünün dışardan topladığı takdire nazaran genelde daha az olması bir yana, bana öyle geliyor ki, dost sanat dallarında çalışanların genel estetiğin ana hatlarına dair ortak bir anlayışa ulaşmalarında fayda vardır.

Dolayısıyla bu basit gerekçeye dayanarak, kusursuz bir biçimde ortaya çıkan fakat hepimizi, hayalcileri, tabii ressamları da ilgilendiren bir tarzın önemli işaretlerini taşıyan bu renk ve desen tasavvurunu düşsel temeller üzerine oturtacak olmam, inanın, özentilikten değil.

Resim olsun, şiir olsun, müzik olsun, farklı sanat dallarının, kendi uzun ve görkemli yollarında yürüdükleri onca zamanın ardından, bugün çok dar gelen kasvetli, kadim geleneklerinin kabına sığınmalarına yol açan ani bir nöbete tutulduğuna, sanki dalgalarını bir tek büyük akımda birleştirip civar topraklara da taşacaklarmışçasına yayıldıklarına bugün artık hiç şüphe yok.

Kutsal yapıların ve sentezlerinin enkazları üzerinde, yeni bir estetik

dünyası yükseliyor; belli kuralları, sınıflandırmaları olmayan, sınırları belirsiz ve sürekli değişen ilginç, paradoksal bir dünya. Fakat daha zengin, daha yoğun ve daha güçlü. Çünkü sınırlamaları yok ve insanoğlunu, ruhunun en derin, en gizli köşelerine dek canlandırma becerisine sahip.

Kalenin katı muhafızları büyük sıkıntıda, bu afet karşısında yenikler ve karşılarına çıkan her entelektüel tezahürün sırtına yapıştırmayı pek sevdikleri o küçük etiketleri kullanma gücünü bulamıyorlar kendilerinde. Fakat ne yapılabilir ki? Dalganın boyu ölçülüp fırtınaya bir tanım mı getirilsin? Zihinselliğe pek az yatkınlık gösteren bazıları, kendi zavallı, çocuksu nağmeleriyle dalgayı durdurabileceklerine inanıyorlar, sanki gülünçlüğün sanatta yeri olabilirmiş gibi! Öbürleri yas içinde konuyla hiç ilgisi olmayan Esprit Galois'yı, Latin ırkını, Yunan eğitimini vesaireyi diriltmeye çalışıyor ve A artı B ile bu evrimin gayrı meşru olduğunu, aslında ölü doğduğunu sonunda gösterdiklerini sanıyorlar. Yine de dört bir yandan karşı çıkılamayacak itirazlar yükseliyor: Wagner ve ekolünün müzikal lirizmi, sembolist yazarların şiirleri, yeni ressamların harikalarla dolu tuvalleri gibi itirazlar.

Bu ressamlar içinde Paul Gauguin'e ayrı ve önemli bir yer verilmeli. Sırf önce geldiğinden değil, sanatının yeniliğinden dolayı aynı zamanda. Bizi çağırdığı son sergisini; ışığın, gözlerimizi kamaştıracak kadar yoğun bir ışığın, öyle ki dışarı çıktığımızda sıradan imge yapıcılarımızın resimlerini artık alacakaranlıktan başka bir şey olarak düşünebilmemizi imkânsız kılan bir ışığın periler diyarında büyülenerek gezdik...

Gauguin ilkel doğaların ressamıdır; onları sever, onların sadeliğine sahiptir, onların çizimlerinin izlerine, biraz da aksi ve dikbaşlı naifliğine. Kişileri, bakir bitki örtüsünün işlenmemiş kendiliğindenliğini paylaşır. O yüzden göz zevkimiz için, neşeli yıldızlar altında Cennet'in özgür hayatının keyfini süren bu tropik bitki örtüsünün zenginliklerini yüceltmesi son derece mantıklıdır. O hayat ki, gereksiz hiçbir süse, hiçbir fazlalığa ya da İtalyancılığa kaçmadan rengin büyüsüyle anlatılmıştır.

Ağırbaşlı, görkemli ve heybetlidir. Bu yerlilerin dinginliği bizim yavan zerafetimizin, çocukça heyecanlarımızın kendini beğenmişliğini

nasıl da aşıyor! Sonsuzun tüm gizemi tazeliğe açılan bu gözlerinin naif sapkınlığının gerisinde gizleniyor.

Bu resimlerde egzotik gerçekliğin tam ve doğru olarak yeniden üretilip üretilmediği fark etmiyor benim için. Gauguin bu sıradışı yeri, hayalini bir mekâna yerleştirmek için kullanıyor. Bundan daha iyi, bizim uygarlığımızın yalanlarıyla kirlenmemiş başka bir sahne olabilir mi!

Bu insan figürlerinden, bu parıldayan bitki örtüsünden fantastik ve müthiş bir pınar fışkırıyor ki, öbürlerinin mitolojik sembollerinden ya da canavarlarından daha güzel, daha iyi. Eskiden bu skandal, bu yeterli perspektifin ferahlığından mahrum, düşey manzaralar önünde maymuna çok benzeyen ve gerçeği yansıtmaktan uzak anatomiler karşısında kahkahayı patlatmak âdettendi. İnsan doğayı bu şekilde çarpıtabilir miydi? İnsanlar mantıksızca Yunan heykelinin ya da İtalyan resminin alışılageldik uyumunu canlandırmaya çalışıyorlardı. Fakat şu karşı çıkılmaz denen yasaları pek az dikkate alan Mısır, Japon sanatını ya da Gotik sanatını anımsamanın kolay olduğunu bir yana bırakalım, klasisizmin çiçek açtığı devirlerde daha Hollanda ekolü çirkinin de estetik olabileceğini göstermişti. O yüzden de en iyisi, bu ilginç sanattan zevk almak isteyenlerin, akademilerimizin önyargılarını, düzgün çizgilerini, klişeleşmiş çerçevelerini, gövde retoriklerini bir kenara bırakmasıdır.

Gerçi, plastik sanatlar da edebi sanat ve metafizik gibi biçimsel ve nesnel tanımın katı alanına girmiştir bir kez: Kahraman ya da burjuva niteliklerinin kutsanması, şu şu manzaraların resmedilmesi, doğal ve doğaüstü güçlerin algılanabilirliğinin ya da farklarının belirtilmesi; ideal kategorisini ifade eden önceden kabul edilmiş sınırların tamamı olmaksızın gerçekleştirilmedi, gerçekleştirilemezdi. Müzelerimizi dolduran ve estetik profesörlerinin tutarsız değerlendirmelerini haksız çıkaran Discobolus, Venus Genetrix, uyumlu jestleriyle Apollon'lar, Raffaello'nun Madonna'ları vs. bu sayede var oldu. Fakat bugün daha ince bir düşünce sızıyor yaratıcı ruhun değişik tezahürlerine, anlık ve özel bir bakış açısı önemli ve genel olanın yerini alıyor. Heybetli bir gövde, saf bir yüz, pitoresk bir manzara bize, bilinmeyen ve kendi başına tanımlanamayan, ama duygusuyla bilincimize kendini karşı konulamaz biçim-

de kabul ettiren tek bir gücün çiçeklenişi olarak müthiş görünüyor. Bu yüzden de zorbaca kabul ettirilip sınırları çizilen bir hayal gücü içinde hareket eden sanatçı bizi, hayal gücünün kanatlanıp uçmasını sağlayan ya da bizim hayallerimizin dekoratörü olarak iş gören, sonsuzluğa ve bilinemeze yeni bir kapı açan sanatçıdan daha az ilgilendirir.

Bu konuda bugüne dek herkesten daha başarılı olan Gauguin, yeni fikirlere gebe dekorasyonun bu rolünü anlamış görünüyor. Üslubunun genel özelliği olarak, izlenimlerin bileşimi, belli özelliklerin kesilmesi göze çarpıyor. Resimlerinin her biri genel bir fikri yansıtıyor. Gerçi bizi çarpacak gerçeğe benzerliği kurmak için gerçeklik yeterince gözlenmemiştir. Yine de hiçbir sanat eserinde, Baudelaire'in büyük bir başarıyla anlattığı ruh hali ile manzaranın sürekli uyumu bu kadar iyi gösterilememiştir. Kıskançlıksa göstereceği; doğanın bilinçlice, ama gizliden gizliye ortak olduğu pembeler ve menekşelerle yapar bunu. Bilinmeze susamış dudaklardan sular fışkıracaksa, bilinmeyen ilahi ya da şeytani bir içkinin dalgalarında, (hangisinin seçileceğini kimse bilemez) garip renklerden bir cümbüş içinde olacaktır bu. Burada masalsı bir meyve bahçesi , kötülük çiçeğini koparmak için kollarını ürkekçe açmış olan Havva'nın ihtiraslarına sinsi çiçeklerini sunacaktır; ejderin kızıl kanatları ise her çırpışında Havva'nın alnına değmektedir. Burası hayatın ve baharın gür ormanıdır. Uzakta hiçbir kaygı tanımayan, kendilerine vergi bir sükûnetle dolaşan figürler belirir; düşsel tavuskuşları safir ve yakuttan, parlak tüyleriyle gösterişledir; fakat ormancının o olmazsa olmaz baltası girer sahneye dalları keserek, arkasından ince bir duman yükselmektedir; şenliğin geçici kaderini hatırlatan bir uyarıdır bu. Yine burada, efsanevi bir manzaranın ortasında, ürkütücü, hiyeratik put belirir, yaprakların takdiri, kaşlarının üzerine renk dalgaları olarak akmaktadır; kırların çocukları pastoral flütleriyle Cennet'in sonsuz mutluluğunu çalmaktadırlar; ayaklarının altında ise sessiz, büyülenmiş, fırsat kollayan kötü cinler gibi, hanedan armalarını andıran kırmızı köpekler yatmaktadır. Ötede rengarenk çiçeklerle, insan çiçekleri ve bitki çiçekleriyle dolu buzlu bir camda, kutsal halesiyle bir kadın belirir, önünde iki kadın çiçeklerin ortasında el ele tutuşmuşlardır,

meleksi edalarla, büyülü bir kadehten dökülürmüşçesine gizemli kelimeler saçmaktadırlar. Bilinç ve bilinçdışının belirsiz eşiğinde dualar eden, bu çiçekleri açtıran o doğaüstü bitki örtüsü.

Bütün bu tablolar ve diğerleri benzer telkinlerde bulunarak, Gauguin'de tema ile biçimin yakın ilişkisini gösteriyor. Fakat renklerin ustaca uyumu özel bir önem taşır ve sembolü tamamlar. Tonlar birbirine zıt ya da bir senfoni gibi, farklı, çok sesli korolar gibi yavaş yavaş birbirlerinin içinde eriyorlar ve gerçekten orkestral bir rol oynuyorlar. Renge, müziğin sonuçta titreşim olduğuna benzer bir kabulle yaklaşmak, onun doğasındaki en genel, bu yüzden de en anlaşılmaz olanı açığa çıkarıyor: iç gücünü. Tam da bu sebeple bugünkü estetik duygusu açısından rengin yavaş yavaş tasarımın yerini alması, telkinde bulunma değeriyle tasarımın ikinci plana düşmesi mantıklıdır.

İşte farklı sanat dallarının hedefi, belki de buluşacakları nokta tamamıyla buymuş gibi görünüyor: Hep birlikte inşa edecekleri, şiirin ruh hali olarak yönetici tavır, müziğin atmosfer ve resmin müthiş bir dekor olacağı manevi yaşamın gelecekteki kenti. Aslında şimdiye dek girişilmiş dağınık deneylerin ilk hoyrat esintiler olmaları, bu ideal inşa çağının kehaneti olmaları dışında pek önemleri yok.

İnsanlık belli belirsiz de olsa, gereksinimler üzerine kurulu, her gün yinelenen gerçekliğinin geçici olduğunun farkında; ve eski toplumsal biçimlerin çatır çatır çatırdaması, bu sabırsızlığın nihayetinde beslenme güdülerinin güvenliğe erişmesinin ardından önyargısız, beyinsel açıdan duyarlı bir hayatın kurulacağının önemli bir göstergesi.

Nesnelere ilişkin yepyeni bir serapla hayrete düşen bu çocukluk evresi, bu dış dünyanın kaçınılmaz zorunlulukları arasında perilerin mesken tuttuğu büyülü sarayları getirdi. Bunun ardından her tür sınıflamalar, bölümlemeler, kategoriler bakımından zengin bilimsel yöntemlerin formüle edildiği soyutlama dönemi geldi. Her nesne ayrı ayrı ele alındı, incelendi, tartıldı, didiklendi, tanımlandı. Diyalektiğinden gurur duyan insan ruhu onu başlı başına hassasiyetle değerlendirip, Kant'ın da yaptığı gibi tek gerçek olduğuna inandı. Fakat bu yanılsama kısa ömürlü oldu. Büyük düşünürler, kısırlığı boş olduğu halde çalış-

maya devam eden bir makineyle karşılaştırılabilecek bu yararsız aracı kendilerinden çok uzağa fırlatıp attı. Bu kupkuru tasımlardan tatmin olmayan mistikler, anlamanın daha güvenli ve doğrudan bir yolu olarak esrimeye yöneldiler. Ancak sıradan insanlar için bu ruh haline ulaşmanın güçlüğü ve esrimenin biraz da tehlikeli bir zehirlenme olmasının yanı sıra; düşüncelere dalan edilgenlik hali, doğalarımızın etkin kısımlarını tamamen nesnesiz bıraktı.

Dolayısıyla bugün üzerinde düşünülen sanat, Orfik sanat; gözden düşmüş düşüncenin gidimli kiplerinin yerini alacak, bizi güzel bir fetihe çıkaracağa benziyor. Vahşi hayvanları uysallaştıracak ve şekilsiz deniz canavarlarıyla uyumlu bir ritim eşliğinde hareket edecek bir sanatın fethine. Aslında sanat bir yaratı olduğundan doğayı simgeler; yaratmak da anlamak olduğundan, bu yaratı bir fikirle eş değerdedir. Böylece bilinçle bilinçdışı arasındaki bağı da barındırır. Böylece gerçeğin bir pırıltısı olan Schelling'in Sezgisi'ne benzer bir süreçle, hayallerimizin, Tanrıların ya da Kahramanların heybetli Olimpos'unu yücelten bir tür estetik bilinemezciliğin kurulabileceği konusunda ümitlenmemize izin verilir.

Tüm diğer sanatlar içinde resim, duyuların dünyasıyla aklın dünyası arasındaki çatışkıyı çözerek yolunu açacak sanattır. Ve Gauguin'inki gibi bir sanat karşısında insan; gerçekten Aydınlanmış Olanlar'ın, bugün bildiğimiz o manyak budalaların, aptal süs eşyası toplayıcılarının, isteri ve Çin havai fişekleri satıcılarının değil, gerçekten güzel entelektüel ruhların, özgür hayal güçleri ile düşlerinin halısını dokuyacaklarını düşünüyor. Orada bir Gauguin'in parlak freskleri bir Beethoven ya da bir Schumann'ın senfonilerinin gizemlerinin çınladığı duvar manzaraları olacak, şairlerin kutsal kelimeleri de insan Odysseia'sının manevi efsanesini anlatacak büyük bir ciddiyetle.

A. Delaroche

PEMBE KARİDESLER

Kış '86

Kar yağmaya başladı, mevsim kış. Size kefen ayıracağım, kardır o kefen. Yoksullar cefa çekiyor. Toprak sahipleri bunu pek anlamaz.

Bu Aralık gününde, güzel kentimiz Paris'in Lepic Bulvarı'ndan geçenler her zamankinden daha büyük bir acele içinde, gezinmeye hiç niyetleri yok. İçlerinden biri, acayip giyimli titreyen bir adam, bulvara çıkma telaşı içinde. Koyun derisinden bir kabana sarmalanmış, şapkası kuşkusuz tavşan kürkünden ve diken diken kızıl bir sakalı var. Sığır tüccarına benziyor.

Öyle yarım yamalak bir bakış fırlatıp geçmeyin; soğuksa da, o beyaz, zarif eli ve berrak, çocuksu mavi gözleri dikkatle incelemeden yolunuza devam etmeyin. Emin olun ki, zavallı bir dilenci o.

Adı Vincent Van Gogh.

Aceleyle eski demir işleri, vahşilere ait oklar ve ucuz yağlı boya resimler satılan bir dükkâna giriyor.

Zavallı ressam! Satmaya geldiğin o tuvale ruhundan bir parça koydun sen!

Küçük bir natürmort; küçük pembe bir kâğıt üzerinde, pembe karidesler.

"Kiramı ödeyebilmem için bu tablo karşılığında bana biraz para verebilir misiniz?"

"*Mon Dieu*, dostum benim de işlerim çok bozuk. Benden ucuz Millet'ler istiyorlar! Biliyorsunuz," diyor dükkân sahibi. Ekliyor: "Tablonuz pek neşeli değil. Bugünlerde Rönesans ilgi çekiyor. Yetenekli olduğunuzu söylüyorlar, ben de sizin için bir şey yapmak istiyorum. Buyrun işte yüz metelik."

Yuvarlak para tezgâhın üzerinde tıngırdar. Van Gogh söylene-

rek alır parayı, dükkân sahibine teşekkür eder ve çıkar. Kederle Lepic Caddesi'ne geri döner. Evine yaklaşmıştır ki, St. Lazare'ın hemen önünde yoksul bir kadın yardım elini uzatacağı ümidiyle ressama gülümser. Güzel beyaz el çıkar paltonun cebinden. Van Gogh bir okuyucudur, Elisa isimli kızı düşünüyordur o ve topu topu beş franklık parası mutsuz kadının olur artık. Çabucak, sanki yaptığı yardımdan utanmış gibi, boş bir mideyle yola düşer.

Bir gün gelecek biliyorum, sanki zaten gelmiş gibi görüyorum o günü. Müzayede galerisinde 9 numaralı odaya gireceğim. Ben girerken müzayedeci bir tablo koleksiyonu satıyor olacak. " 'Pembe Karidesler'e 400 frank, 450! 500! Haydi beyler, daha değerlidir bu tablo!" Kimse bir şey demeyecek. "Satıldı! Vincent Van Gogh'un 'Pembe Karidesler'i."

* * *

Güneyde 17 derece enleminde de, her yerde olduğu gibi generaller, avukatlar, yargıçlar, jandarmalar ve bir vali var. Toplumun tüm elit tabakası. Vali diyor ki: "Görüyorsunuz dostlarım, bu ülkede altın külçelerini toplamaktan başka yapacak bir iş yok."

Şişman bir savcı, kamu savcısı, iki genç hırsızı araştırdıktan sonra beni ziyaret etti. Benim kulübemde her türden garabet mevcut, çünkü burada acayip kaçıyorlar: Japon baskıları, resimlerin fotoğrafları, Manet, Puvis de Chavannes, Dégas, Rembrandt, Raffaello, Michelangelo.

Dediklerine göre gayet hoş karakalem çizimler yapan bir amatör olan şişman savcı, etrafı dolaşıyor; Dresden Galerisi'nden bir parça olan Holbein'ın karısının portresi önünde durup, "Bu bir heykelden değil mi?" diyor.

"Hayır, o Alman ekolünden Holbein'ın bir tablosu."

"Eh, fark etmez, aynı şey. Bunu sevmemezlik edemem. Hoş."

Holbein! Hoş!

Arabası dışarıda bekliyor; çimenlerde, kırlarla çevrili Orofena'ya bakan bir yerde öğle yemeği yiyecek muhtemelen.

Eğitimli sınıftan biri olan papaz da, bir manzara resmi yaparken şaşırtmıştı beni.

"Ah, mösyö, hoş bir perspektif yakalamışsınız!"

Rossini derdi ki: *"Je sais bien que ze ne souis pas un Bach, mais ze sais aussi que ze ne souis pas un Offenbach."*[1]

* * *

Diyorlar ki, ben hem bilardo oyuncularının şampiyonu hem de Fransız'mışım. Amerikalılar köpürüyorlar ve Amerika'da bir maç yapmamı öneriyorlar. Kabul ediyorum. İnanılmaz rakamlar yatırılıyor.

New York'a giden buharlıya biniyorum; ürkütücü bir fırtına var, bütün yolcular dehşet içinde. Mükemmel bir akşam yemeğinin ardından esniyorum ve uyumaya gidiyorum.

Şu meşhur maç kocaman, lüks (Amerikan lüksü) bir odada yapılıyor. Önce rakibim başlıyor. Puanı yüz elliyi buluyor. Amerika seviniyor.

Ben oynuyorum, tik, tak, tik, tak, yavaştan, tekdüze. Amerika umutsuzluğa kapılıyor. Ansızın çevik darbe sesleriyle sağırlaşıyor oda. Kalbim hiç çırpınmıyor; hâlâ yavaştan, tekdüze, toplar zik zak tak, tik, tak. İki yüz, üç yüz.

Amerika yeniliyor.

Bense hâlâ esniyorum, yavaştan, tekdüze, toplar zik zak, tik, tak, tik, tak.

Mutlu olduğumu söylüyorlar. Galiba.

* * *

1 Bozuk bir Fransızca ile: "Bach olmadığımı biliyorum, ama Offenbach olmadığımı da biliyorum."

Büyük kraliyet kaplanı kafesinde benimle yalnız; kayıtsızca benden onu okşamamı istiyor, bıyıklarının ve sakalının hareketleriyle okşanmayı sevdiğini gösteriyor. Beni seviyor. Ona vurmaya yeltenmeyeceğim; korkuyorum ve o benim korkumu kötüye kullanıyor. Kendime rağmen onun aşağılamasına katlanacağım.

Gece karın onu okşamamı istiyor. O da biliyor kendisinden korktuğumu ve bu korkumu kötüye kullanıyor. İkimiz de vahşi yaratıklarız, korku ve cesaretle, neşe ve kederle, güç ve zaafla dolu bir hayat sürüyoruz. Geceleyin, gazyağı lambalarının ışığında hayvanların kokusundan neredeyse boğulmuş bir halde, aptal, korkak kalabalığı izliyoruz; ölüme ve kıyıma aç, utanç verici zincirlere ve köleliğe, kırbaçlara ve değneklere meraklı, eziyetlerine katlanan yaratıkların ulumalarından asla bıkmayan kalabalığı.

Solumda, eğitimli hayvanlar duruyor. Orkestra başlamaya hazır; kulak tırmalayıcı, kaba sesler çıkarıyor. İki yoksul adam, yaratılmışların efendileri birbirlerini tekmeleyip çimdikliyor. Eğitimli maymunlar bile onları taklit etmez.

Hayatın ve toplumun bir sureti işte!

Kesişen yollarda, köylü tipler, düşünceden uzak, ne olduğunu bilmediğim bir şeyi arıyorlar.

Bu Pissarro'ya benziyor.

Deniz kıyısında bir kuyu: Parisli, iyi giyimli bazı kişiler, hırsla dolu, susuz halde şüphesiz bu kurumuş kuyunun başında susuzluklarını giderecek suyu arıyorlar. Her şey konfeti oluyor.

Bu Signac'a benziyor.

Biz hiç fark etmeden hoş renkler beliriyor ve belki de tevazunun çektiği bir peçenin ardında kutsanıyorlar. Aşka boğulmuş, tutuşan, okşayan elleriyle genç kızlar hassas duygular uyandırı-

yor.

Tereddütsüz derim ki, Carriére.

Sığ bir tabaktan olgun üzümler taşıyor, örtünün üzerinde parlak yeşil ve menekşe-kırmızı elmalar karışık. Beyazlar mavi, maviler de beyaz. Şeytani bir ressam şu Cézanne!

Bir keresinde Pont des Arts'tan geçerken ünlenmiş bir arkadaşına rastlamış.

"Merhaba Cézanne, nereye gidiyorsun?"

"Gördüğün gibi ben Montmartre'a gidiyorum, sen de Enstitü'ye."

Genç bir Macar, bana Bonnat'nın öğrencisi olduğunu söylemişti.

"Tebrikler," demiştim. "Ustanız Salon tablosuyla posta pulu yarışmasında büyük ödülü kazandı."

İltifatım yolunu buldu elbet, Bonnat'nın memnun olup olmadığını siz tahmin edebilirsiniz. Ertesi gün genç Macar benimle kavgaya hazırdı.

* * *

EMAYE VAZOLAR

Orada uzaklarda, Japon kırları karla kaplı, köylüler evlerinde.

Kapılar kapalı olduğu için bacadan girme derdinden kurtarmak üzere, size yılın dokuz ayı çiftçilik yapıp kışın üç ay sanatla uğraşan bir Japon ailesinin hikâyesini anlatacağım. Bir evde gördükleriniz, diğerlerinde olup bitenleri de anlatır. Çünkü hepsi birbirine benzer, aynı hayatı yaşarlar, aynı işlerle uğraşırlar, özellikle de aynı eğlencelerle. Evin içi her şeydir, küçük bir fabrika, yatakhane, yemekhane vs. Ama büyük, müthiş akademisyenimiz Pierre Loti'nin gayet iyi tanımladığı o küçük kutuyu

pek az andırır.

Burada Tahitili genç kız Rarahu'nun kızkardeşi Krizantem'i de bulamayacaksınız. İkisi de bitkin ve bezgin genç bir adamın seçkin kalbini anlama becerisinden yoksundur. Genç Japon adam da bitkin, fakat henüz hayal kırıklığına kapılmış değil. Dahası yanında içini dökeceği Yves gibi bir kardeşi de yok.

Bir Japon evinde, her şey basit ve birleşiktir, doğa ve düş gücü birbirine benzer. Çalışırlar ve meyve yiyerek beslenirler. Doğa meyve açısından zengindir orada. Loti, sen bunları gayet iyi biliyorsun, ama insan memur olduğunu unutmak için meyveyi nasıl tadacağını da bilmeli. Şeytan götürsün, insan apoletleriyle uyumamalı!

Ah! Kendi ellerinle yaptığın, keyfince süslediğin bir fincandan içtiğin çay ne de güzel kokar! Havalar güzelleştiğinde meyve toplamak için yapılan şu küçük sevimli sepetler bir de. Becerikli ellerin ördüğü sepetler, Japon arabeskleri her birine kendi damgasını vurur.

Bir de büyük bir sabır ve zevk gerektiren şu emaye vazolar. Her Japon köylüsü bahar geldiğinde içine çiçekler yerleştireceği vazosunu kendi elleriyle yapar. Köylü! Okumuş sınıf dışında, kırsal kesim insanı ve kasaba insanı aynıdır.

Siz de bu işle uğraşmak ister misiniz? Onlar için bu iki üç aylık bir meseledir; fakat benim için, sizin için sadece birkaç dakikalık. Uzun bir hikâyeye başlayıp sabrınızın sınırlarını zorlayacak değilim. (Birkaç sayfayı dolduran bir hikâye olurdu bu.) Kitap binlerce banknot getirmeyecekse, yayıncılar bu işlerden pek hoşlanmazlar.

Ayrıca bu bir kitap değil; sadece boş boş gevezelik ediyoruz.

Öncelikle Japon köylüsü kıvrıldığında vazonun yüzeyini kaplayacak bir kâğıda desenini ve kompozisyonunu çizer. Bizim

doğaya baktığımız gibi değil, ama çizmeyi bilir; her çocuğa okulda ustalara göre belirlenmiş genel bir şema öğretilir. Kuşlar yuvadayken ya da uçarken, evler, ağaçlar, kısacası doğadaki her şey değişmez biçimler olarak çocuğun çabucak öğrenen parmaklarına öğretilir. Öğretilmeyen tek şey kompozisyondur; hayal gücünün gezintileri sonuna kadar desteklenir.

İşte Japon köylümüz, önünde bakır bir vazo ve görebileceği bir yerde deseni.

Kerpeten, büyük bir makas, düzeltilmiş bakır tel: Hepi topu bu kadar alet edevat. Vazonun yüzeyine yerleştirdiği bakır tele, büyük bir hünerle, titizlikle önündeki desende bulunan bütün biçimleri verir. Sonra boraksla, bakır üzerindeki bütün anahatları, elbette ki desene uygun bir biçimde lehimler. Bu işlem büyük bir dikkat ve beceriyle tamamlandıktan sonra, boş alanların farklı renklerde seramik hamurlarla doldurulması çocuk oyuncağıdır artık. Sonsuz çeşitlilikteki uyumu yakalayabilmek düşünmeyi, özel bir sezgiyi gerektirir. Tamamlayıcı renklerin kullanımı umursanmaz.

Eserini tamamlayan sanatçı, hünerli bir çömlekçiye dönüşür. Geriye bir tek vazosunu pişirmek kalmıştır. Ateşe dayanıklı toprak pişirme fırınları herhangi bir dükkândan alınabilir. Köylülerde değişik boyutlarda fırınlar bulunur hep. Fırının ısı göstergesini yerleştirmek ve çıkarmak için kullanılan küçük bir kapısı vardır. Burada kadınlar, çocuklar da işin içine girer. Fırının etrafına ve içine közledikleri odun kömürünü dizerler, bu arada bazı masum şakalar yapılır. Rahip hazretleri, *no*ları; kelimesiz, tamamen jestlerden oluşan, her birinin gayet başarılı olduğu bu oyunu sevmez.

Vaatler, hemen verilip hemen kaybedilen incik boncuk ve taraklardır. Vazolar ısınır, yelpaze hızlanır; fırındaki cehennemi iş

bitmek üzeredir. Bu uygunsuz eğlentiye şarkılar, kahkahalar eşlik eder. Kısa zaman sonra kaybedilecek hiçbir şey kalmamıştır, savaşçılar doğdukları günkü kadar güzel bir çıplaklık içindedir. Asma yaprağı kadar değil tabii! Verecek birşeyleri kalmadığından birbirlerine kendilerini verirler. Emin olun ne noter ne de ekselansları belediye başkanı sonsuz olamayacak bu anın aşklarını yasallaştırır.

Vakit bir hayli geç olmuştur, her şey yavaş yavaş soğumaktadır; gençler, korkunç fırın, her şey. Sonunda ortaya iyi yapılmış bir eser çıkar.

Sabahleyin her şeye sükûnet hakim olur. İçine sedef döşenmiş şu küçük Japon sandıklarından birinin üzerinde, göz nuruyla işlenmiş vazo ilk kez görünür. Henüz tamamlanmamıştır, ama şöyle bir bakmak isterler. Sanatçı kâh geriye çekilip kâh yaklaşıp eserini inceler.

Terslerse eğer, çocuklar vazoyu beğenmez. Neşesi yerindeyse, bir de erik şekerlemesi dağıtırsa en küçükleri, daha bebek olan "Evet," der ve susar. En büyük övgüler düzer, "Babacığım, ne güzel olmuş!" diye. Elbette bunları Japonca söyler.

Sanatçımız vazoyu her gün cilalayarak eserini tamamlamaya çalışır.

Sonra baharda neşeyle, mutlulukla dolu dışarı çıkar çiftler, afrodizyak kokular arasında duyuların güçlendiği çiçeklenmiş ormanlarda dolaşırlar. Vazolarına yakışacak demetler toplarlar.

Not: Bir keresinde bunu zeki sandığım birine anlatmıştım. Bitirdiğimde bana, "Senin Japonların pis domuzlara benziyor!" demişti.

Evet ama, domuzdaki her şey iyidir.

* * *

Bu arada Remy de Gourmont demiş ki (*Mercure*'de):

"Bu, tarihte benzeri görülmemiş bir manzara; umursamaz gözlerimizin önünde cinsel ahlakla ilgili süregiden bu öfkeli tartışma, birçok kibar erkeğin ve birçok iyi huylu kadının duyarlılıklarını zedeliyor."

* * *

Yahudi bebek Tuileries'ye oynamaya gider. Bakıcısı götürür onu.

Yahudi bebek, kırmızı balonuyla oynamaktan yorulur.

Yahudi bebek, büyük tahta atıyla oynamaktan yorulmuş bir Hıristiyan bebek görür. Yaklaşıp tahta ata tepeden bakarak, "Senin şu atın, çok çirkinmiş," der. Sonra neşeli kahkahalar atarak kendi balonuyla oynar.

Hıristiyan bebek ağlar, sonra çekinerek "Değiştirelim mi?" diye sorar.

Yahudi bebek eve tahta atıyla döner neşe içinde. Babası da der "Sevgili yavrum benim! Aynı benim gibi! Beni de geçecek!"

* * *

Size ricacı olarak gelen birine tavsiyede bulunmayın, onu paylamayın da. Özellikle ricasını yerine getirmeyecekseniz.

Okumuş bir budalanın ayağına basmamaya dikkat edin. Isırığı tedavi edilemez.

* * *

Timurlenk'in zamanıymış, sanırım X senesi, İsa'dan önce ya da sonra. Ne fark eder ki? Kesinlik hep hayalleri yıkar, masalın içindeki bütün hayatı çekip alır. Orada, güneşin doğduğu yönde, kim bilir hangi sebepten "Levant" denilen diyarda, esmer

tenli, fakat asker çoğunluğun geleneklerinin tersine saçlarını uzatan, böylece gelecekteki mesleklerini de gösteren genç adamlar hoş kokularla dolu bir koruda toplanmışlar.

Dinliyorlarmış, saygıyla ya da değil, bilemiyorum. Temel ilkeleri anlatan ressam Vehbi Sünbülzade'yi dinliyorlarmış. Bu sanat adamının o barbar devirlerde neler söylediğini merak ediyorsanız, dinleyin.

Demiş ki: "Hep aynı kökenden renkler kullanın. Çivit iyi bir zemin olur; tuzruhu ile sarıya, sirke ile kırmızıya döner. Eczacılarda bulunur. Bu üç renge bağlı kalın; sabırla çalışmanız halinde, bütün tonları nasıl oluşturacağınızı da anlarsınız. Kâğıdınızın zemini renklerini parlatsın, beyazlık bırakın, ancak beyazın bomboş sırıtmasına izin vermeyin. Keteni ve bedeni resmedebilmek sanatın sırrına vâkıf olanlara mahsustur. Bedenin, tenin açık kırmızı olduğunu, ketenin de gri gölgeleri bulunduğunu kim söylemiş? Bir lahananın ya da bir gül demetinin yanına bir parça bez koyun da bakın, grileşiyor mu?

"Siyahı ve gri denilen o siyah beyaz karışımını kullanmayın. Hiçbir şey siyah değildir, gri olan bir şey de yoktur. Gri görünen şey, deneyimli bir gözün algılayabileceği soluk tonların bir karışımıdır. Ressamın işi duvar ustasınınkiyle aynı değildir, mimarın çizdiği plana göre bir elinde kurallar bir elinde pergel bina yapmaya çalışmaz o. Genç ressamların modelle çalışmaları iyi olur, fakat tablonuzu boyarken modelinizin üzerine bir perde çekin. Hafızanızı kullanmanız daha iyi olur, böylece çalışmanız size, duyularınıza, zekânıza ait olur, ruhunuz amatör bir gözün ötesine geçer. Bir eşeğin tüylerini saymak, her bir kulağında kaç tüy olduğunu bulmak ve sonra her birinin yerini belirlemek istediğinizde, ahıra giderseniz.

"Renklerde zıtlık arayışı içinde olmanız gerektiğini de kim

söylemiş?

"Bir ressam için bir demetteki güllerin ton farklılıklarını göstermekten daha tatlı ne vardır? İki çiçek birbirine benzese de, yaprağı yaprağına birbirlerinin aynı olabilirler mi ki?

"Kontrast değil, ahenk arayın, ters düşeni değil, uyanı arayın. Ancak cehaletin gözüdür, her nesneye sabit ve değişmez bir renk atfeden. Daha önce de söylediğim gibi, bu tökezleten engelden sakının kendinizi. Benzer ya da farklı renklerde nesnelerle gölgelenmiş ya da onlarla birleşik nesnelerin – yani başka nesnelerin yakınında ya da yarı arkasında duran nesnelerin – resmini yapmaya çalışın. Böylece kendi çeşitliliğinizden, sadakatinizden, kendinizden memnun olursunuz. Karanlıktan ışığa, ışıktan karanlığa geçin. Göz, eserinizle kendini tazelemek ister. Onu sıkılacağı değil, hoşlanacağı gıdalarla besleyin. Başkalarının eserini taklit etmesi gereken, ancak tabela ressamıdır. Bir başkasının yaptığını yeniden yaparsanız, bir yamacıdan başka bir şey olmazsınız. Duyarlılığınızı köreltmiş, renklerinizi durağanlaştırmış olursunuz. Her şeyinizle ruhun sükûnetini ve huzurunu solumaya çalışın. Poza hareket katmaktan kaçının. Her figürünüz durağan olmalı. Oumra, Ocrai'nin ölümünü resmederken, cellada kılıcını kaldırtmadı, Hakan'a tehdit edici bir jest yaptırmadı ya da suçlunun annesini acıyla dövünürken çizmedi. Tahtında oturmuş sultan, öfkeyle kaşlarını çatmıştı; ayakta dikilen cellat Ocrai'ye kendisine üzüntü veren bir kurbanmışçasına bakıyordu; bir sütuna yaslanmış olan anne ümitsizlik içinde ah çekiyordu, gücünü ve bedenini gösteriyordu böylece. Bu yüzden insan hiç sıkılmadan bu sahneyi bir saat boyunca izleyebilir. İlk birkaç saniyenin ardından o korunması imkânsız tavırların, küçümseyen bir alayla bizi güldürdüğü halinden daha trajiktir bu sükûnet içinde.

"Her nesnenin silüeti üzerinde çalışın; ana hatları belirgin kılan, iradenin tereddüdüyle güçsüz düşmemiş elin tutumudur.

"Şeyler neden gereksiz yere ve amaçsızca süslensin ki? Her bir kişinin, çiçeğin, insanın veya ağacın gerçek hassası kaybolup gider böyle yaparsak; her şey işin ehlinin midesini bulandıran bir hoşlukla silinir. Tabii bu, zarif olanı aklınızdan çıkarın demek değil; fakat onu gördüğünüz gibi sunmanız, renklerinizi ve tasarımınızı kafanızda önceden kurulmuş bir kuramın kalıbına dökmenize tercih edilir."

Korulukta bazı mırıltılar duyulur; rüzgâr onları uzaklara götürmeseydi, insan Doğalcı, Akademisyen gibi kulağa kötü gelen kelimeler duyabilirdi. Ancak Mani kaşlarını çatıp, öğrencisi anarşistleri çağırıp sözlerine devam ettiğinde rüzgâr da dinmişti:

"Eserinizi tamamen bitirmeyin. Başlangıçtaki tazeliğinden ötürü bir izlenim, sonradan gelecek bir sonsuz ayrıntı arayışını kaldıramayacak kadar dayanıksızdır; bu yolla lavların soğumasını, kaynayan kanın taşa dönüşmesini sağlayabilirsiniz. Elinizdeki yakut olsa da atın gitsin.

"Hangi fırçayı tercih etmeniz, hangi kağıdı kullanmanız, hangi konuma yerleşmeniz gerektiğini söylemeyeceğim. Bunlar, sanatımızı terliklere nakış işlemekle, lezzetli pastalar yapmakla aynı seviyede gören saçı uzun, aklı kısa kızların soracağı türden sorulardır."

Mani ağırbaşlılığını koruyarak uzaklaşır.

Neşeyle dağılır genç adamlar.

X senesinde olup biter bunlar.

Çağdaş yargılar:

Hırçın bir hanımefendi* (deneyimli, çok deneyimli) nişanlıma dedi ki: "Elbette yavrum, dürüst bir adamla evleniyorsun,

* Beni korkutan ve bir Yusuf olarak anlayamadığım bir kadın. (Y.N.)

ama ne kadar da *aptal*, ne kadar da *aptal*!"

Kısa bir süre sonra gemiden yeni inen genç bir ressam şöyle dedi: "Biliyorsunuz, Gauguin çetin bir denizcidir. Gayet zekice yapar, o yelkenleri açılmış, her şeyi yerli yerinde olan küçük tekneleri. Herhalde ancak 'Şu bu' cilalayacaktır Gauguin'i."

İnsanı gururun günahından kurtaracak birşeyler vardır!

Daha sonra yaşından önce olgunlaşmış bir genç de şöyle yazdı: "Kafam bir sürü fikirle dolu, ateşli bir öncü olarak o diyara geldim, toprağın altını üstüne getirdim ve hiçbir şey bulamadım. Gördüm ki, benden daha zeki olan Gauguin bütün hazineleri toplamış."

Arayan bu kişiyle ilgili olarak sanat âşıklarından biri de şöyle demiş: "Bir resmin izini sürer, sonra bu iz sürüşün izini sürer, ta ki devekuşu gibi kafası kuma gömülü bunun artık orijinali temsil etmediği kararına varıncaya dek. Sonra!! İmzalar."

Gauguin'den intikamını almak isteyen bu çekici genç ki saf dil bir Maecenas[1] tarafından desteklenmektedir, Gauguin'in bir arkadaşına şöyle yazmış: "Benim sevgili, duyarlı arkadaşım, Gauguin seni boynuzluya çevirdi."

Arkadaşım bunun bir iftira olduğundan emin, "Bir tahminde daha bulun!" diye cevap vermiş.

Bizim çekici genç adam da, kendisi de bir ressam olan bu kuşkulu arkadaştan öcünü almak için ona "Mösyö Z, malsahibi," diye bir mektup yazmış. Bizim arkadaşımız da Kahire'ye "Mösyö Sıfır, kiracı," diye bir mektup göndermiş.

Bu anlattığım, küstahlarla düşüp kalkmamanız gerektiğini öğretsin size.

Fakat ben biriktirmiyorum bunları. İnsan yaşlandıkça, yürüdüğü yol da daha çetinleşiyor. Kötü hatıralar dumanın içinde

1 Roma mitolojisinde şairlerin efendisi Augustus'un dostlarından biri. (ç.n.)

kayboluyor. İnsanın bilincinin üzerindeki kadife, dikenleri örtüyor ve verdikleri acıyı hafifletiyor.

İlk nefeste yıkılacak kadar derme çatma ise, şan acınacak bir şeydir. Bunun yanı sıra, gerçek insanlar şandan şöhretten kaçınırlar. Günahın bilincinde olarak, bilinmeyen öte dünyadan korkarken kurtuluşu özlediğimizde, yalnızlık ne kadar da iyidir, unutmak sükûnetimizi nasıl da geri getirir.

"Ey dev, sen de ölümlüsün." Bu bir insanı aşağılamaya yeter de artar.

İnsanın çözmeye çalıştığı sorun (başlangıçta kolaydır), ölümdeki sfenkstir.

Croesus'un rüzgâra savurduğu bir avuç bozuk paradır ki, bir mücadelenin ardından bunları en güçlü ya da en zeki, zaferiyle gururlanarak toplar. Onca güçlükle kazandığı iki parça bozuk para ile tütüncüye girip birşeyler almaya çalıştığında gururu kırılıverir.

Komşularımdan biri, "Elbette bu beyefendinin felsefesinde birşeyler var; ne kadar çoksa o kadar iyi; ama bana soracak olursanız, ki aptal biriyimdir, diyorum ki, sonuçta pek az geçer eline," diyor.

"Tanrı bilir a, çok dürüst bir adam" dedi o kadın, "Ama ne kadar da aptal!!"

Bu bir kitap değildir.

* * *

Keçiyolunda, ikisi de gümüş çizgili maviler içinde iki cesur adam sallana sallana yürüyor, çünkü kıvrımlı hat kuşkusuz en kısa olanıdır; Devlet şarabı kolları bacakları gevşetip, dili dolaştırıyor. Eğer bu Markiz Adaları'nda geçmese, aynı şarkıdaki gibi olurdu. Neşeli küçük bir altın yüz gören polis komiseri "Kız be-

nim!" diyor, jandarma ise "Komiser, olmadı şimdi!"

Neşeli küçük yüz ise bir kenarda kalmaksızın cevap veriyor: "İlki iki kuruş versin, ikincisi sadece bir kuruş."

Bu sefer jandarma, sanki küçük yüzü Paris'te görmüşler gibi, "Komiser haklısınız!" diyor.

"Hayır, hayır mösyö jandarma, ilk vuruş sizin olsun, İngilizler gibi."

Ancak jandarma komiserini aşamaz, Markizler'de olmak da işleri değiştirmez. Bu küçük hanımlar da ne yaptıklarını bilirler. Misyonerler onlara, "Günahların bahanesi olmalıdır," der. Bahanesi para.

Journal des Voyages'ı okuyan bir adam, Paris'i ve kendisine eza veren uygarlığı terk etme hayali kurar; trene biner, Marsilya'dan da bir gemiye, muhteşem bir gemiye.

Yolculuğa başlayıp birkaç gün geçtikten sonra , hiç şüphe duymadığı bu Sömürge dünyasını öğrenmeye başlar.

"Ah, sopa korkusu içindeki bir bölükte, karavananın güvencesi ve bir palmiyenin muhtemel gölgesiyle yaşamak ne tatlı!" (Remy de Gourmont)

Her gün müthiş ziyafetler, şahane yemeklerle dolu uzun masalar; her masanın baş köşesinde bir subay.

"Garson! Bu da ne? Böyle bir yemeği sindirmeye alışık olduğumu mu sandın? Buranın parasını hükümet veriyor ve ben de paramın karşılığına göre birşeyler yemek istiyorum."

O subay evinde iki meteliklik incirle bir meteliklik turpa talim ediyor. Pazarları sarımsak soslu, sirkeli salata yiyor. Ama gemide işler başka; izinde olduğunuzda, para hükümetin cebinden çıkıyor ve aynı anda hem tıkınmak hem yakınmak istiyoruz.

Koskoca okyanusu aşan gemi, karaya daha yeni vardı, haritada görünmeyen bir adacığa. Adacığın üç sakini var fakat: vali, emniyet müdürü ve tütün ile posta pulu satıcısı. Daha şimdiden!!!

Ah! Ey okuyucular, kötü insanlardan uzak sakin sessiz bir köşe bulmanın ne kadar da iyi olacağını düşünürsünüz. Değil Doktor Moreau'nun adası, Mars gezegeni bile öyle bir yer değil. Biliyorsunuz, kısa bir süre önce anlaşıldı ki Boerlerin intikamını almak isteyen Marslılar Londra'ya inmişler ve o cesur İngilizler arasında büyük bir paniğe neden olmuşlar.

Tahiti'ye vardığınızda, geri dönmüş olan yolcular gemiden iner. İlk kez gelenler teftiş edilmelidir; vali oradadır (o anlatılamaz şapkasıyla) ve tabii ayak takımı da. Fısıltılar. ... Sonunda büyük bir nezaketle sorarlar, "Hiç paranız var mı?"

Ama ümidinizi kaybetmeyin; akşam olur, sonunda uygarlığın unutulmazlığını tadacaksınızdır. Küçük meydanın ortasında minik bir kulübe vardır ki, filarmoni topluluğunun bütün üyelerini içine alacak kadar büyüktür. Işıklar yandığında o büyüleyici modern müzik sizi mest eder. Atlıkarınca için bilet satan, kasketli biletçiyi gördüğünüzde kendinizi unutur Madeleine-Bastille'e bir otobüs bileti alırsınız. Hâlâ aklınız başka yerde, tahta atların çektiği küçük bir araca binersiniz. Döner ha döner. Burası Bastille değil. Yanlışın var! Tahiti!

* * *

Kafeye gittim, bulvardaki dokuz numaraya. Herkes oraya gidiyor, güzel Aryan ırkı gelip gidiyor buraya. Kafede, bulvardaki dokuz numarada, çiziyorum, bakınıyorum, beni çekecek fazla bir şey bulmasam da dinliyorum. Kafedeki mermer üstlüklü masalar insanın kurşun kalemine davet çıkarıyor. Dondurmalar ka-

la'balığı çekiyor, önüne gelene koşan bir kalabalığı; herkes orada. Ben de önüme geleni çiziyorum. Her şey güzel, her şey çirkin.

Bakın! İşte tanıdığım bir kafa. Kahrolasını nerede görmüştüm acaba? Üçgen bir profili var, kim olduğunu çıkarmaya çalışıyorum. Ah! Hatırladım, o benim! Pek de pişmanlık duymaksızın kendimi terk ediyorum. Daha iyi göründüğümü sanıyordum. Gerçek! Dokuz numarada Madam "Ne alırsınız? Şampanya mı?" diyor. Ben de sakince cevaplıyorum, "Bana bir nane şekeri."

Şık giyimli, ağır mineçiçeği kokusu saçan madam küçük bir bardak bira getiriyor. Şurada da aynalar adamların ve kadınların yüzlerini gösteriyor; güzel değiller. Ben de *hetaera*'nın yanına oturmuş kendimle konuşuyorum: "Derler ki aşk güzelleştirir." Kendimi ikna etmeye çalışıyorum; kalemim acımasızca inkar ediyor. Gerçek!

* * *

Siyahiler, melezler, çeyrek zenciler, doğmadıkları bir sömürgenin idaresini yürütürler genellikle. Gayet eğitimli, hatta akıllı olsalar da, siyahi, melez ve çeyrek zenci olarak kalırlar. Eskiden efendi olan Gal horozu köleleşmiştir, artık ötemiyordur eskiden öttüğü gibi üürü-ü diye. Onun yerine Etiyopyalı kara karga efendi olmuştur ve ötüyordur: *Allons, enfants de la Pat'ie, le jou' de gloi'e e pa'mi nous...!!*[1]

Martinik'te kaldığım sıralarda bir siyahi, melez ya da çeyrek zenci Bordeaux'dan gelen bir adamla anlaşmazlığa düştü, hemen ardından da kavgalar çıktı. Bordeauxlu adam düello yapılmasını istedi, bizim siyahi, melez vs. de kabul etti bu teklifi. Düellonun şeker kamışı ile yapılmasına karar verildi. Siyahi şahitler bir ona bir buna gidip şans getirecek taşlar, nazar boncukları verdi.

1 Bozuk bir Fransızca ile Fransız ulusal marşına gönderme: "Haydi vatan evlatları, zafer günü aranızda."

Alana gelindiğinde Bordeauxlunun sancısı tuttu. Ani durumdan ötürü izin isteyerek pantalonunu indirmek için şeker kamışı tarlasına doğru gitti. Fakat iş o kadar uzun sürdü ki galiba, sabırsızlanan şahitler Bordeauxluyu kurtarmaya geldiler.

"Ne!" dedi bizim Bordeauxlu. "O zenci, melez gitmedi mi daha? Ona deyin ki orada elli yıl bekleyecek olsa, benim buradaki işim elli yıl sürecek."

Bordeauxlu adamlar zencileri, melezleri, çeyrek zencileri sevmez.

* * *

Tahiti'de siyasi olmayan bir gazete saygın bir gazete değildir. Tahiti'deki seçimler Picpus'a ve Berne'deki ayıya benzer. Bu yüzden de benim giderek Picpus'a benzediğimi görüyorsunuz (kim derdi ki böyle olacak!), sırf İsviçreli olmak zorunda kalmamak için.

Bir yanda pis bir rahip var, diğer yanda Parpaillot adında sefil bir Protestan. Hayatım boyunca hiç ama hiç, hatta ilk aşai rabbani ayinimde bile bu kadar ateşli bir Katolik olmamıştım, üstelik de bu kadar iyi bir sebebe dayanarak. Birazdan öğreneceksiniz o sebebi.

Kendi kendime daha az memurun bulunduğu daha basit bir ülkeye gitme vaktinin geldiğini söyleme noktasına gelmiştim. Eşyalarımı toplayıp Markiz Adaları'na gitmeyi düşünüyordum. İnsanın, ne yapacağını bilemediği kadar fazla dönümlerce arazinin bulunduğu, yiyeceklerin, avın bol olduğu, jandarmanın sizi bir merinos koyunu kadar sakince güttüğü o Vaat Edilmiş Topraklara.

Kalbim huzur içinde gemiye bindim ve Hivao'nun başkenti Atuana'ya geldim.

Bir, iki çivi çakmam gerekiyordu gerçekten de. Karınca ödünç vermez ve en büyük kusuru da değildir bu; bende de bü-

tün bir yaz şarkı çığıran cırcır böceğinin hali vardı.

Vardığımda duyduğum ilk haber alınıp satılacak toprak bulunmadığıydı, sadece misyonun elinde toprak varmış. Fakat rahip uzaklarda olduğundan, bir ay beklemem gerekiyordu. Eşyalarım ve yapı malzemesi olan keresteler bir ay boyunca sahilde durdu. Ben de her pazar kiliseye gittim; sırf iyi bir Katolik ve Protestan düşmanı rolünü oynamak zorunda olduğum için. Ünüm derhal yayıldı tabii, saygıdeğer rahip de riyakârlığımdan bir nebze bile kuşku duymaksızın, çakıllar ve çalılarla dolu küçük bir araziyi 650 franka satmaya seve seve razı oldu. Şevkle işe koyuldum ve rahibin tavsiye ettiği bazı adamlar sağolsun, kısa zamanda yerleştim.

Riyakârlığın da iyi yanları var.

Kulübem bittiğinde, gayet iyi yetiştirilmiş, ayrıca da liberal zihniyetli bir genç olan Protestan papaza karşı savaşmayı düşünmüyordum artık. Ne de kiliseye gitmek aklımdan geçiyordu.

Bir piliç geldi ve savaş başladı. Bir piliç derken alçakgönüllülük gösterdim, bütün piliçler geldi, üstelik de davetsiz.

Rahip hazretleri gerçek bir tekeydi, oysa ben güçlü bir yaşlı horozdum ve tam da mevsimimdeydim. Teke başlattı her şeyi diyorsam, doğruyu söylüyorumdur. Beni bir namus yeminine mahkûm etmek için. Bu kadan da fazla; böyle bir şey yok, Lisette.

Gül ağacından iki büyük dal kesip bunları Markiz Adaları'nda yapıldığı gibi oymak benim için çocuk oyuncağıydı. Biri boynuzlu şeytan (Peder Paillard), öbürü de saçları çiçekli dünya tatlısı bir kadın olmuştu. Kadına Thérése ismini takınca, istisnasız herkes, okula giden çocuklar bile, bu oymaların o kutsanmış aşk ilişkisini hicvettiğini anladı.

Bütün bunlar bir mit olsa da, ben başlatmadım hiçbir şeyi.

Yüce Tanrı, bunlar senin için dedikodular! Paris'e dönersem

kendimi komiliğe adayıp her sabah *Petit Journal*'deki feuilleton'u[1] okuyabilirim. Ama yine de burada dedikodu ve pislikten başka bir şey konuşmak mümkün değil. Beşiğinden itibaren, çocuk her şey içinde – hep aynı şey, doğruyu söylemek gerekirse, günlük ekmeğimiz gibi.

Bu her zaman tamamen ruhani değil, resim çalışmalarından sonra insanın zihninin ve bedeninin oyunlar oynamasına izin verdiği huzurlu dinlenme saatleri. (Kadınlar şüphesiz paralı askerler.) Ayrıca sizi sıkıcı ciddiyetten ve insanları o kadar kötü yapan çirkin riyakârlıktan koruyor.

Bir portakal ve bir yan bakış, başka hiçbir şeye gerek yok. Sözünü ettiğim portakal bir frankla iki frank arasında değişiyor. Kuşkusuz insanın kendini yoksun bırakmasına değmez. Kendinizi kahretmeden kendi küçük Asurbanipal'iniz olabilirsiniz kolayca.

Okuyucunun bütün bu yazdığım satırlarda sessiz sakin kır manzaraları aradığına kuşku yok, kırsız kitap olmaz çünkü. Ama...

Bu bir kitap değildir.

Yerli tercümana "Yavrum, siz Markiz dilinde 'kır'a ne diyorsunuz?" diye sordum. "Amma da komik adamsın sen," diye cevapladı beni. Araştırmalarımı biraz daha derinleştirerek "Peki Erdem için hangi kelimeyi kullanıyorsunuz?" dedim. Şirin çocuk gülerek, "Sen beni aptal yerine mi koymak istiyorsun?" dedi.

Rahip bütün bunların günah olduğunu söylüyor. Ürkek ceylanlara benzeyen kadınlar kadife bakışlarıyla "Bu doğru değil," der gibiler.

Çok iyi biliyorum ki Paris'te de, taşrada da iznini geçirmek üzere dönen memurlar hep içinde vahşet geçen hikâyeler anlatıyorlar.

1 (Fr.) Tefrika. (yhn.)

Ama onların bir kelimesine bile inanmayın; *burada* canavarlar gayet doğal. Giysilerimizin ne kadar gülünç olduğunu hiç tereddütsüz gayet net görebiliyorlar, tersiyle övünsek de aslında bizim sadece kendini beğenmiş vahşiler olduğumuzun farkındalar.

"Söz veriyorlar," diyor kadınlar, "sonra da sözlerini tutmuyorlar." Bunun yanı sıra tıpkı Colin'in Tampon'da yaptığı gibi bize burun kıvırıyorlar.

Helder'in yerinde ya da başka bir batakhanedeyseniz, Ed. Petit isimli bir valiyle karşılaşabilirsiniz. Ona bir kere daha bakın, zira lanet olası hıyarın biridir.

Düşünün yıllar önce Hugon'un güvertesinde bir muhasebeciyken, Markizler'e geldi ve Loti gibi bir sürü evlilik yaptı. Bu evliliklerden biriyle fazlaca gurur duyup kendi kendine kayınvalidesinin başını hediye etmek istedi, Taoata denilen o harika adada yerin birkaç metre dibinde ikamet eden kayınvalidesinin kafasını.

Gidip kazdılar ve kayınvalidesinin kafasını çıkardılar. Bizim muhasebeci meşhur kafayı taşırken, kayınpederi bağırdı, "Kaç kuruş?"

Bizim zeki muhasebeci, "Parayla ölçülemeyecek kadar değerli," diye cevap verdi ona.

Para isteyen bir kayınpederden daha inatçısına rastlanmadığı için, kafa ebedi istirahatgâhına geri döndü.

Muhasebecimiz, Hansel'le Gretel gibi mezarlık yoluna bir sürü çakıl saçtı ve gece de göz diktiği kafayla birlikte kaçtı.

Misyoner (kendisinden hiçbir şeyin kaçmasına izin vermeyen külyutmaz biriydi) bir şikâyet dilekçesi yazdı ve Hugon'un çileden çıkmış kumandanı da muhasebecimizi, kayınvalidenin rahatsız edilemez olduğu yönünde uyardı!

Ecole Coloniale'deki sınavlarda muhasebeciye şu soruyu sormuşlardı: "Bütçeyi dengelemenin en iyi yolu nedir?"

"Çok basit, ortadan kaldırmak."

Ed. Petit dedikleri bu sıradışı vali bir gün bakana şöyle bir mektup yazdı: "Markizler'de nesiller tükeniyor. Martinik'in bütçe fazlasını buraya, bize göndermek iyi bir fikir olmaz mı sizce?"

Bu yanardağ faciasından sonra yazıldı.

Daha ziyade İmparator 1. Napolyon'u bulmaya gelen yaveri arasında geçenleri hatırlatıyor:

"Efendim, aşağıda yüz bin adam sizi bekliyor. Acaba onları küçük özel merdivenden yukarıya çıkarmak daha iyi olmaz mı?"

"Söyle içeri gelsinler, çocuğum."

Helder'ın yerinde ya da başka bir batakhanede hatta, Folies-Bergères'de Ed. Petit'ye rastlarsanız, onun gibi biri daha olmadığını söyleyin.

* * *

O sık sık kızdırdığım Tanrı bu defa canımı bağışladı; bu satırları yazarken, görülmemiş bir fırtına ortalığı kasıp kavuruyor.

Birkaç gündür kötü giden hava, evvelki gün öğleden sonra tehditkâr bir hal aldı. Akşam sekiz civarı fırtınaya dönüşmüştü. Kulübemde tek başıma, her an yıkılmasını bekleyerek oturdum. Birkaç kökü bulunan, fakat toprak bir kez ıslanmayagörsün hiçbir dirençleri kalmayan dönencelere özgü o devasa ağaçların her yanı çatırdıyor ve büyük bir gümbürtüyle yere düşüyordu. *Hele* o çok narin olan küçükler (meyve ağaçları). Evim mahvoldu, yirmi yıldır biriktirdiğim bütün çizimler ve malzemeler de tabii. Bunlar benim yok oluşumdu.

Saat ona doğru, dinmeyen bir ses, büyük bir taş binanın ufalanmasına benzer bir ses dikkatimi çekti. Dayanamadım bu sese ve dışarı çıktım. Ayaklarım suya girdi. Henüz yeni yükselmiş ayın solgun ışığında bir de baktım ki, çakılları kendisiyle birlik-

te sürükleyen, evimin kolonlarını döven bir selin ortasındayım. Ilahi takdiri beklemekten ve geri çekilmekten başka yapacak bir şeyim kalmamıştı.

Gece uzun sürdü. Şafak söker sökmez, burnumu çıkardım pencereden. Ne de acayip bir manzaraydı o, çarşaf gibi sular, granit kayalar, Tanrı bilir nerden gelmiş o büyük ağaçlar! Toprağımın önünden geçen yol ikiye bölünmüştü. Bu sayede kendimi bir adada mahsur buldum. Şeytan kutsal bir su havzasına çekilmiş olmalıydı.

Atuana Vadisi dedikleri yer, dağın bir duvar gibi yükseldiği belli noktalarda daracık bir geçittir. Bu noktalarda su yüksek yaylalardan dimdik bir sel olarak aşağıya iner. Her zamanki gibi gerizekâlıca davranan yönetim, yapılması gerekenin tam tersini yapmıştı. Sel sularından yararlanmak yerine her tarafa taş setler örerek suyun önünü kesmişti. Bununla kalsa iyi. Nehir kıyısında, hatta nehrin ortasında bile ağaçların büyümesine izin vermişti. Selle doğal olarak sökülen ağaçlar önlerindeki her şeyi süpürerek hasar verici hale geldiler. Herkesin parasız pulsuz olduğu bu sıcak ülkelerde evler gayet dayanıksız inşa edilirler, her koşulda kolayca yıkılabilir olduklarından bunlar da hasar verici hale geldiler. Sağduyu insanların böyle ezip geçebilecekleri kadar önemsiz bir şey mi? Şimdi bile tek düşünceleri selin açtığı gedikleri doldurmak. Köprüler gibi mesela. Ama nerede para? Ezeli soru, para nerede?

Kolonilerde yaşayan biz basit insanların kendi işlerimizi halletmemize izin verseler de paralarımızı şu küstah, vasat yöneticileri beslemekten başka yararlı işlere harcasak keşke! Ancak o zaman görürler küçük bir koloninin ne hale gelebileceğini, Markizler gibi küçük bir koloniyi kast ediyorum.

Kulübem ayakta kaldı, meydana gelen hasarı yavaş yavaş ta-

mir etmeye çalışacağız.

Fakat bir dahaki sel ne zaman gelecek?

* * *

Journal des Voyages ile Elisée Reclus'nün Coğrafya'sı el değmemiş koylarını, sarp yamaçlı granit dağlarını tanıtarak sizlere Markiz Adaları'nın kapsamlı bir tanıtımını sağlamıştır. Kendi keşfim olarak bunlara eklemek istediğim bir şey yok; pek bilimsel olmaz.

Ben size Markizlileri anlatmak istiyorum. Bunu yapabilmek bugün bile çok zor. Anlatmaya değer, dişe dokunur hiçbir şey yok. Dilleri bile kötü telaffuz edilen Fransızca kelimelerle kirlenmiş durumda: *un cheval (chevalé), un verre (verra)*[1] gibi.

Biz Avrupa'dakiler, Markizliler ile Yeni Zelanda'daki Maoriler arasında yaygın, çok gelişmiş bir süsleme sanatının varlığından habersizizdir. Sanat eleştirmenlerimiz, bunların tümünü Papua sanatı başlığı altında topluyor, hataya düşüyorlar oysa.

Özellikle Markizli'de benzersiz bir süsleme anlayışı vardır. Bir Markizli'ye en hantal geometrik şekli taşıyan bir nesne verin, o bütünde uyumu yakalamakta, göze hoş gelmeyen ya da uyumsuz boşlukları doldurmakta hiç zorlanmayacaktır. İnsan bedeni ya da yüzünü esas alırlar. Özellikle de yüzü. İnsan, garip bir geometrik nesneden başka bir şeyin olmadığını sandığı yerde bir yüz bulduğunda şaşırır. Her zaman aynı şeydir, yine de asla aynı şey değildir.

Bugün altın karşılığında bile, onların bir zamanlar yaptığı kemik, demir, demir - ahşap karışımı bu güzel nesnelerin hiçbirini bulamazsınız. Polis hepsini *çalıp* amatör koleksiyonculara satmıştır. Okyanusya sanatının saklanması için Tahiti'de bir mü-

1 Sırasıyla Fransızca: "at" ve "bardak".

ze kurmak, ne kadar kolay gerçekleştirilebilir olursa olsun, bir an bile Yönetim'in aklından geçmedi.

Kendilerini bilgili kabul eden insanlar arasından Markiz sanatçılarının değerine şüpheyle yaklaşacak bir kişi bile çıkmaz. Oysa bir tek önemsiz memur eşi yoktur ki, buralardan bir sanat eseri gördüğünde, "Korkunç! Barbarlık!" diye haykırmasın. Barbarlık! Ağızlarından bunu hiç düşürmezler.

O modası geçmiş giyimleri, kaba kalçaları, eprimiş korseleri, taklit mücevherleri, tehditkâr görünen ya da sosise benzeyen dirsekleriyle tepeden tırnağa rüküşlük içinde, bu ülkede geçireceğiniz tatili zehir etmek için birebirdir onlar. Fakat beyazdırlar, üstelik göbekleri de sarkmaktadır!

Nüfusun beyaz olmayan kesimi gerçekten seçkindir. Onları tanımlama ve çizme biçimimde ben tamamen hatalı değilsem eğer, eleştirmenimiz hayal kırıklığı içinde "Zenci kadınlar!" derken gerçekten yanılıyor. Kimi onlara Papualı diyor, kimi zenci. Doğrusu gerçekten sanatçı olup olmadığımdan kuşkulanmam için bu kadarı bile yeter!

Loti! Tanrı'ya şükürler olsun ki, o onları çekici buluyor!

Bir dakikalığına bu ırkın adını benim fikrimce kabul edip onlara Maori ırkı diyelim. Bu ırkı tanımlayıp daha uygarca ve olduğu gibi resmetmeyi de sonraya, az ya da çok daha fotoğrafik birine bırakalım.

"Gerçekten seçkindirler," sözü bilinçlidir. Bütün kadınlar kendi elbiselerini kendileri dikerler; şapka örüp kurdelelerle süsleme konusunda Paris'teki bir şapkacıyla yarışırlar; Boulevard de la Madelaine'in zevkiyle çiçek demetleri derlerler. Güzel, cendereye alınmamış bedenleri dantel ve müslin eteklerin altında zerafet içinde dalgalanır. Elbiselerinin manşetlerinden fırlayan eller gerçekten asilzadelere hastır. Büyük ayakkabısız ayak-

ları sizi bir an için rahatsız ederse de, sonraları bizi rahatsız eden ayakkabı olur. Markiz Adaları'nda, erdem budalalarını, her şeyde bir barbarlık görenleri rahatsız eden bir başka durum ise bütün genç kızların pipo tüttürmesidir.

Ancak ne olursa olsun, her şeye rağmen bir Maori kadını istese bile rüküş ya da gülünç olamaz, çünkü Markiz sanatını inceledikten sonra hayran kaldığım, süsleyici güzellik anlayışını içinde taşır. Fakat bundan mı ibarettir? Güldüğünde sadece güzel dişleri gösteren güzel bir ağızda hiç güzellik yok mudur? Bunlar mı zenci kadınlar? Hadi canım! Ya şu korseye isyan bayrağı açmış gül goncalı enfes göğüslere ne demeli!

Maori kadınlarını diğer bütün kadınlardan ayıran, onun erkek sanılmasına neden olan vücudunun orantılarıdır. Geniş omuzları ve dar kalçalarıyla avlanacak bir Diana. Bu kadınların kolları ne kadar ince olursa olsun, kemikli yapısı göze çarpmaz. Esnektir ve hatları hoştur. Hiç dans eden Batı kızlarının, dirseklerine kadar çektikleri eldivenler içindeki ince kollarını, sivri, çok sivri – tek kelimeyle çirkin – dirseklerini, kollarının alt kısmının üst kısımdan daha uzun olduğunu fark ettiniz mi? Maori kadınının kolu Doğulu kadınların kollarına benzediğinden (gerçi daha büyüktür), Batılı kadınları özellikle andım. Sahnede dansçıların bacaklarına baktınız mı hiç, kocaman uylukları (sadece uyluklar), kocaman dizleri, kocaman ve içe dönük dizleri fark ettiniz mi? Bu muhtemelen uyluk kemiği eklemindeki abartılı yayılmadan ileri geliyor. Doğu özellikle de Maori kadınlarında, kalçadan bileğe kadar bacak hoş, düzgün bir hattır. Uyluk dolgundur, ama geniş değildir, yuvarlaktır ve ülkemizde birçok kadına bir çift maşa görünümü veren o yayılmadan uzaktır.

Tenleri elbette ki altın sarısıdır. Bazılarında çirkin durur, ama özellikle de çıplakken diğer bütün kadınların olduğu kadar çir-

kin midir acaba, üstelik de karşılığında hiçbir şey verilmemişken? Markizlilerde beni rahatsız eden tek şey abartılı parfüm zevkleri. Tezgâhtarlar onlara misk ve patchouli karışımı korkunç bir parfüm satıyorlar. Hepsi kilisede toplandığında, o parfümlerin dayanılmaz ağırlıkta bir kokusu oluyor. Fakat burada hata yine Avrupalılarda.

Lavanta suyuna gelince, bu kokuyu hiç alamazsınız, çünkü bir damla bile alkol satın alması yasaklanan yerli ellerine döker dökmez içiyor bu suyu.

Markiz sanatına geri dönelim. Misyonerler sayesinde bu sanat kaybolup gitti. Çünkü misyonerlere göre heykel ve süsleme fetişizmdi, Hıristiyanların Tanrı'sına küfürdü.

İşte bütün hikâye bu, sonunda mutsuz insanlar çıktı ortaya.

Yeni nesil beşiğinde anlaşılmaz bir Fransızca ile ilahiler söylüyor, amentüyü ezbere okuyor ve ondan sonra... Sonrası bir hiç... Tahmin edebileceğiniz üzere.

Çiçek toplamış genç bir kız, sanatkârane bir taç yapıp saçlarına takıyor ve rahip hazretleri kuduruyor !!

Yakında Markizliler hindistancevizi ağaçlarına tırmanamaz, çok sevdikleri yabani muz için dağlara çıkamaz hale gelecekler. Okula tıkılıp fiziksel egzersizden mahrum bırakılan çocukların örtülü bedenleri (terbiye adına) daha narinleşecek ve dağda bir gece geçirmeye dayanamaz hale gelecek. Hepsi ayakkabı giymeye başladılar, artık hassaslaşan ayakları çakıllı yollarda koşamayacak, taştan taşa sıçrayarak dereleri aşamayacak. İşte bir ırkın tükenişine tanık oluyoruz; büyük kısmı verem, kısır ya da yumurtalıkları cıvayla mahvolmuş.

Bunu görünce her şeyin en eski çağlardan kalanın uykusu içinde, başlangıçta, bitkin, uyuşuk olduğu zamanları düşünüyorum ya da o zamanın hayalini kuruyorum.

O zaman görünmeyen, belirsiz ve ayırt edilemez olan ilkeler, her biri gerçekliklerinin ilk uyuşukluğu içinde, görülebilir, anlaşılabilir bir eylem olmadığından, etkin ya da edilgin bir gerçeklik ya da birleşme olmadığından hepsinin bir tek özelliği olan, doğanın kendisinin özelliğine sahip, hayatın olmadığı, dışavurumun olmadığı, hepsinin çözüldüğü, boşluğa indirgenmiş, boş olduğundan karanlık ve sessizlikle dolu boşluğun yoğunluğunda kaybolduğunda meçhul bir boşluk olmalıydılar: Kaostur bu, başlangıçtaki hiçlik, varlığın değil hayatın hiçliği, ondan üreyen yaşam ona geri döndüğünde sonradan ölümün imparatorluğu diye anılacak olan hiçlik.

Hayalim, bilinçdışının gözüpekliğiyle, zihnimin yaklaşamadığı birçok soruyu cevaplıyor. Birden kendimi yeryüzünde buluyorum ve acayip hayvanlar arasında bize pek az benzeseler de pekâlâ insan olabilecek varlıklar görüyorum. Hiç korkmadan yanaşıyorum onlara, bana belli belirsiz, şaşırmadan bakıyorlar. Yanlarında o zamana dek üstün görünen maymun var.

Cebimden biraz para çıkarıp içlerinden birine veriyorum. O sırada aklıma gelen en akıllıca iş bu. Pençesiyle kapıyor, ağzına götürüyor, kızgınlık göstermeden öteye fırlatıveriyor. Düşünebiliyor mu? Hiç sanmam.

Gırtlağından sanki bir mağaradan geliyormuşçasına boğuk sesler, hırıltılar çıkıyor.

Rüyamda beyaz kanatlı bir melek gülerek yaklaşıyor bana, arkasında elinde kum saati tutan yaşlı bir adam var.

"Bana soru sorman faydasız," diyor. "Düşüncelerini anlıyorum. Şunu bilmelisin ki, Tanrı sizleri yaratmaya başlamadan önce bir zamanlar senin olduğun şekilde insan, o yaratıklar da. Bu yaşlı adamdan seni Sonsuzluk'a doğru götürmesini iste, orada Tanrı'nın seninle ne yapmak istediğini göreceksin ve bugün ek-

siksizlikten uzak olduğunu anlayacaksın. Her şey bir günde bitseydi, Yaratıcı neyle uğraşırdı? Tanrı hiç dinlenmez."

Yaşlı adam kayboluyor, ben de uyanınca gözlerimi göğe doğru çeviriyorum; beyaz kanatlı meleğin yıldızlara doğru yol aldığını görüyorum. Uzun, sarı saçları gökyüzünde ışıktan bir kuyruğa benziyor.

* * *

Size burada dilden düşmeyen ve beni fena halde rahatsız eden bir *klişeyi* söyleyeyim: "Maoriler Malezya'dan gelmişlerdir."

Pasifik'i dolaşan gemilerde, Tahiti'de karaya ayak bastığınızda, her zaman her şeyi bilen yetkililer size "Mösyö, Maoriler Malezya'dan ithaldir," diyecektir.

"Fakat böyle düşünmenize yol açan şey nedir?" dersiniz siz de.

Hiçbir nedeni yoktur, bu bir *klişedir*. Gözlemci bir ressam olsanız da karşı çıkmaya kalkmayın, sizi ezerler.

Bu *klişeyi* duymayanlardan bazıları "Bunlar Papualı," der, bazıları da "Zenci," der.

Tufan ne zaman oldu? Kitab - ı Mukaddes bile bu konuda net bir açıklama yapmaktan kaçınmıştır.

Yüceler yücesi dağlardan sular indi ve bizim güzel Fransa'mız denizden yükseldi.

Diğer yarı kürenin sularıyla Okyanusya battı. Kimin umrunda? Sadece Malezya'dan insan çıkmıştı. Kadim Okyanusya kıtasında insan ha? Ne fikir ama?

Yerküremizde insan ne zaman var olmaya başladı?

Ne önemi var canım, söyledim ya işte sadece Malezya'da...

Düşünce ne zaman hayvansılığından kurtulup temel unsurlarından bazılarını kazandı, ardından dilin başlangıcını, gırtlaktan çıkan ilk seslerin ilk anlamlı bütününü oluşturdu?

Düşüncenin ilk biçimlerinin, dilin ilk biçimine özdeş olduğunu, hemen hemen özdeş olduğunu varsaymak için nedenlerimiz yok mu? O zaman dünyadaki bütün budalaların aynı telden çalmasında hiçbir olağanüstülük yok. Sonradan, çok sonradan Okyanusya'da, Afrika'da olduğu gibi Malezya'da da aynı düşünme biçiminin yanı sıra, ilkel varlığın çıkarabildiği birkaç kök kelimeyi buluş olmalarında da bir olağanüstülük yok. Başlangıçta bütün halklarda, insanın gördüğü, dokunduğu ve kokladığı oluşturuyordu düşüncelerini. Sonra alma hevesi geldi, Ben'in tanımlanması ile birlikte, ve alma aracı olan eller. Sonra da el anlamına gelen ve telaffuzu az çok değişmiş halde, Malezya'nın yanı sıra her yerde, bütün dillerde rastlanabilecek *rima* ya da *lima* kelimesi. Latince *rama* kelimesi bu anlama gelmiyor mu? Aynı şey eli temsil eden 5 rakamı ve iki eli temsil eden 10 rakamı için de geçerli. Bilinen bütün zamanlarda ilkeller ölçmek için açık kollarını ve ayaklarını kullandılar.

Edgar Poe'nun "Çalınmış Mektup"unda olduğu gibi, çözümlemenin ayrıntılarında kaybolan bizim modern aklımız çok basit ve çok görünür olanı anlayamıyor. Kitab - ı Mukaddes'in dediği gibi, insanın aklı göklere çıktı ve sonra tekrar yerin dibine indi, ama daha da aşağısını göremiyoruz, tüm araştırmalarımıza karşın hayvanların düşünme biçimini kavrayamıyoruz, örneğin kırlangıçların doğdukları yere nasıl döndüklerini bilemiyoruz. Köpekler duygularını sesleriyle ya da kuyruklarıyla ifade ediyorlar. Bu zorluktan *klişe* yardımıyla kurtuluyoruz: İçgüdü. Bu dil sorunu da Malezyalı – Maori *klişesinin* kabulünde etkili olan temel sebeplerden biri.

Yanlış bilmektense hiç bilmemek daha iyidir.

Şunu da belirtmeliyim ki, benim için Maoriler ne Malezyalıdır, ne Papualı ne de zenci.

* * *

Markiz Adaları'na geldiğinizde, insanların yüzlerini ve bedenlerinin tamamını kaplayan dövmelere bakıp kendi kendinize, "Bunlar korkunç insanlar. Yamyamlar üstüne üstlük," dersiniz.

Tamamıyla yanılıyorsunuz.

Markiz yerlisi kesinlikle korkunç bir insan değildir; tersine zekidir ve kötülük yapmaktan çok uzaktır. Aptal denebilecek kadar duyarlıdır, üstelik otoritenin kapsadığı her şeye karşı çekingendir. İnsanlar bir zamanlar onun bir insan yiyici olduğunu söylüyorlar, artık bu durumun bir son bulduğunu düşünerek. Halbuki bu da bir yanılgıdır. Hâlâ öyledir, fakat artık yırtıcılığı kalmamıştır. Rus'un havyarı, Kazak'ın donyağından mumu sevdiği gibi o da insan etini sever. Şekerleme yapan bir ihtiyara sorun bakalım insan eti sevip sevmediğini, hemen gözlerini açıp, ışıltılı gözleriyle yüzünüze bakarak sonsuz bir tatlılıkla: "Ah ne de güzel olur!" diyecektir.

Doğal olarak birkaç istisna vardır. İstisna oldukları için de diğerlerinde büyük bir korku uyandırırlar.

Yeri gelmişken, kısa bir süre önce ölmüş bizim Peder Orans'la ilgili bu konuda bir olayın geçtiğini belirteyim. İlginizi çekebilecek bir hikâye olduğu için anlatayım size. Misyoner Peder Orans, gençliğinde bir gün işinin düştüğü bir yere doğru gidiyormuş neşeyle. Bir de bakmış ki, kötü görünümlü bazı kimselerce takip ediliyor, size bahsettiğim şu istisnai gruba giren bazı kimselermiş bunlar ve misyonerin tam da yemeye uygun olduğunu düşünüyorlarmış. Planlarını uygulamaya hazırlanıyorlarmış ki, keskin kulaklı Peder Orans ansızın arkasını dönüp büyük bir soğukkanlılıkla ne istediklerini sormuş. İçlerinden biri epeyce korkmuş bir halde, piposunu yakacak kibriti olup olma-

dığını sormuş. Misyoner cebinden büyük bir mercek çıkarıp cüppesinin kenarını yakmış. Beyaz adamın gücüne şaşırıp saygıyla geri çekilmişler, ama mercek onların olmuş.

Bir hikâye daha; bu yakın zamanlara ait.

Genç bir Amerikalı, kuşkusuz kadınların cazibesine kapıldığından gemisinden ayrılıp Markiz Adaları'nda kalmış. Hivaoa'ya yerleşmiş ve zorunluluktan ötürü küçük çaplı ticarete başlamış.

Bir gün Atuana'dan madeni para kesesini terkisinin görünür bir yerine sıkıştırıp da dönmek gibi talihsiz bir fikre kapılmış. Gece iniyormuş; genç adam ortadan kaybolmuş.

Hemen bir Çinli'den kuşkulanılmış. Jandarma, ki hepsi gibi o da kötünün biridir, suçlunun Çinli olduğunu söylemiş, bu da herkese yetmiş. Üç ay sonra, yani üç posta gelip gittikten sonra, mahkeme Papeete'ye Çinli ve birkaç tanıkla birlikte geri dönmüş. Doğal olarak Çinli bu davada aklanmış.

Şu "doğal olarak" sözünün açıklanması gerek. Markiz Adaları'nda bir suç işlendiğinde kural budur. Jandarma yakınlardaki kafası çalışan insanların verdiği bilgilere rağmen, kafasını kuma gömerek ve genelde de yanlış izi sürerek soruşturmayı tamamlar. Olayın üstünden uzun zaman geçtikten sonra, komiser zuhur eder ve hemencecik o da jandarmanın görüşünü benimser. Markiz Adaları'nda fazla titizlikten hoşlanılmaz.

Yerliler arasında, kötülük yapanların yarattığı korkuyu esas alarak davranmak gelenektir. Bu kurala uymayan ölümle cezalandırılır. Bir cinayet işlendiğinde herkes her şeyi bilir; ama mahkemeye gelince hiç kimse bir şey bilmiyordur.

Tanıklar sorulara dolambaçlı, anlaşılmaz cevaplar vererek gizliliği korurlar. Bunu yaparken de dillerinden – her zaman çok kötü tercüme edilir – yararlanırlar. Müthiş bir zekâ ve soğukkanlılıkla bütün çelişkilerin içinden sıyrılıp çıkarlar.

"Ama biraz önce başka bir şey söyledin, şimdi başka bir şey söylüyorsun?"

"Çünkü mahkeme beni korkutuyor ve korktuğumda da ne söylediğimi bilmiyorum."

İki tanık varsa, birbirlerini suçlayıp dururlar ikisinin de cevabı değişmez: "Öbür adamı suçladım, yoksa hakim benim suçlu olduğumu düşünecekti."

Papeete mahkemesini yöneten hakimin de bir parça böyle bir naiflik gösterdiğini hatırlıyorum:

"Tercüman, söyle bakalım bu adama, sorularımı gayet zekice cevaplıyor. Yoksa daha duymadan neler soracağımı biliyor mu?"

Cevap: "Bu adam kendisine neden bunun sorulduğunu bilmediğini ve sorularınızı olabildiğince iyi cevaplamaya çalıştığını söylüyor."

Çinli'ye geri dönelim. Yerlilerin geleneklerini bilen ve bunlar üzerine düşünen herkes Çinli'nin bu işi yalnız başına yapamayacağını, özellikle de deniz ne kadar yakın olsa da cesedin ortadan kaybolmasını tek başına halledemeyeceğini biliyordu. Çinli, yerlilerden habersiz hiçbir şey yapılamayacağını, yaptığı takdirde bir yabancı olduğu için derhal alenen suçlanacağını bildiğinden, böyle davranmayacak kadar zekidir.

İşte bu yüzden Çinli'nin suç ortaklarının varlığı aşikârdı. Özellikle de kızlarından birinin âşığı şu bahsettiğimiz kötü istisnalardan olduğundan. Fakat polis komiseri hiçbir şey dinlemek istemedi.

Herkese anlatıldığı gibi bana da anlatılan bilgilere göre olup biten buydu işte. Bir nokta dışında, cinayetin yeri ve saati dışında her şeyde anlaşıyorlardı. Hikâyenin değişik versiyonları var, ama ben hepsinin kasten çelişkili kılındığını sanıyorum.

Kulübesinin yakınlarına gelir gelmez, şu madeni para kesesi

görülmüştü, bizim genç Amerikalı hemen hemen bütün genç adamlar gibi kararlı, güçlü ve güvenli olduğundan keseyi gizleme zahmetine girmemişti.

Genç Amerikalı'mız boynuna inen bir sopa darbesiyle öldürülmüştü, tıpkı giyotinde olduğu gibi. İki kişiymişler; Çinli ve damadı. Önce paraları paylaşma kavgasına tutuşmuşlar.

Sonra damat ve iki yerli daha kendilerini oburluğun kollarına bırakmışlar ve Amerikalı'yı yemişler.

Bu anlatıda pek önemli olmayan bir sürü ayrıntıyı atlıyorum.

Burada okuyucu hemen cevaplamaya hazır olduğum bir soru soracaktır.

Bütün bunlar biliniyorken neden suç ortaklarını yargılamıyorlar?

Çünkü ortalık ansızın suskunluğa gömülecek, dillerden düşmeyen dedikodular da saf Avrupalı'yı şaşırtmak için uydurulmuş bir masala dönüşecektir.

Yerli Markiz dili, bildiğimiz gibi, pek zengin değildir. Bunun sonucu olarak, yerli kendisini başka sözcüklerle açımlama yönünde eğitir. Örneğin soruşturmaya niyetli jandarmalar göründüğünde hiçbir sıkıntı alameti göstermeksizin kendi aralarında konuşmaya devam ederler. Biri, "Sanırım ay bugün çok parlak olacak, en iyisi balığa çıkmayalım," der. "Tetikte olalım ve olup bitenleri saklayalım, ayın parlaklığına karşı dikkatli olmalıyız," anlamına gelir bu.

Avrupalılar bundan hiçbir anlam çıkaramazlar, çıkarsalar bile asla emin olamazlar.

* * *

Okyanusya'da kadın, "Onu sevip sevmediğimi bilmiyorum, henüz onunla yatmadım," der. Sahiplik hak verir.

Avrupa'da kadın, "Onu seviyordum, onunla yattığım için artık sevmiyorum," der. Ya da: "Onu sadece benimleyken seviyorum," der.

Evlenmeden on dakika öncesine kadar bile bir kadın kendini vermek istemiyorsa, emin olun ki, kendisini satıyordur.

Ama ya güveni yoksa? O zaman güvenmeme sırası sizdedir.

Zengin bir kadın uşağından bir çocuk sahibi olur; işte bir adam daha çocuğunu yüz üstü bırakıp gidiyordur! Zavallı kadın! Her şey bu kadar kötü mü? Oysa uşak yüz üstü bırakılanın kendisi olduğunu söyler!

Aptal bir kadın çocuğunu kendi kendine büyütmek istediği için evlenmek istemediğini söyler. Anne sevgisinin bencilliği.

"Bu bana ait," demek kolaydır. Oysa, "Bu bize ait," demenin bedeli nedir acaba?

Soru: "Ne! Boğulan birini gördün de yardım etmedin mi?"
Cevap: "Benden yardım istemedi ki."

Özdeyişler!! Uygulanabilir değillerdir, sadece sohbetlerde geçerler ve insana "Selam! Burada bir filozof var!" deme şansı tanırlar.

Nasıl verileceğini bilmek – çok iyi bir şeydir.
Nasıl alınacağını bilmek – bu çok daha iyi bir şeydir.
Ah! Paranın beyhudeliği!...
Arzu sahibi olmak, sahip olmayı arzu etmektir.

"Babasının oğlu," derler. Çocuklar babalarının hatalarından sorumlu değildir. Benim bir meteliğim bile yok; bu babamın hatası.

Şarkıda der ki, "Babam bir boynuzluysa eğer, annem öyle istediği içindir."

* * *

Ahlaka dair bazı sözler var ki, hiç ahlak içermemeyi başarıyorlar.

Size Brötanya'ya dair birşeyler anlatayım biraz. İnsan içinde bir sükûnet hissediyorsa, bir de kalem elindeyse Okyanusya ile Brötanya'nın arası pek uzun sürmüyor; hayal gücünüz aylaklık ediyor. Neden olmasın? Ayrıca hiçbir şey tesadüfi değildir.

Şöyle göz gezdirdiğim bir gazete, Déroulède ile birlikte olan, gerçek, vatansever bir cumhuriyetçiliğin ne olduğunu keşfetmiş bazı adamlardan bahsediyor bana. Aralarında bir isim var ki, Pont-Aven'da tanıdığımız can sıkıcı bir adamı hatırlatıyor. Marcel H.'nin ta kendisi.

Bu seçkin görünüşlü beyefendi, bize "Burada sizin için çok hoş bir et parçası var!" dercesine karısının omzuna vururdu. Gerçekten de karısı etti, etten başka bir şey değildi.

Beyefendinin küçük domuz gözleri de "Bu et benim, sadece benim!" diye eklerdi.

İlk hafta boyunca posta arabasını düzenli olarak karşıladı ve "Bana bir paket var mı?" diye sordu.

Hepimiz meraklanmış, bu paketin neyin nesi olduğunu merak etmeye başlamıştık.

Beklenen paket geldi.

Ertesi sabahtan itibaren Marcel H.'mizi, değirmenci David'in arazisini çevreleyen nehrin kıyısında görecektik; önünde resim sehpası, üzerinde büyük bir tuval, karşısındaki büyük kayanın üstünde de şu ünlü paket: iyice doldurulmuş bir kuğu. Beyefendimiz bir sonraki Sergi (Leda) için tablosunu yapıyordu.

Şu tanıdığımız hoş et parçasının resmi – ama kafasız bir biçimde – Paris'te yapılmıştı. Geriye bir tek kuğunun kafasını res-

metmek kalmıştı.

Hoş et parçası, giyinik vaziyette ve kafası da yerli yerinde yanına oturmuş çoraplarını onarıyordu.

"Kuğunun beyazı için sadece beyaz çinko kullandım; hoş et parçası için de bitüm kızılı," dedi.

Yemekte yanında oturan izlenimci ressama hitaben, "Bilirsin Manet her gün kabataslak bir resim yapar ve uygun düşeni bulduğunda Sergi Salonu'na gönderir. Ancak bundan sonra tuvale geçirir," diye konuşmuştu.

Eylül geldiğinde de "Paris'e gitmem gerek, çünkü aracım geliyor; Guano Adaları'na resim ihraç ediyor kendisi," dedi.

Japon tabloları, Hokusai'nin baskıları, Daumier'nin taş baskıları, Forain'in katı gözlemleri, hepsi bir albümün içinde toplanmış. Tesadüf değil, benim bilinçli arzumla. İçlerinde Giotto'nun bir tablosunun fotoğrafını çok seviyorum. Bu kadar farklı göründüklerinden aralarındaki ilişkiyi anlatmak istiyorum.

Hokusai'nin bu savaşçısında, Raffaello'nun St. Michael'i Japon'a dönüşmüş. Bir başka çiziminde o ve Michelangelo karşılaşmış. Michelangelo (o büyük karikatürist!) Rembrandt'la el sıkışıyor.

Hokusai özgürce çiziyor. Özgürce çizmek kendi kendinize yalan söylememektir.

Bu küçük sergide başrol Giotto'nun.

Mecdelli Meryem ve yol arkadaşları Marsilya'ya bir barkayla geliyorlar, tabii eğer bir su kabağına sal denebilirse. Melekler kanatlarını açmış onları kolluyor. Bu kişilerle, bir o kadar küçük adamların girdiği küçük kule arasında ilişki kurmak mümkün değil.

Barka içindeki kişiler sanki tahtadan yapılmış gibi, ne kadar kalabalık olsalar da barka batmadığından hafif olsalar gerek. Bu

arada arka planda çok küçük bir figür var, bir kayanın üzerine öyle uygunsuz vaziyette uzanmış ki, insan hangi müthiş denge yasasının işlemekte olduğunu merak ediyor.

Bu tuvalden önce onu gördüm, her zaman aynı olan onu, modern insanı, doğa üzerine akıl yürüttüğü gibi duyguları üzerine de akıl yürüten modern insanı, tatminkâr bir tebessümle "Bunu anladınız mı?" diye sordu bana.

Elbette ki bu tabloda güzelliğin yasaları ile doğanın gerçekleri bir arada değil. Bunu görmek için başka bir yere bakın. Bu harika tabloya bakan biri, düşünce üretkenliğinin ne kadar yoğun olduğunu yadsıyamaz. Düşüncenin doğaya denk düşmesinin ya da düşmemesinin ne önemi olabilir ki? Bu tabloda birlikte ulviyet kazanan bir duyarlılık ve aşk görüyorum. Hayatımı böyle dürüst bir çevrede geçirmeliydim.

Giotto'nun çocukları çirkinmiş. Biri ona resimlerindeki yüzler o kadar güzelken, çocuklarının neden çirkin olduğunu sormuş, o da şöyle demiş: "Çocuklarım gece işi, tablolarım ise gündüz işi."

Giotto perspektifin yasalarını anlamış mıydı? Doğrusu hiç merak etmiyorum. Eserlerini doğuran süreçler ona ait bana değil; çalışmalarından zevk alıyorsak eğer, kendimizi mutlu addedelim yeter.

Ustalarla hasbihal ediyorum, onların örnekleri beni güçlendiriyor. Şeytana uymaya kalktığımda, karşılarında yüzüm kızarıyor.

Üç karikatürist:
Gavarni zarif espriler yapıyor.
Daumier ironinin heykelini yapıyor.
Forain kini damıtıyor.

Üç çeşit aşk: Manevi aşk, fiziksel aşk, elle aşk.
Ahlak, Zamparalık, İhtiyat!

Başarılı olamayan bir adama, "Hata yaptın," deriz.
Piyangoda kazanamayan birine ise, "Şansın yaver gitmedi."

Yirmi iki yaşındayken işiniz zordur: Bir meslek seçeceksiniz, bir eş seçeceksiniz. Bütün meslekler iyidir, ama kimse "Bütün kadınlar iyidir," diyemez.

Anormallikler – Bütün hayvanlar arasında, kuşkusuz en mantıksız olan insandır; ne yapmak istediğini en az bilen ve aptallığa en fazla saplanan insandır. Acaba akıl yürütmeyi en iyi o bildiği için mi bu böyle? Aklın ve eğitimin önemi üzerine düşünmemize yarayacak gıdayı almalıyız buradan.

Buffoon olmadan da insan birkaç gözlem yapabilmeli. Her gün yemek saatlerinde birkaç kedi masama konuk olur; ben de onları biraz pilav ve salçayla ağırlarım hep.

Neredeyse hepsi vahşi. Bakışlar dışında hiçbir biçimde okşanmayı istemeden, rızklarını alma çabasındalar. Bir dişi kedi var, hemen peşimden gelmeden dışarı çıkamayacağım kadar bana alışmış olan tek kedi içlerinde; her bakımdan haşin, bencil ve kıskanç. Yemek yerken hırlayan tek kedi o aralarında. Hepsi ondan korkuyor, erkekler bile; içlerinden birini arzulamadığı sürece tabii. Ama ondan sonra bile dişi ısırıyor, tırmalıyor. Erkek darbelere boyun eğip efendi rolünü gayet iyi oynayan bu dişinin önünde geri çekiliyor.

Bütün eğitimli hayvanlar aptallaşıyor, yiyecek bulmayı pek bilemiyor, kendilerini iyileştirecek olan şeyleri bulmayı beceremiyorlar. Sonunda sindirim sistemi bozulan köpekler kabalıkla

suçlanıyor, hallerini bilseler de kötü koktuklarını akıllarına getirmedikleri için.

Bir zamanlar Rio de Janeiro'ya doğru yol alıyordum. Bir kılavuz kaptanın çömeziydim. Çok sıcaktı; herkes güvertede, ön tarafta ya da kıçta uyuyordu. Kamaralardan sorumlu oğlan öyle derin bir rüya görüyordu ki, aynı derinlikteki suyun dibini boyladı. "Denize adam düştü!"

Herkes uyanıp akıntıyla geminin kıç tarafına doğru sürüklenen gence baktı. Zenci bir denizci haykırdı: "İsa aşkına, boğulacak!" Sonra hiç düşünmeden kendini denize attı ve genci geminin kıç tarafındaki merdivene doğru çekti.

Bu saf ruhlardan sakının ve birine boynuz takarsanız gözünüz kocada değil, kendi kesenizde olsun.

Kasten, içgüdüden ziyade kötü niyetli bir tavırla, biraz ahlaksızca sözler yazıyorum. Zira bu derlemenin erdem budalaları, şu üniformadan başka bir şey giymeyi bilmeyen çekilmez erdemliler tarafından okunmasını istemiyorum.

"Anlıyorsun ya, dostum, yasal eşimi senin metresinin geldiği o resepsiyonlara getiremem."

Madam'ın (kendisi evli olduğu için dürüst bir hanımdır) bulunduğu yerlerde herkes davranışlarına dikkat eder. Parti bitip de herkes eve gittiğinde, bütün akşam esneyip duran bizim dürüst Madam esnemeyi keser ve kocasına "Hadi o işi yapmadan önce biraz muhabbet edelim," der. Kocası "Muhabbetten başka bir şey yapmayalım. Çünkü ben akşam biraz fazla yemişim," diye cevaplar onu.

* * *

Tıp doktorasını tamamlayan bakire ruhlu genç bir hanım gizli hastalıklar dalında uzmanlaşmayı reddeder ve Üstat John Henry'den yüzü kızararak bahseder.

Laf Üstat John'a gelmişken, bugün biliyorsunuz tertemiz genç kızları resim çalışmaları için erkeklerle birlikte atölyelere göndermek âdettendir. Bütün bu bakireler çıplak erkek modeli büyük bir dikkatle çizerler, Üstat John yüzden daha belirgindir her zaman. Çoğu yabancı ve genellikle saygın olan bu genç bakireler atölyeden çıktıklarında, utangaç bakışlarını hafifçe aşağı çevirerek kirpikleri arasından bakarak Lezbiya'ya kendilerini avutmaya giderler. Tuhaf bir anormallik.

İçlerinden birini hatırlıyorum, sevimli bir İskoç kızıydı. Yemeklerini ressamların sık sık geldiği bir lokantada yerdi. Bir gün genç, yavan bir Belçikalı kız geldi lokantaya, yassı korsesi göğüs zırhı gibi görünüyordu. Bizim İskoç kız Belçikalı'nın yanına oturup soru yağmuruna tuttu onu; Paris'e neden gelmiş, ne yapmayı düşünüyormuş, acaba akşam atölyeye gelip onu görmek lütfunda bulunur muymuş? Sonra gözleri heyecanla parlak, yanakları pembe pembe ekledi, "Gel de beni gör." Göğüs zırhlı Belçikalı kupkuru bir "Teşekkür ederim" çaktı. Meşhur Minna buna nasıl da güldü!!

Büyük akademisyen, ünlü kadın düşmanı *onun* önünde titrerdi. Kadınları çok sevdikleri ve önlerinde titredikleri için kadın düşmanı olan kadın düşmanları vardır.

Ben de kadınları severim, biliyorsunuz, şişman ve hafifmeşrep olduklarında hele; fakat kadın düşmanı değilim ve önlerinde de titremem. Bu gibi durumlarda tek korkum, cebimde bir metelik bile kalmamasıdır. Neden başka bir konu değil de bu konuda kaygılanayım? "Hiçbir şey olmuyor," diyen kadınlar de-

ğil, benimdir maalesef. Beyin güçlü olduktan sonra Üstat John Henry'nin ne önemi var?

Paul Louis Courrier'nin mektubu:

"Madam, size dün söylediklerimi düşünmelisiniz ve beni biraz olsun dikkate almalısınız. O şeyin kendisinin size biraz garip gelmediğini ümit etmekteyim, ama haz vermenin hazzını düşünün bir, sizin için bunun hiç değeri yok mu? Gelin, biz bize olalım, biliyorum sizi ne ısıtıyor ne üşütüyor, ne yarar getiriyor ne zarar, ne haz veriyor ne de acı; fakat biri size yalvarırken hayır demek için iyi bir bahane bu. Yazıklar olsun! Pek az şeye mal olan, Gaussin'in dediği gibi sonunda tiksinti duymayacağınız şeyler için birini iki kez istetmeye utanmıyor musunuz?"

Bir başka mektuptan pasaj:

"Çalanın ben olduğumu bilmeden kapıyı açtı, bir sıçrayışta içerdeydim, onunla birlikte. Gerçek bir münakaşaydı, teatral bir sahneydi. Beni kovmak istedi, bense kaldım. O ümitsizlik içindeydi, bense gülüyordum: *'Pianse, prega, ma in vano ogni parola sparse.'*

"Salvat gelebilirdi, hatta yoldaydı; vakti gelmişti, tehlike giderek yaklaşıyordu. Hiçbir incelik göstermeden, hiç çiçekli sözler söylemeden gitmek için istediğim bedeli söyledim. *'Dunque fa presto'*[1] dedi. Presto. Yaptım ve çıktım. Artık onunla istediğim kadar yapabilirim, çünkü kaderi benim takdirime bağlı; onu ele verebilirim hatta. Senin gibi işe yaramaz adamlar böyle yapmalıdır. Ama bildiğin gibi seni taklit etmek beni yaralamıyor. Onu görüyorum, onunla eskisi gibi konuşuyorum; aynı edayla, aynı tavırla,..." vs.

Utanç verici, Mösyö Courier, öbür mektubu daha çok beğen-

1 Öyleyse çabuk yap. (ç.n.)

miştim.

Bana gelince bir kadın bana "Elini çabuk tut" dese ya da yüz metelik daha istese ben hemen sönerim. Büyük Katerina, Rusya'nın Katerina'sının geriye bir tek dileği kalmış; alelade bir askerin, ama odasına girebilecek kadar güçlü, yakışıklı, ihtiraslı ve gözüpek bir askerin kendisine tecavüz etmesiymiş dileği.

Bunu gören âşığı, büyük gözdesi gitmiş ve ordudaki en yakışıklı adamı bulup "İşte bu Katerina'nın odasının anahtarları. Git ve ona mümkün olduğunca şiddetli ve kaba bir biçimde zevk ver. Eğer becerebilirsen ödüllendirileceksin, yapamazsan yüz kırbaç," demiş.

Katerina hazların en büyüğünü yaşamış.

Bir gün, gözdesi yaptığını itiraf etmiş. Sonra da öldürülmüş (Katerina'nın emriyle.) Bundan daha garip bir şey olabilir mi? Gözdesi çok aptalca davranmamış mı?

Yazar bu anlatıya düşüncelerini ekliyor: "Böyle bir kadını 'büyük' diye anmanın âlemi var mı?"

Aptal yazar! Bence o gerçekten büyüktü. Üstelik sırf bu yüzden büyüktü.

* * *

Büyük, uçları sivriltilmiş bambularla korunan Çinliler siperde.

Onlara saldıranlar, Fransız taburu böyle bir direnişle karşılaşmayı beklemiyor, sonunda neredeyse panik içinde geri çekilmek zorunda kalıyorlar. Tek kalan başlarındaki rütbeli, bayrağı toprağa saplayıp korkudan yarı ölü bir halde bambuların arasına saklanıyor.

Bizim rütbelinin hâlâ onların başında mevziye geri döndüğünü gören tabur yeniden saldırıyor. Hükümetin rütbeliye verdiği

haç, meşhur haç da görülüyor. Haçı gören herkes "Cesur adam doğrusu!" diyor tabii.

* * *

Okulumdaki yardımcı ustalardan Daddy Baudoin, Waterloo'dan sağ çıkmış bir topçuydu. Pipoları boyama konusunda usta bir eldi. Yatakhanede gömleklerimizi asarken saygısızca "Dikkat! Tüfek omza!" diye bağırırdık. Ve yaşlı adam gözleri dolu dolu, büyük Napoleon'u düşünmeye dalardı. Büyük Napoleon onları nasıl öldüreceğini ve nasıl yaşatacağını biliyordu. Daddy Baudoin "Bir tek asker bile kalmadı," derdi. Derslerimizde o çocuk, bizler de birer yetişkin olurduk. Çocuklardan biri "Ben Mirabeau olacağım," dedi; Gambetta oldu. Ben "Ben Marat olacağım," demiştim!!.. Gerçekten ne olacağını bilen biri var mı?

* * *

Taravao'da bizim Lucas eşine diyor ki, "Lillia, geldiğinde valiye karşı nazik davran; tatilimiz buna bağlı."

Keyiften dört köşe misyoner ise gururla, "Bizim Lucas'ı evlendiren biziz," diyor. O kadını alacak bir pezevenk yoktur. Manet, kendisine Pertinset'nin portresini yaptırmak isteyen birine bu cevabı vermişti. Her yerde kurtulanlar vardır, bir de dibe vuranlar.

* * *

Bir süredir sularımızda üç tane balina gemisi dolaşıyor, jandarmalar da tetikte. Neden bu heyecan, bu kızgınlığın sebebi ne? "Balina avcıları!... Balina avcıları!!"

Peki ama nedir bu kahrolası sözün anlamı? Balina avcıları uğursuzluk mu getirirler? Yoksa gittikleri yerlere kolera ya da balinalarda bulaşıcı olan insanlarda da salgın yaratacak başka bir hastalık mı taşırlar? Bütün bildiğim jandarmaların bana söyle-

diklerinden ibaret: "Mösyö, balina avcıları baş belasıdır!"

Aralarından biri "Hadi gidip bir bakalım!" diyor. Bir başkası: "Bakalım neler göreceğiz." Sonra birbirlerine hikâyeler anlatmaya başlıyorlar. Ben de size bir hikâye anlatacağım, ama doğru bir hikâye.

Evet, balina avcılarının yanlarında para taşımaması âdettendir. Denizde paranın yenmeyeceğini ve karada da adi metalleri hor gören filozoflar bulunduğunu bildiklerinden herhalde.

İşte bu tür yanlış fikirlerle Markiz Adaları'na geliyorlar, özellikle de Taoata'ya. Hesapta su depolarını doldurup ucuz mal ile ince pazen karşılığında muz, et ve öbür ihtiyaçlarını alacaklar.

Ne fikir ama! Karaya gümrüğü ödenmemiş mal çıkarmak!

Sevdikleri şeylere karşılık toprağın ihtiyaç duymadıkları ürünlerini takas etmekten memnun olan yerliler, onlara gerçekten yarar mı zarar mı getireceğimizi anlayamıyorlar. Fakat ayaktakımından üç dört kişi var ki onlar buna "vatanseverliğe aykırı bir rekabet," deyip kıyameti koparıyor.

Sonuçta jandarmalar her gece dört bir yana koşturup nefes nefese kalırlarken, gemi mallarını indirdi. Ardından da ihtiyaçlarını alıp yeniden yola koyuldu. Taoata Adası da birkaç Avrupa malıyla biraz daha zenginleşti. Zarar bunun neresinde, neden bu gürültü? İnsanlar "İnsanlık"ın ne demek olduğunu ne zaman anlayacak?

* * *

Farklı olaylar, bir sürü düşünce, birkaç gelip geçici istek bu derlemeye girmenin bir yolunu buldu, ne zaman, nasıl gelecekleri bilinmeden, birleşerek ya da ayrı ayrı, bir çocuk oyunu gibi, kaleydoskoptaki şekiller gibi.

Bazen ciddiyetle, genellikle eğlenceli biçimde, artık uçarı tabiat nasıl uygun görürse. Derler ki insan kendisinin izinde ben-

zerini ararmış. İnsan çocukluğunu hatırlar, geleceğini hatırlar mı? Öncenin hatıraları – belki de sonranın hatıraları? Kesinlikle bilemiyorum. Ama "Yarın güzel olacak," dediğimizde, geçmişi, bizi böyle düşündüren deneyimlerimizi hatırlamıyor muyuz?

Yaşadığımı hatırlıyorum. Yaşamadıklarımı da hatırlıyorum. Daha dün gece ölümümün hayalini kurdum. Bunun gerçekten mutlu bir hayat sürdüğüm sırada gerçekleşmesi de gayet tuhaf.

Göz açıkken görülen rüyalar, uykudayken görülen rüyalarla aynıdır hemen hemen. Uykudaki rüyalar genellikle daha gözüpektir ve bazen de biraz daha mantıklıdır.

Daha önce söylediğimi hatırlatayım: Bu bir kitap değildir.

Ayrıca inanıyorum ki, benim gibi siz de, itiraf etmelisiniz ki, özen gösterdiğinizden daha az ciddisiniz; benim aksime, bazılarınız daha zeki bazılarınızsa daha aptal.

"Gayet iyi biliyoruz," diyeceksiniz. Fakat bunu tekrarlamak, durmadan, hep tekrarlamak iyi bir şey. Ahlak da seller gibi boğuyor bizi, kardeşliğin nefretinde boğuyor özgürlüğü.

Uçkur ahlakı, dini ahlak, vatanseverlik ahlakı, askerin, jandarmanın ahlakı... İnsanın görev bilinci, askeri yasalar, Dreyfusçuluk ya da Dreyfus karşıtlığı. Drumont'un ahlakı, Déroulède'in ahlakı. Kamu eğitiminin, sansürün ahlakı. Estetik ahlakı; eleştirinin ahlakı tabii ki. Yargıcın ahlakı vs.

Bu derleme hiçbir şeyi değiştirmeyecek, fakat... bir rahatlama işte.

DÉGAS

20 *Ocak* 1903

Dégas'yı kim tanır? Hiç kimse – yok bu biraz abartılı oldu – pek az kişi tanır. Demek istediğim, kim iyi tanır? Pek tanınmaz, milyonlarca gazete okuyucusu bile ismini bilmez. Sadece res-

samlar, bir kısmı korkularından, geri kalanı saygılarından Dégas'yı takdir eder. Acaba onu gerçekten anlıyorlar mı?

Dégas'nın doğum tarihi... Ne zaman doğduğunu bilmiyorum fakat, Metuşelah kadar yaşlı olduğundan, uzun yıllar önceydi bu. Bana kalırsa Metuşelah yüz yaşındayken bizim zamanımızda 30 yaşlarındaki bir adam gibi olmalıydı. Dégas gerçekte hep gençtir.

Ingres'e saygı duyar, yani kendine saygı duyar. Kafasında ipek şapkası, gözlerinde mavi gözlükleriyle – şemsiyeyi unutmayalım – görünüşü bir noteri, Louis-Philippe zamanından bir burjuvayı andırır.

Sanatçı gibi görünmek için bir parça kaygılanan biri varsa, o da kesinlikle Dégas'dır; fazlasıyla öyle görünür. Bütün üniformalardan nefret eder, bundan bile. Altın gibi bir kalbi vardır; ama ne kadar hoş olsa da insanlar onun aksi olduğunu düşünür.

Karar açıklayan kâtipler gibi fikir belirtme delisi olan genç bir eleştirmen bir keresinde, "Dégas iyi huylu ihtiyar bir ayıdır," demişti. Dégas, bir ayı!! Caddede, saraydaki bir diplomat gibi yürüyen Dégas. Iyi huylu!! Bu eften püften bir laf: O bunun da ötesindedir.

Bir zamanlar Dégas'nın aile yadigârı, buna rağmen, ama belki de bu yüzden, kendisine kötü davranan Hollandalı bir hizmetçisi varmış. Sofrasını kurarmış ve beyefendi de hiç konuşmazmış. Bir gün Notre Dame de Lorette'in çanları kulakları sağır edercesine çalarken bağırmış hizmetçi: "Asla senin Gambetta'n için böyle çalmayacaklar!"

Ah! "Ayı" demekle ne kastettiklerini anlıyorum; Dégas kendisiyle görüşmek isteyenleri geri çevirirdi. Ressamlar onayını, takdirini almak için peşinden koşarlardı, o da, ayı, huysuz herif, düşüncesini belirtmekten kaçınmak için gayet kibarca "Beni ba-

gışlayın, fakat iyi göremiyorum, gözlerim..." gibi şeyler söylerdi.

Fakat diğer yandan sizin tanınmanızı da beklemezdi. Gençleri keşfetme yönünde ilahi bir yeteneği olan Dégas, her şeyi bilirdi, ama bilgi eksikliğini kusur diye anmazdı. Kendi kendine, "Daha sonra öğrenir," der, karşısındakine de iyi bir baba gibi, başlangıçta bana yaptığı gibi, "Ayağınızı üzengiye atmışsınız," sözleriyle hitap ederdi.

Gücü yetse de kimse onu sinirlendiremezdi.

Kimsenin sinirlendiremediği bir de Manet'yi hatırlıyorum. Bir keresinde benim bir resmimi görüp (ilklerden biriydi), çok iyi olduğunu söylemişti. Ben de üstada saygımdan "Ah, ben sadece bir amatörüm," demiştim. O zamanlar borsa simsarıydım, sadece geceleri ve tatillerde resimle ilgileniyordum.

"Yo hayır," demişti Manet "Amatörler yoktur, kötü resim yapanlar vardır." Çok hoşuma gitmişti.

Neden bugün geçmişe dönüp o ana baktığımda, tanıdıklarımdan, özellikle de tavsiyede bulunup yardım ettiğim gençlerden *artık beni tanıyan kimse olmadığını görmek* (bu yeterince aşikâr) zorunda kalıyorum?

Bunu anlamak istemiyorum.

Artık yapmacık bir alçakgönüllülükle şunları söyleyemem:

> Qu' as tu fait, O toi que voila,
> Pleurant sans cesse,
> Dis, qu' as tu fait, toi que voila,
> De ta jeunesse?[1] *(Verlaine)*

Hayatımı hoşça, akıllıca, hatta cesurca, ağlamadan, birşeyleri

1 Ey sen ki durmadan ağlarsın,
döversin dizini;
Gel söyle bakalım ne yaptın,
ne'ttin gençliğine?'
Türkçesi: Cahit Sıtkı Tarancı
(Tercüme Dergisi, Sayı 34-36, 19 Mart 1946, Cilt 6, syf. 64)

yırtmadan geçirdiğim, dişlerim hâlâ sapasağlam olduğu için tabii ki.

Dégas sanat teorilerini aşağılardı, tekniğe karşı hiç ilgisi yoktu.

Durand Ruel'deki son sergimde (Tahiti Çalışmaları '91 – '92) resmimi anlamayan iyi niyetli iki genç adam vardı. Dégas'nın saygılı arkadaşları olduklarından ve de aydınlanmak istediklerinden, kendisinin hislerini öğrenmek istediler.

Çok genç olsa da o babacan tatlı tebessümüyle, köpek ve kurdun masalını anlatıp, "Görüyorsunuz, Gauguin kurt," dedi.

İnsan olarak Dégas hakkında bu kadarı yeterli. Peki ya ressam olarak Dégas?

Dégas'nın bilinen ilk tablolarından biri pamuk ambarıdır. Neden tabloyu anlatayım ki? Gidip kendi gözlerinizle görmeniz daha iyi olur, ama lütfen gelip, "Hiç kimse bu kadar güzel pamuk resmi yapamaz," demeyin. Mesele ne pamuk ne de onunla uğraşan adamlar. O bunu o kadar iyi biliyordu ki, öbür eserlerine geçti. Fakat kusurları (akademik bakış açısından) kendilerini çoktan ortaya koymuş ve damgalarını bırakmışlardı. Ne kadar genç olursa olsun bir usta olduğu görülebiliyordu. Ayı işte! Zeki kalplerin yumuşaklığı kolayca görülemez.

Modaya gayet uygun bir biçimde yetiştirilmiş Dégas, yine de Rue de la Paix'de şapka mağazalarının önünde kendinden geçip giderdi, o cazip dantelaların önünde, Parisli kadınlarımızın sizi şık ve pahalı bir şapka almaya sürüklediği o meşhur dokunuşlar karşısında. Sonra onları topuzlarının üzerine şıkça yerleştirilmiş şapkalarıyla ve şapkalarının altında ya da daha doğrusu şapkalarının arasında burunların en edepsiziyle yarışlarda tekrar görürdü.

Günün yorucu işlerinin ardından da akşamları operaya giderdi! Dégas orada kendi kendine her şeyin aldatıcı olduğunu

söylerdi, ışığın, sahnenin, dansçıların peruklarının, korselerinin, gülüşlerinin. Hiçbir şeyin gerçek olmadığını, sadece yarattıkları etkinin gerçek olduğunu, iskeletin, insanın yapısının, hareketin, her türden arabeskin gerçek olduğunu söylerdi. Ne büyük bir güç, esneklik ve zerafet! Bir an geliyor, bayılan dansçıyı kaldırmak için bir dizi *dönüşle* birlikte, erkek araya giriyor. Evet bayılıyor; ama sadece o an. Bir dansçıyla yatma hevesindeyseniz, bir an bile kollarınızda da bayılacağı ümidine kapılmayın. Böyle bir şey asla olmuyor, dansçılar sadece sahnede bayılıyorlar.

Dégas'nın dansçıları kadın değiller, onlar müthiş bir dengeyle hareket eden zarif hatlara sahip makineler; Rue de la Paix'nin hoş yapmacıklığıyla dizilmişler. Hafif tüller yukarıya kalkar ve size hiç altlarını görüyormuşsunuz gibi gelmez; beyazlığı lekeleyen hiçbir şey yoktur.

Elinde cetveliyle oranları ölçme konusunda hünerli beyefendiye göre kollar çok uzundur. Bunu ben de biliyorum, tabiatın ilgilendirdiği ölçüde. Dekorasyon manzara değildir, dekorasyondur. De Nittis öbür işi yapmıştır ve daha da iyisini yapmıştır.

Yarış atları, jokeyler; Dégas'nın sahnelerinde genellikle maymunların bindiği epeyce üzgün kocamış atlara rastlarız. Bunların hiçbirinde bir şablon yoktur, sadece çizgilerin hayatı vardır, çizgilerin, çizgilerin, çizgilerin. Tarzı kendisidir.

Neden eserlerini imzalar? Bunu yapmaya en az onun gereksinimi var halbuki.

Şu son günlerde birçok nü çalıştı. Eleştirmenler, kural icabı kadını görüyor. Dégas da kadını görüyor, ama kadınlarla dansçılarla olduğundan daha ilgili değil, daha ziyade hayatın düşüncesizlikler aracılığıyla öğrenilen belli aşamalarıyla ilgili.

Neyle ilgili? Desenleri çok zayıftı, yenilenmesi gerekiyordu; bu çıplaklara bakınca, "İşte şimdi ayakları üzerinde duruyor!"

diyorum.

İnsan ve ressam, o bir örnektir. Dégas, almak için sadece tenezzül etmesi gerekirken, serveti, şöhreti hiç acı duymadan, kıskançlık duymadan hor gören ender ustalardan biridir. Kalabalığın içinden o kadar alçakgönüllülükle geçer. Yaşlı Hollandalı hizmetçisi ölmüş olmasaydı şöyle derdi herhalde: "Çanlar senin için asla böyle çalmayacak!"

Bağımsız diye anılmak için Bağımsızlar'la birlikte sergi açan şu bir sürü ressamdan biri bir gün Dégas'ya "Bir gün seni de aramızda, Bağımsızlar'la birlikte görme şerefine nail olmayacak mıyız?" diye sormuş.

Dégas sevecenlikle gülümsemiş... Bir de onun bir ayı olduğunu söylüyorsunuz!

* * *

İbsen'in bir oyununda, "Bir Halk Düşmanı"nda, kadın kocasının kişiliğini kazanıyor (sadece oyunun sonunda). Öyle bir an geliyor ki, hayatı boyunca o kalabalık kadar, hatta belki de onlardan daha fazla sıradan ve bencil olan kadının içindeki Kuzey buzları eriyip gidiveriyor. O da kurtların yaşadığı topraklara doğru yol alıyor.

Bu doğada da gözlenebilir, gerçi kuşkuluyum, ama ben kendim biraz insanca bir tarzda ilgilendiğim için biliyorum. Kadının düşmesi için küçük bir hareket yeterlidir, fakat kaldırmak için bütün bir dünyayı kaldırmak gerekir.

Bir başka halk düşmanı tanıyorum, karısı sadece kocasını izlememekle kalmadı, çocuklarını öyle iyi yetiştirdi ki, artık babalarını tanımayacak haldeler, o kadar iyi yetiştirdi ki, hâlâ kurtlar ülkesinde olan o baba bir kez bile kulağına "canım babacığım" diye fısıldandığını duymadı. Ölümünde miras bırakacak bir şe-

yi olursa, o zaman hatırlanacak.

Yeter –

Böyle nihayete erse de, oyun ansızın paramparça oluyor. Edebi bir eser, bir tiyatro oyunu bir şans eseri değildir. Geleneğin ve gözlemin gereklerine tâbi olduğundan, duyarlılık payı gerçeğe benzerlik ışığında titizlikle ölçülmelidir.

Zola'nın *Pot-Bouille*'sinde Madam Josserand, hep aynı Madam Josserand olarak kalır.

Bu konuda yetkin olmaktan uzağım; fakat İbsen'in dehasına hiçbir biçimde meydan okumadan, belirtmeliyim ki, biz Fransızlar da herhalde onun kadar ciddiyiz, o kadar ağır olmadan. Bu Kuzey mitolojisinde rüzgârlar biraz sert esiyormuş gibi geliyor bana, dışarıya bir parça gün ışığı aramaya gönderiyorlar beni.

Ne kadar duygusal olurlarsa olsunlar güzel, doyurucu yemekler, buğulanmış balık ve jambon yemeyi unutmayan, oyunu unutmayan bütün bu papazlar, bu profesörler, bu genç kızlar, bütün bu insanlar bizim Fransız sahnemizde ağır heykeller gibi görünüyor. Sağlam inşa edilmişler, bu doğru, ama Yunan bir heykeltıraş onları biraz arındırmayı isteyebilirdi.

Bir Rodin'in ellerinde onları sevmeye başlayabilirim. İbsen onları gözleriyle inceliyor. Bizim de bir Protestan işgali, insanın "Bunun dışında her şey"i oynadığı bu pratik ruhlu evliliklerin işgali korkusuyla, onları ve dürüstlüğün üzerini örten bu çirkef felsefeyi incelememiz iyi olur.

Kuzey'in terazilerinde en büyük kalp, yüz meteliğe dayanamaz. Ben de kuzeyi gözlemledim ve orada gördüğüm en iyi şey kuşkusuz kaynanam değil, kendisinin büyük bir hamaratlıkla pişirdiği av etiydi. Balık da bir harikaydı. Evlenmeden önce her şey sıcak ve dostçadır, ama sonra bir de bakarsınız paramparça olmuş.

Kopenhag'da muhteşem bir hanımefendi üzerine isminin ilk harfleri işlenmiş el çantasını mağazada unutup çıkar. Çantanın içinde bir prezervatif vardır. Ama benim evimde çatı katında evlenmemiş bir çift birlikte yaşıyordu. Hemen hapsi boyladılar.

Ibsen'den laf açılmışken ve hazır tiyatrodan bahsediyorken, bana öyle geliyor ki, burada muhtemel bir ceset var, muhafaza edemeyeceğimiz bir şey, fakat doldurmak isteyebiliriz, kalabalığa göstermek için, hâlâ var olduğuna inansınlar diye.

Şüphesiz edebi bir sanat olarak tiyatro yaşama hakkı istiyor; benim seve seve bahşedeceğim bir hak. Tanrı'ya şükürler olsun ki, hâlâ okuyucular var. Fakat ancak okuyucularla tiyatronun dışına çıkmış tiyatro sanatının kazanacağına inanıyorum. Tiyatronun kendisinde yazarın karnını ağrıtan sahneyle ilgili bazı sıkıntılar mevcut; ayrıca yapım ilk andan itibaren aktörleri ve halkı sınırlıyor.

Sahnede sadece üç şey var: Aktörler, sorun ya da oyun ve dekor. Hepsi yapmacık ve yalan.

Bir anne çocuğunu kaybedip bulduğunda, insanın gözlerini yaşartan annenin bunu izleyen sözleri değil, hatta "Ulu Tanrım! Kızım!" haykırışı bile değil, sevimli küçük yaratığın "Annecim!" diye ortaya çıkmasıdır.

Tiyatroda bütün ihtiyacınız olan bir Sardou ve birkaç iyi aktör. Sardou'yu hor görmeyin; doğru düşünen sadece o. Bin bir çeşit numara ve üç kâğıtla aksini ispatlamaya çalışıyorlar. "Halkın eğitimi... aydınlanmış bir halk," vs.

Aydınlanmış okuyan bir halk derseniz, o zaman doğruyu söylemiş olursunuz.

Labiche'in oyunlarındaki burjuva, sahnede rezil bir soytarı; oysa oyunu okuduğunuzda burjuvanın gayet iyi, saygıdeğer bir

adam olduğunu görüyorsunuz. Bütün kazandığınız, tamamen hoş ve beğenilir bir tür aile felsefesi oluyor.

Diyeceksiniz ki, "Ama sahnede aktör duyguları güçlendiriyor ve duruma açıklık kazandırıyor." Aydınlanmış bir halkın buna ihtiyacı var mı?

Sonra yazar gerçekten iyiyse, diğerlerinin ne işi var? Ne kadar aydınlanmış olursak olalım, duygularımızın tamamen aktörlerden ve dekordan kaynaklanmadığını kim iddia edebilir bu durumda?

İtiraf edin, gerçek şu ki, tiyatro para getiriyor. İyi o zaman Sardou'nun yaptığı gibi yapın. O tiyatro becerisine sahip olabilecek kadar akıllı.

Konuşulan kelime gerçekten edebiyata mı aittir? Eğer öyleyse, gerçekdışılığı ve kılı kırk yararlığıyla ne kadar da bezdirici. Remy de Gourmont'un şu oyununa bir gidin, ihtiyar kralın, babanın gerçekten acınacak bir aptal olup olmadığını, kızların acımasız hortlaklar, bütün savaşçıların da Mardi Gras şövalyeleri olup olmadığını görün. Ama okunduğunda başka bir şey söz konusu.

Théâtre de l'OEuvre'ün müdürü gayet akıllıca bize şunları söylüyor: "Bana iyi oyunlar getirin, ama oynanabilecek oyunlar."

Bu tiyatroyu kuran Paul Fort, edebi tiyatronun yaklaşan ölümünü göremeyecek kadar büyük bir sanatçıydı ve oynanamayacak takdire şayan oyunlar kaleme alabilmek için projesini bir kenara bıraktı.

Biliyorum, bir tek ruhu bile ikna edemeden, yüzlerce örnek sıralayabilirim. Fakat edebi sanatların bir âşığı olarak, tabii kendimce, düşündüklerimi söylüyorum.

Benim kendi tiyatrom Hayat'tır; onda her şeyi buluyorum,

* Oyunun adını hatırlamıyorum, *Mercure*'de yayımlanmıştı. (Y.N.)

aktörleri, dekoru, soyluları ve ayaktakımını, gözyaşları ve kahkahayı.

Genellikle duygulandığımda izleyici olmayı bırakır, aktör olurum. İlkel hayatta insanın düşüncelerinin nasıl değiştiğine ve sahnenin nasıl genişlediğine inanamazsınız. Yargılarımı hiçbir şey zorlamaz, başkalarının yargıları bile. Ben, sadece kendim istediğimde sahneye bakarım, hiçbir baskı olmaksızın, bir çift eldiven bile olmaksızın.

* * *

Paris'te okumanın ormanda okumaya benzemediğini bir yerlerde yazmıştım, o düşüncem de değişmedi.

Paris'te insan telaş içinde oluyor. Restoranda yemek yerken gazeteden başka bir şey okuyamam. Mektuplarımı daha sonra defalarca okuyacak olsam bile postanede, hemen oracıkta okurum. Trende ise hep "Üç Şövalyeler"i. Evde sözlük okurum. Bu arada eleştirilerini okuduğum kitapları hiç okumadım. Görebildiğim kadarıyla, reklam çöpe gidiyor. Posterlere bakıp da yapabileceğim en fazla şey, Bornibus Hardal'ı tatmak olurdu. Hardal sevmediğim için size acımasızca yalan söylemiş oldum. Fakat uyarı insanın cephaneliğidir!

Epeyce güvenli bir yerde değilseniz, Edgar Poe okumaya kalkmayın. Ne kadar cesur olursanız olun, siz daha bunu gösteremeden (Verlaine'in dediği gibi) üzülürsünüz. Ayrıca bir Odilon Redon gördükten sonra uyumaya çalışmayın.

Size gerçek bir hikâye anlatayım.

Karım ve ben şöminenin karşısında okumaya dalmıştık. Dışarısı soğuktu. Karım Edgar Poe'nun "Kara Kedi"sini okuyordu, bense Barbey d'Aurevilly'nin "Bonheur dans le Crime"ini.

Ateş sönüyordu ve dışarısı soğuktu. Birinin gidip kömür al-

ması gerekiyordu. Karım ressam Jobbé-Duval'den kiraladığımız küçük evin mahzenine kömür almaya indi.

Merdivenlerde karşısına çıkan kara bir kedi korkuyla sıçradı; karım da. Fakat kısa süren bir tedirginlikten sonra yoluna devam etti. Iki kürek kömür doldurmuştu ki, kömürlerin arasından bir iskelet yuvarlandı. Dehşetten sersemleyen karım mahzendeki her şeyi devirip merdivene koştu; odaya geldiğinde bayılacak haldeydi. Sonra ben aşağıya indim, kömürle birlikte bütün bir iskeleti de yakmak için getirdim.

Bu ressam Jobbé-Duval'in kullandığı eski bir iskeletti. Jobbé-Duval parçalanan iskeleti götürüp mahzene atmıştı.

Gördüğünüz gibi her şey son derece basitti; fakat bu tesadüf çok tuhaftı. Edgar Poe'dan sakının. Okumaya dönüp de kara kediyi hatırlayınca, Barbey d'Aurevilly'nin o sıradışı hikâyesinin başlangıcındaki panteri düşünmekten kendimi alamadım.

İnsan okurken genellikle, yazarla ilgili öyle bir olaya rastgelir ki, aynısı kendi başından da geçmiştir.

Zaman zaman salı günleri saygıdeğer bir insan ve şair olan Stéphane Mallarmé'nin evine giderdim. Bu ziyaretlerimden birinde Komün hakkında sohbet ediliyordu, ben de katıldım.

Komün olaylarından bir süre sonra borsadan dönerken Café Mazarin'e girmiştim. Masalardan birinde eski okul arkadaşlarımdan birine çok benzeyen asker kılıklı bir bey gördüm. Biraz fazla dikkatli bakmış olacağım ki, bıyıklarını çekiştirerek kibirli kibirli "Size bir borcum mu var?" dedi.

"Affedersiniz," dedim, "Lorial'den misiniz? Ben Paul Gauguin."

"Benim adım da Dennebonde," dedi.

Birbirimizi hatırladık ve hemencecik başımızdan geçenleri anlatmaya koyulduk. St. Cyr'den mezun bir subaydı, Prusyalılarca esir alınmıştı, Versailles'dan Paris'e giren birlikler arasında

bir taburun komutanlığını yapmıştı. Taburuyla Champs Elysées üzerinden Place de la Concorde'a gelip St. Lazare Garı'na doğru giderken mahkûmların kurduğu bir barikata rast gelmişti. Mahkûmlar arasında elinde bir tabancayla yakalanan on üç yaşlarındaki cesur küçük bir Parisli de vardı.

Çocuk, "Özür dilerim, komutan. Ölmeden önce şu gördüğünüz tavan arasında yaşayan zavallı büyükanneme gidip veda etmek istiyorum, ama merak etmeyin geç kalmam," demişti.

"Kaybol, hadi!"

Şu iyi Dennebonde'un elini sıkmak istedim, çocukluk arkadaşımın; ne var ki çekindim ve o anlatmaya devam etti:

"Barriére Clichy'ye dek cadde boyunca ilerledik, fakat oraya varmadan çocuk soluk soluğa yetişip 'İşte geldim, komutan' dedi."

Ben, Gauguin merakla sordum: "Sen ne yaptın?"

"Evet, onu vurdum," dedi. "Anlıyor musun, bir asker olarak görevim...."

O an şu meşhur "asker kafası"nın ne demek olduğunu anladığıma inanıyorum. Garson geçerken tek kelime bile etmeden içkilerin parasını ödedim ve hızla, vakit kaybetmeden dışarı attım kendimi, çok üzgündüm.

Stéphane Mallarmé, kalın bir Victor Hugo cildi getirdi ve o çok iyi becerdiği sihirbaz sesiyle size şimdi anlattığım hikâyeyi yüksek sesle okumaya başladı. Sadece hikâyenin sonunda, insanlığa derin bir saygı besleyen Hugo genç kahramanı öldürmüyordu.

Afallamıştım, onlarla dalga geçtiğimi düşünmelerinden korktum. Ne mutlu ki aynı türden insanlar birbirlerini anlıyorlar, öyle değil mi?

Üzerinde Lamartine ismini taşıyan kitap kapağı; *Jocelyn*'ini okuma fırsatını hiç kaçırmayan tapılası annemi getiriyor aklıma.

Kitaplar! Ne hatıralar!

Sizi temin ederim Marquis de Sade beni hiç ilgilendirmiyor, Tanrı biliyor ya bunun erdemle hiç ilgisi yok!

* * *

Önümde Dégas'nın bir tablosunun fotoğrafı duruyor.

Yerdeki çizgiler ufukta çok uzak ve çok yüksek bir noktaya doğru ilerliyor; bir dizi dansçı ritmik bir ilerleyişle, önceden kendilerine buyurulmuş bir tarzda bu çizgileri aşıyor. Üzerinde iyice çalışılmış bakışları, ön planda sol köşedeki adama yönelmiş. Palyaço bir eli kalçasında, öbüründe bir maske dikiliyor. O da bakıyor. Sembol nedir? İlahi aşk mı, adına flört denen o geleneksel soytarılık mı? Değil. Koreografi.

Aşağıda Holbein'ın Dresden Galerisi'ndeki bir portresi. Çok küçük eller, kemiksiz, kassız, küçücük. Bu eller canımı sıkıyor. "Bu eller," diyorum "Holbein'ın değil."

Laf lafı açıyor, beni sinirlendiren bir şey daha var; o da, tablolara kesinlikle uzmanı olmayan adamların değer biçmesi. Bütün tablo satışları, aynı zamanda müzayedeci, uzman ve aracı olan adamlarca yürütülüyor. Aracılar ve eleştirmenler için durum aynı (özellikle aracılar). Bilmedikleri şeyler hakkında konuşuyorlar. Aracı zaman zaman fiyatların artacağı ya da düşeceğine dair bir önseziye sahip olsa da, sadece o anı görür ve geleceğe hep kuşkuyla yaklaşır. İş bir tablonun özgünlüğüne ya da sahteliğine geldiğinde, hiçbir şey bilmiyordur. Bir tablonun iyi mi kötü mü olduğunu bilebilir mi? Asla, asla bilemez. Bir ressamın, yeteneğinin farkında olmayan bir aracıyla çalışması büyük bir talihsizliktir.

Bunu kabul ettiğimizde, ki kabul edilmeli, bu "uzman"!! ünvanını nereye koyacağımız da açıklık kazanıyor. Size kendilerini dayatan uzmanlar, bir ton para ödemeniz gereken uzmanlar!

* * *

Alegoriyle, sembolle ilgili olarak, güzel kentimiz Paris'teki anıtların simgesel açıdan epeyce zorda olduğunu söyleyeceğim.

Elinde eski kitabı ve kaz tüyü olmayan bir yazar heykeli asla düşünülemez. Şırınganın mucidi lavman borusu olmadan yontulamaz.

Bir gün Londra'ya H.G.Wells'in bir heykelini dikmeye kalkarlarsa, Isı-Işını'nın yontulmasını isteyeceğim. Ama ya bir gün Santos-Dumont için bir heykel dikecek olurlarsa, o zaman balon da mı yontacaklar? Ya Pasteur söz konusu olduğunda ne olacak, mikrop kültürlerinin heykeli de mi yapılacak?

Benim hiç önem vermediğim ama büyük önem taşıyan başka bir şey de Tarım, Balıkçılık vs.'nin yerden otuz metre yüksekte sembolize edilerek yüceltilmesi. Trocadero'da bütün tavan böyle dekore edilmiş, öyle ki bu dekorasyonun bir başyapıt mı yoksa şalgam mı olduğunu söylemek mümkün değil. Ya imza nerede? Eğer niyet sanatı himaye etmekse, sanatçılara tazminat ödenmeli. Bunu kabul edip hepsini indirelim ve daha aşağılardaki galerileri süsleyelim. Ama görüyorsunuz işte! Bu sanatçılar arasında şöhretleri daha da azalacak olanlar var.

Kendilerine İspanyol diyen ama rezil İspanyollardan başka bir şey olmayanlar var.

Hôtel de Ville'de de aynı şey geçerli. Nişlerinden sarkan Paris'in belediye başkanları bize tepeden bakıyor ve hepimizi küçücük buluyor. Biz de onlara bakıyoruz hava güzel mi diye ve onların bizden daha da küçük olduğuna kanaat getiriyoruz.

Bazen insan havaya bakarken tuhaf şeyler görüyor. Başkentimizde dans eden genç bir Danimarkalı kız bir gün Notre Dame yakınlarında yürüyormuş. Ötüşen kargaları duyup kafasını yukarı çevirince kulelerin birinden kopup uçuşan, alev şeklinde,

garip, siyah bir bayrak görmüş. Bayrak garip bir biçimde zikzaklar çiziyormuş. Göğsünü delip geçen demir parmaklıklardan sallanan genç bir kadınmış o havada süzülen. *(Morg Hatıraları.)*

Dikilecek bir anıt için bir çekişmedir sürüp gidiyor. Heykeltıraş ile kaideyi yapacak olan mimar arasında. Heykeltıraş büyük bir kaidenin heykelini bozacağını söylüyor; mimara göre ise önemli olan kendi yapacağı kaide.

Bu anıtta hangisi rosto, hangisi salçalı sos?

Ah şu yarışmalar!

Ne talih ki, Roma'daki San Pietro yarışma usulü dekore edilmemiş. Arc de Triomphe'u süsleyecek olan şu meşhur savaş arabası için girilen yarışta, Falguiére'in kabataslak modelini gördüm. Dediklerine bakılırsa, çok tutuldu. Atların böğürlerinde bizi büyüleyen bir esneklik vardı.

Anıt yerine dikildikten sonra, bir de baktım ki, atların böğürlerinden başka bir şey görünmüyor. Bu gözlemimi aktardığım tanınmış bir heykeltıraş, "Sonuçta yükseğe yerleştirilen bir figür, gerçeğinin aynı yere yerleştirildiğinde görüneceği gibi görünmelidir," dedi. Hımmm!

Bir gün bu tanınmış heykeltıraşın evine Dalou'yla birlikte yemeğe davetliydik, kendisi bana şöyle dedi: "Mösyö, heykel ya cumhuriyetçi olacak ya da hiç olmayacak."

İşin bitik, Déroulède!

Sanat hayatına atılan gençlerin gereksinim duydukları süt kendilerine bir kâsede sunulmayacak. Burada okul kâse oluyor.

Hiçbir konuda olmasanız da arkadaşınızın ismi konusunda cimri olun ve hakaretlerinizi müsrifçe savurmamaya özen gösterin.

İnsanlar her zaman Dégas'dan birşeyler alır, ama o hiç şikayet etmez. Çünkü onun kötü niyet kesesi öyle doludur ki, bir ça-

kıl taşı fazla ya da eksik, onu yoksul düşürmez.

Figaro'da Albert Wolff:

"Sonraki nesiller, hileyle yükselmiş olanları kaidelerinden indirip hak edenleri yükselterek insanları hep layık oldukları yere yerleştirmiştir. Bu yüzden tanınmayan büyük insanlar, genellikle yavaş işleyen, ancak belirlenen vakit geldiğinde kati olan ilahi adaletin hükmü gereği yollarına bu şekilde devam edebilirler."

Albert Wolff mu? Timsahın teki.

* * *

Büyükannem hoş bir kadındı. Adı Flora Tristan'dı. Proudhon onun dâhi olduğunu söylerdi. Bu konuda bir şey bilmesem de, Proudhon'un sözüne güveniyorum.

İşçi sendikaları da dahil sosyalizmle ilgili çeşitli işlerle bağlantısı vardı. Ona minnettar olan işçiler, Bordeaux mezarlığına onun bir büstünü diktiler. Muhtemelen yemek pişirmeyi bilmiyordu. Entelektüel bir dehaya sahip bir sosyalist-anarşist! Kendisine Peder Enfantin'le birlikte bir din kurma görevi verilmişti, Mapa dini; Enfantin tanrı Ma, o da tanrıça Pa idi.

Gerçeği ve masalı hiç birbirinden ayırt edemedim ben, bunu da sizi kendi takdirinizle baş başa bırakmak için söylüyorum. 1844'de öldüğünde, tabutunun peşinden bir sürü heyet gitti. Ancak büyük bir güvenle söyleyebilirim ki, Flora Tristan çok hoş ve soylu bir kadındı. Madam Desbordes-Valmore'un yakın arkadaşıydı. Ayrıca bütün servetini oradan oraya dolaşarak işçilerin davasına harcadığını da biliyorum. Seyahatlerinden fırsat buldukça Peru'ya amcası Yurttaş Don Pio de Tristan de Moscoso'yu görmeye giderdi. (Aragonlu bir aileden gelirlerdi.)

Kızı, yani benim annem, tamamen bir okulda yetiştirildi,

Basklılar Yurdu isimli cumhuriyetçi bir okulda. Babam Clavis Gauguin'le orada tanıştılar. Babam o sıralar Thiers ve Armand Marast'ın gazetesi *National*'in siyaset muhabiriydi.

Babam '48 olaylarından sonra (ben 7 Haziran '48'de doğmuşum) 1852 *darbesini* öngörebildi mi? Bilmiyorum. Nasıl olduysa artık, aklına Lima'ya gidip orada bir gazete çıkarmayı koymuş. Genç çiftin biraz birikimi varmış.

Fakat bahtı karaymış, öyle korkunç bir kaptanla yola çıkmışlar ki, babamın zaten kalbinden ciddi bir sorunu varken adam bir de onun feci şekilde yaralanmasına neden olmuş. Macellan Boğazı'nda Port Famine'e çıkmaya hazırlanırlarken, geminin kayığına çarpmış ve damarlarından birinin parçalanması sonucu ölmüş.

Bu bir kitap değil, benim hatıralarım da değil. Şimdi hayatımdan bahsetmeye kalktıysam, bunun tek sebebi şu anda kafamın çocukluk hatıralarımla dolu olması.

Benim büyük büyük amcam Don Pio, gönlünü çok sevimli olan ve biricik kardeşi Don Mariano'ya çok benzeyen yeğenine kaptırmıştı. Don Pio seksen yaşında yeniden evlendi ve bu yeni evliliğinden aralarında yıllarca Peru Devlet Başkanlığı yapan Etchenique'in de bulunduğu birkaç çocuğu oldu.

Kalabalık bir aile ve bu ailede benim annem gerçekten nazlı bir çocuktu.

Benzersiz bir görsel hafızam var, hayatımın bu dönemini, evimizi, olup biten biri sürü şeyi; Devlet Başkanlığı binasındaki anıtı, kubbesi ahşap yontma olan, sonradan yerleştirilen kiliseyi hep hatırlıyorum. Âdet gereği üzerine diz çöküp dua ettiğimiz küçük kilimi kiliseye taşıyan minik zenci kız hâlâ gözlerimin önünde. Ütü yapma konusunda çok becerikli olan Çinli hizmetçimiz de gözümün önüne geliyor. Annem gözyaşları içinde her-

kesi aramaya seferber ettiğinde, beni bulan o olmuştu; bulduğunda bakkalda, iki şeker pekmezi fıçısının arasına oturmuş şeker kamışı emmekle meşgul bir haldeydim. Hep bu şekilde ortadan kaybolma hevesim oldu; Orleans'da da, dokuz yaşımdayken omzuma dayadığım, ucunda içi kum dolu bir mendil asılı sopayla Bondy ormanına kaçma fikri düşmüştü içime.

Beni baştan çıkaran bir resim olmuştu. Sopasının ucunda bohçasıyla omzunda ilerleyen bir seyyah. Resimlerden sakının! Neyse ki, yolda kasap beni durdurdu da, elime yapışıp "Seni yaramaz," diye anneme götürdü.

Son derece soylu İspanyol bir kadın olduğundan, doğal olarak annem çabuk sinirlenirdi. Lastik kadar esnek olan o küçük ellerinden birkaç tokat yedim. Birkaç dakika geçmemişti ki, annem gözyaşları içinde sarılıp öpüyordu beni.

Fakat daha fazla geciktirmeden, kentimiz Lima'ya dönelim. O günlerde Lima'da, hiç yağmur yağmayan o şahane ülkede, çatılar terastı. Evde bakılması gereken bir deli varsa, bu deliler zincire ya da bir ipe bağlanarak terasta tutulurdu, ev sahibinin veya kiracının basit bazı yemeklerle deliyi beslemesi gerekirdi. Bir keresinde kız kardeşim, küçük zenci ve ben kapısı iç avluya açılan bir odada uyurken ansızın uyanıp karşımızda merdivenden inen deli bir adam görmüştük. Ay avluyu aydınlatıyordu. Hiçbirimiz tek kelime bile edemedik. Gördüm, hâlâ da gözlerimin önündedir; deli adam odamıza girdi, bize baktı ve terasına sessizce yeniden çıktı.

Bir keresinde de gece uyanıp odanın duvarında asılı olan amcamın büyük portresini gördüm, *kıpırdayan* gözleri bize dikiliydi.

Meğer deprem oluyormuş.

Ne kadar cesur olursanız olun, ne kadar akıllı olursanız olun toprak titrediğinde siz de titrersiniz. Bu herkesin aşina olduğu

ve asla reddedemeyeceği bir duygudur.

Bunu daha sonra, Iquique yollarında bir kenti yıkılırken gördüğümde, idrak ettim; dalgalar gemileri raketin ucuna gelen toplar gibi oradan oraya savuruyordu. Belki özgürlük dürtüsünden belki de sosyalleşme eksikliğinden bir topluluğa dahil olmayı istemediğim gibi, hiç mason olmayı da düşünmedim. Fakat denizcilerin bu kuruma büyük değer verdiğini anladım. Aynı Iquique yollarında iki direkli ticari bir yelkenli gördüm, büyük bir dalgayla kayalara sürüklenmişti, parçalanacaktı. Yelken direğinin tepesine mason flamasını çeker çekmez, limandaki bütün gemiler yelkenliyi baş halatlarıyla çeksinler diye küçük tekneler gönderdiler. Sonunda yelkenli kurtarıldı.

Annem Başkanlık Sarayı ile ilgili muzipliklerini anlatmaya bayılırdı. İşte bunlardan biri:

Damarlarında kızılderili kanı taşıyan, yüksek rütbeli bir subay yenibaharı çok sevmekle övünürmüş. Bu subayın da davetli olduğu bir yemekte annem aşçıdan iki tabak tatlı yenibahar pişirmesini istemiş. Biri her zamanki gibi pişirilmiş, diğeri ise en acı yenibaharlarla çeşnilendirilmiş. Yemekte annem subayı yanına oturtmuş, herkese normal tabaktan servis yapılırken, subaya özel tabaktan servis yapılmış. Aldığı koca lokmanın ardından yüzüne kan hücum eden adam ateşten başka bir şeyin tadını alamamış.

Annem ciddi bir sesle, "Yemeğin baharatı kıvamında değil mi? Yeterince acı değil mi?" diye sormuş.

"Aksine madam, mükemmel." Zavallı adam son lokmaya kadar tabağını temizleme cesaretini göstermiş.

Annem Lima işi elbisesini giydiğinde ne kadar da zarif, ne kadar da hoş olurdu; o bütün yüzünü örtüp bir tek gözünü o çok tatlı, otoriter, saf ve okşayan bakışını açıkta bırakan şalla ne

de güzeldi.

Tavukların yol kıyısında dolandığı sokağımız gözümün önünde hâlâ. O günlerde Lima bugünkü gibi büyük, görkemli bir kent değildi.

Böylece aradan dört yıl geçti ki, bir gün Fransa'dan bazı ciddi mektuplar geldi. Baba tarafımdan büyükbabamın miras davasıyla ilgili olarak dönmemiz gerekiyordu. İş konularında çok beceriksiz olan annem Fransa'ya Orleans'a döndü. Bu bir hataydı, zira ertesi yıl 1856'da, Madam Ölüm'le yıllardır dalga geçmekten usanan büyük amcam, teslim oldu.

Artık Don Pio de Tristan de Moscoso yoktu. 113 yaşındaydı.

Çok sevdiği kardeşinin anısına anneme yıllık 5 bin kuruşluk, yani yaklaşık 25 bin franklık bir gelir bıraktı. Ama o ölüm döşeğindeyken aile, ihtiyar adamın arzularını bir kenara bıraktı ve büyük mirasının tamamını sahiplendiler; Paris'te aptalca saçıp savurdular. Bir tek kuzen Lima'da kaldı ve hâlâ da orada. Çok zengin, gerçek bir mumya. Peru'nun mumyaları meşhurdur.

Ertesi yıl Etchenique anneme yeni bir düzenleme önerisinde bulunmaya geldi; annem her zamankinden daha gururla bunun bir "hiç" olduğunu söyleyerek cevapladı onu.

Yoksul düşmesek de, o tarihten sonra hep fazlasıyla yalın bir hayat sürdük.

Çok sonra, 1880'de sanıyorum, Etchenique Paris'e Comptoir d'Escompte ile Peru kredisinin (guano olarak) garantisini görüşme göreviyle büyükelçi olarak geldi.

Rue de Chaillot'da şahane bir evi olan kızkardeşinde kaldı. Sağduyulu bir büyükelçi olarak da ona her şeyin yolunda olduğuna dair güvence verdi. Bütün Perulular gibi bundan son derece memnun olan kuzenim de, etekleri zil çalarak Maison Dreyfus'ta, Peru hisselerinin yükselişine oynadı.

Ama tersi oldu. Birkaç gün sonra Peru hisseleri satılamaz hale gelmişti. O da bu çorbanın içinde birkaç milyon kaybetmişti.

"*Caro mio*," dedi bana, "Mahvoldum. Ahırdaki sekiz attan başka bir şeyim kalmadı. Ne olacak benim halim?"

Birbirinden güzel iki kızı vardı. Birini gayet iyi hatırlıyorum. Benim yaşlarımdaydı, sanırım onu iğfal etmeye çalışmıştım, altı yaşındayken. Fazla zarar vermemiş olmalıyım, herhalde ikimiz de bunun masum bir oyundan başka bir şey olmadığını düşünüyorduk.

Gördüğünüz gibi, hayatım bir sürü iniş çıkış ve heyecanla dolu. Ben birçok tuhaf karışımdan oluşuyorum. Kaba bir denizci – hadi öyle olsun! Ama bir de ırk var, hatta iki ırk var.

Bunu yazmadan da var olabilirim. O zaman neden yazmayayım? Kendimi eğlendirmekten başka gayem yok ki.

* * *

Ayrıca bugünlerde kendimi eğlendirmem gerekiyor, daha önce anlattığım gibi adacığımda tıkılı kaldım. Sel ve fırtına çoktan bitti; herkes kendini olabildiğince kurtarmaya çalışıyor; köklerinden sökülmüş ağaçlar kesiliyor, komşudan komşuya geçebilmek için her tarafa küçük köprüler kuruluyor. Postayı bekliyoruz, gelmeyen postayı. Pek şansımız olmadığını bilsek de, bir yıl içinde yönetimin yaralarımızı saracağına, bize biraz para göndereceğine dair umutlanıyoruz.

Postayla birlikte cinayet soruşturması yürütecek bir yargıç da gelecek. İşte yargıca yazdığım bir mektup, Fransız kolonilerinin nasıl yönetildiği konusunda sizi aydınlatacak bir mektup.

SULH YARGICINA

Atuana, Ocak 1903

İzin verirseniz, soruşturmasını yürüteceğiniz cinayetle ilgili olarak ba-

zı konularda sizi bilgilendirmek istiyorum. Bu bilgiler lehine kanıt bulunmadığından belki de yanlışlıkla cinayetle suçlanacak bir adamla ilgili.

Biz, kamuoyu olarak, komiserin açıklamasında belirttikleri konusunda yeterince bilgilendirilmedik; fakat öte yandan bütün bunların *olmadığını* da biliyoruz, çünkü olup bitenleri kendi kendimize araştırma zahmetine girdik.

Fakat polisin işini yapmak bizim vazifemiz midir?

Komiser zenciyi, sonra üstünkörü bir biçimde kurbanı ve arkadaşını da sorgulamış olmalı. Hepsi bundan ibaret ve bu da hiçbir şeydir.

Olayın ardından kurban tedavi için bir hastane hademesine teslim edilmiştir. Ancak bu kişi Papeete'deki hastanede kısa bir süre hasta bakıcılık yaparak işi öğrenmeye çalıştıysa da hâlâ birşeyler öğrenememiş ve deneyimsiz bir gençtir.

Olaydan iki gün sonra, kadının vajinasında ileri aşamaya gelmiş bir yara bulunduğuna dair söylentiler işittim.

Bu yaranın görülmemiş olduğunu bir an bile aklıma getirmeden, söylentilere kulak asmadım. Fakat bundan on beş gün sonra eczacı gelip, kadının vajinasında iyileştiremediği ciddi bir yara bulunduğunu belirterek benden tavsiye istedi. Kangren başlamıştı ve bunun ardından da kadın öldü.

Bundan ötürü, emin olunabilir ki, kadının tek ölüm sebebi bu son yaradır.

Yaranın müsebbibi zenci midir?

Bunu ortaya çıkarmak için ne yapılmıştır?

Bu ihmalin sorumlusu kimdir? Kuşkusuz bunun sorumlusu, uzun zaman sonra buraya gelen, bu konuda bilgi sahibi olmayan siz değilsiniz, mösyö.

Polis işin başından beri zenciyi, kurbanı ve kurbanın arkadaşını az çok baştan savma sorgulamakta ısrarcı olmuştur.

O zamandan beri de her şeye rağmen, sanki bu son yara ya da kadının âşığı hakkında hiçbir şey bilmiyor ya da bilmek istemiyorlarmış gibi hiçbir araştırma yapmamışlardır. Koloni yerleşimcilerinden biri-

nin komisere, zenciden epey uzakta yaşamasına karşın kadının âşığının da, öğleden sonra üç sularında kadın ve arkadaşıyla birlikte olay yerinde bulunduğu bilgisini vermesi halkta huzursuzluğa yol açmış olmasına rağmen bu tutumlarını sürdürmüşlerdir.

Âşığı korumaya yönelik bir komplonun döndüğü aşikârdır.

Buradaki herkes gibi komiser de Papaz Vernier'nin ve benim (özellikle Mösyö Vernier'nin) geniş bir tıp bilgimiz olduğundan haberdardır. Bu durumda neden bize danışmamıştır? Kuşkusuz kibirden, jandarmanın aptalca, zorbaca kendini beğenmişliğinden ötürü.

Tereddütsüz söyleyebilirim ki, eğer ben çağrılmış olsaydım bu yara mutlaka görülürdü. Ayrıca bunun bir bıçakla açılıp açılmadığını tespit etmek de benim için zor olmazdı.

Ancak diğer iki yaranın incelendiğini, soruşturma kapsamına alındığını, sonuçta bunların orakla değil orta boy bir bıçakla açıldığını biliyorum.

Bu bıçak çalılıkların arasında bulunmuş olmalıdır. İki kadının ifadeleri ile gözlenen olgu arasında çelişkiler bulunuyorsa, olayla ilgili birinin adaletin dikkatini saptırmak için yalan söylediğinden şüphelenmek için yeterli sebep mevcut değil midir?

Ancak kuşkuya yer bırakmayan bir şey varsa o da ölüme sebep olan bu üçüncü yaraya dair, hem öncesi hem de sonrasında yaşanan büyük suskunluktur. Kimse hiç kimseyi, zenciyi bile suçlamaya yanaşmamaktadır.

Âşığı, ilanı aşklarla karışık suskunluğa sevk eden tehditleriyle, ki kadıncağız bunları son dakikaya dek kendine saklamıştır, hep kurbanın başucunda olmuştur.

İnsan kaçınılmaz bir biçimde, bütün bunların arkasında bir katili, âşığı korumaya yönelik bir ihtiras kaygısının (bir aşk kaygısının) bulunduğunu idrak ediyor. Vajinadaki o feci yara bir tahta parçasıyla açılmış. Tahta vajinanın her yerini parçalamış, o kadar ki kurban (kendi ifadesine göre) daha sonra içinden birkaç kıymık çıkarmış.

Bu bir yerlinin işi. Daha önceki çeşitli vakalarda Markiz yerlilerinin geleneklerini öğrenmiştik. Yerli ihtirası kabardığında yeniden or-

taya çıkar, ancak kıskançlık şeytanının hakimiyetindedir. Vahşice, öldürücü bir birleşme hayaliyle vücudun bu kısmına yüklenir.

Halk içindeki söylentiler kadar, mantık da bu esrar perdesinin aralanması için oraya bakılması gerektiğini gösteriyor. Ve yapılmamış olan da kesinlikle budur.

Bugün, artık çok geç. Bu yerli, suçun işlendiği sırada başka bir yerde olduğunu göstermek için kendine dilediği kadar yalancı şahit bulabilir. Markiz Adaları'nda bu âdettendir.

Her zaman üstleri tarafından korunan, koloni yerleşimcisini ve yerliyi korumaksızın rahatsız eden polis, bu uğursuz geleneği devam ettirirse, bizim güvenliğimiz ne olacak? Bile bile uğursuz gelenek diyorum, zira bu resmi süreç izlendiği sürece Markiz Adaları'nda işlenen bütün suçlar mahkeme tarafından aydınlatılamamış kabul edilip cezalandırılmayacak. Oysa genellikle dolaylı yollardan bilgilenen halk işin aslını hemen öğrenecek.

Bir suç işlendiğinde, suçlu bütün boşboğaz kişileri ölümle tehdit eder ve bu da yeterlidir. Herkes, arkadaşlarıyla birlikteyken olmasa bile, en azından resmen dilini tutar ve böylece kendi arzuları doğrultusunda bu kadar dar görüşlü olan jandarmaya karşı ortak bir duvar örülmüş olur.

PAUL GAUGUIN

* * *

İzin verin de size varlıklarından kuşku duymadığınız bazı kişileri tanıtayım. Bunlar sömürge müfettişleridir. Her biri bize yılda ortalama 80 bin franka mal olur.

Olabildiğince sevimli görünerek sömürgeye gelirler; söyleyecek bir şeyi olanları dinlemek ve ortalığa yalan yanlış vaatler saçmakla görevlendirilmişlerdir.

Gittiklerinde herkes, "Nihayet! Artık birşeyler değişecek. Bakan neler olup bittiğini öğrenecek!" der.

Turlututu mon châpeau pointu![1]

1 (Fr.) "Sen öyle san, bebeğim" anlamına gelebilecek bir söz. (ç.n.)

Hatta bazen birkaç değişiklik de olur, fakat genellikle işleri daha da kötüleştiren değişiklikler. Koloni müfettişi, "Nasıl olsa bir daha beni ellerine geçiremezler" der, ama bu bir daha ele geçirilmesini engelleyemez.

Ben de onların yine ele geçirilmesini istiyorum.

Markiz Adaları'na kısa süre önce, liberal, sevimli, akıllı oldukları duyurulan iki müfettiş geldi, yani iki beyaz karga.

Ben de onlara yazdım:

MARKİZ ADALARI'NI ZİYARET EDEN SÖMÜRGE MÜFETTİŞLERİNE

Beyler,

Bizden sömürge ile ilgili olarak bildiğimiz her şeyi, istediğimiz değişiklikleri dilediğimizce yorumlayarak yazmamızı istediniz, hatta rica ettiniz.

Beni kişisel olarak ilgilendirdiği kadarıyla, burada size finansal, idari ve zırai durumun ezeli şemasını çizmek gibi bir niyetim yok. Bunlar şimdiye kadar çok tartışılmış ağır sorunlar ve şöyle bir tuhaflık söz konusu ki, ne kadar isyan edilirse, ne kadar şikayet edilirse, ne kadar şiddetli tartışmalar yaşanırsa, işaret edilen olumsuzluklar da o kadar ağırlaşıyor, hatta sömürge nihai felaketine o kadar hızlı sürükleniyor ve zulmedilen sömürge yerleşimcisinin daha başka ve daha iyi bir toprak bulma çabası, daha az zorbaca yönetilen ve daha iyi yaşanabilen bir toprak bulma çabası yoğunlaşıyor.

Sadece ve sadece, bizim Markiz Adaları kolonimizdeki yerlilerin karakterini ve jandarmaların onlara karşı davranışlarını kendi kendinize bir incelemeye tabi tutmanız için size yalvarıyorum. Sebebi de şu:

Ekonomik sebeplerden ötürü, bize on sekiz ayda bir yargıç gönderiliyor.

Yargıç her şeyden bihaber bir halde, yerlilerin kim olduklarını, neye benzediklerini bilmeden, bir an önce hüküm verme telaşı içinde ge-

liyor. Karşısında dövmeli bir yüz gördüğünde "Anlaşılan bu, yamyam bir haydut," diyor, özellikle de bu işte çıkarı olan bir jandarma kulağına bu tür sözler fısıldayınca. Jandarmanın yargıca bunları fısıldamasının sebebine gelince... Jandarma, dans edip eğlenen, aralarında birkaç kişinin de portakal suyu içtiği yaklaşık otuz kişi hakkında tutanak tutuyor. Otuz kişiye 100 frank (burada 100 frank başka ülkelerde 500 frank demektir) para cezası kesiliyor ki, bu masraflar da dahil toplam 3 bin frank ediyor, jandarmanın payına ise bundan 1000 frank düşüyor.

Para cezasının bu üçte birlik kısmı kısa bir süre öncesine kadar gizlendi, ama ne fark eder ki? Rivayet ortada, intikam duygusu da – sırf bu gizlemeye rağmen görevlerini yaptıklarını kanıtlamak için.

Ayrıca masraflar da dahil *bu* 3 bin *frankın* bütün vadinin bir yılda kazandığının çok üstünde olduğunu da belirtmek istiyorum. (Başka ihlallerde durum daha da kötü ve bu her zaman böyle oluyor.)

Bu kararın bütün *maiore* ağaçlarını köklerinden söken kasırga felaketinin ardından verildiğini de belirtmeme izin verin. Bu demektir ki, *yerliler altı ay boyunca hayattaki tek besinlerinden yoksun olacaklar.*

Bu insanca mıdır, ahlaka uygun mudur?

Yargıç geliyor, kendi arzusuyla jandarma binasına kuruluyor, yemeklerini orada yiyor, kendisine kayıtların yanı sıra görüşlerini de sunan komiserden başka kimseyi görmüyor. "İşte bu... İşte şu... Bunların hepsi haydut. Görüyorsunuz ya efendim, bu insanlara katı davranmazsak hepimiz öldürüleceğiz..." Ve yargıç ikna oluyor.

Birbirlerini anlayıp anlamadıklarını bilmiyorum.

Duruşma sırasında zanlı, yerli dilinin hiçbir inceliğini bilmediği gibi, benzetmelere sıkça başvurmadıkça yerli diline çevrilmesi de oldukça zor olan mahkemenin dilinden bihaber bir tercüman tarafından sorgulanıyor.

Bu yüzden örneğin zanlı sandalyesindeki bir yerliye içki içip içmediği sorulduğunda, o "Hayır" diyor, ama tercüman "Hiç içmediğini söyledi," diye çeviriyor. Sonra da yargıç "Ama sarhoşluktan sabıkalı zaten!" diye kükrüyor.

Kendisine çok bilgili ve efendisi gibi görünen Avrupalı'nın karşısın-

da yapısı gereği çekingen duran, ayrıca eski günlerdeki *silahları* hatırlayan yerli, mahkemeye jandarmalardan, yargıçtan ürkmüş bir halde çıkıyor ve suçsuz olsa bile, inkânn daha sert bir ceza anlamına geleceğini bilerek itirafta bulunmayı tercih ediyor. Korkunun hükümranlığı bu!

Bir jandarmanın, çocuklarını rahibin açtığı okula, yıllıkta *Serbest Okul* diye tanımlanan dini bir okula göndermeyi reddeden birkaç yerli hakkında tutanak tuttuğunu belirtmeliyim.

Yargıcın da bu yerlileri suçlu bulduğunu da eklemeliyim.

Bu yasalara uygun mudur?

Yerlilerle ilgili olarak söylenebilecek birkaç şey daha var. Bazı bölgelerde mutlak hakimiyet sahibi jandarmalar bulunuyor; onların bir kelimesi olup bitenler üstünde hiç kontrolü olmayan mahkemenin hükmü gibi, tek dertleri ceplerini doldurmak; yoksul oldukları kadar cömert de olan yerlilerin sırtından geçiniyorlar. Jandarma kaşlarını çatıyor, yerli de tavukları, yumurtaları, domuzları veriveriyor. Aksi takdirde, ihlallerden sakının!

Şans eseri – kolay değildir bu – biraz cesaret sahibi olan koloni yerleşimcilerinden biri bir jandarmayı görevi ihlal halinde yakalarsa, derhal herkes bu yerleşimcinin üstüne gider. Jandarmanın başına gelebilecek en kötü şey ise amirinden işittiği sözde bir azar (kapalı kapılar ardında) ve görev değişikliği. Burada jandarma görevini yerine getirirken kaba, cahil, rüşvetçi ve acımasız, ancak pisliğini temizleme konusunda çok becerikli. Bu yüzden bir şişe şarap alırsa birinden, ödendiğine dair bir makbuzu cebine indirdiğinden emin olabilirsiniz. Fakat mahkeme binasının dışında herkesin bildiklerini resmen nasıl kanıtlayacaksınız ki?

Ayrıca jandarmanın kendi görevinin yanı sıra, noter, özel gizli ajan, vergi memuru, polis, liman görevlisi, kısacası her şey olması gerektiğini düşünmüyorum. Sadece dürüst ve akıllı olsun yeter.

Ancak jandarmaların hep evli olduğunu da belirtmek gerek, tabii nehirde çıplak görüldükleri için haklarında zabıt tutmakla korkutup kazandıkları sayısız metreslerini hiç saymıyorum.

Ayrıca karısının durumu ne kadar mütevazi olursa olsun, uşaksız

yapamayacağı için, elinin altında tutabileceği herkesi, bir mahkûmu ya da gardiyanı vergi mükelleflerine fatura ederek hizmete koştuğunu da belirtmek istiyorum.

Fakat bir suç işlendiğinde, mesela bir cinayet vakasında... Her şey değişir. Kendi canının derdine düşen jandarma suskunluğu koruma telaşı içinde, yapması gerekenin tam tersini yapar ve hiç kimseyi sorgulamaz, koloni yerleşimcilerini bile. Geldiğinde yargıcın her şeyi halledeceğini söyler. (Adli vaka kayıtlarını inceleyiniz, özellikle de davası Atuana'da Şubat 1903'te görülmüş olanı.)

Adli vakalar bir tarafa bırakılırsa, ki bunlar pek azdır, nüfusun genelinin yumuşak huylu olduğu konusunda, sarhoşluk gibi uygunsuz davranışlar dışında geriye pek bir şey kalmıyor.

Yerlilerin hiçbir şeyi, kendilerini eğlendirecek hiçbir şeyi olmadığından, genellikle tabiatın onlara bedava sunduğu içkilere başvuruyorlar, portakal suyundan, hindistancevizi yapraklarından, muzlardan vs.'den yapılmış, birkaç gün mayalandırılmış ve bizim Avrupa'daki alkollü içkilerimizden daha az zararlı içkilere.

Koloni yerleşimcileri açısından çok kârlı olan bir ticareti bastıran bu yeni yasaklama yüzünden, yerli sadece bir tek şeyi düşünüyor, içmeyi; ve bu yüzden de başka bir yerde gizlenerek içmek için köyünü terk ediyor. İşçi bulmanın imkânsızlığı buradan kaynaklanıyor. En iyisi onlara yabanıllığa geri dönmelerini söylememiz.

Daha da kötüsü, ölüm oranlarındaki artış.

Jandarma tüm dikkatini işine veriyor, yani adam avlamaya.

Gördüğünüz gibi yüce bir ahlak.

Bu yüzden müfettişlerden ricam, talebimin Fransa'daki makamlara, adalet ve insanlıkla ilgilenen o kişilere iletilmesi için sorunu ciddi bir biçimde incelemeleridir. Talebim şudur:

1. Markiz Adaları'ndaki mahkemelerin saygıdeğer olabilmesi ve ciddiye alınması için, yargıçların jandarmayla kesinlikle iş ilişkisi dışında bir bağının kalmamasını talep ediyorum. Başka bir yerde konaklamalı, yemeklerini başka yerde yemeliler. Bunun için para alıyorlar.

2. Yargıç, titiz bir incelemeyle doğrulanmadıkça, koloni yerle-

şimcilerinin ifadelerine başvurulmadıkça, ki bu kendisinin de çok yararlı bulacağı bir uygulama olacaktır, jandarmanın raporlarını kabul etmemelidir. Daha da önemlisi, jandarmanın *kurallara uygun olarak* davrandığı durumlar dışında, yasaya başvurmamalıdır. *Bu yüzden de* jandarmanın bağlı olduğu kuralların, tüm jandarma müdürlüklerine gönderilmesini talep ediyorum. Böylece bu kuralların jandarma tarafından ihlali mahkeme tarafından sert bir biçimde cezalandırılabilir.

3. İçki cezasının ülkenin zenginliğine göre belirlenmesini talep ediyorum. Zira ürünlerinden ancak 50 bin frank kazanan bir ülkeye 75 bin frank ceza kesilmesi insanlık dışıdır ve ahlaksızlıktır. Vergiler ve bu tür ödentiler, bu arada koloninin kasasının dışında başka bir kasaya inen kesintiler mutlaka valinin düzenlemesine tabidir.

Beyler, durum budur. Burada olduğunuz süre zarfında rakamların doğruluğunu araştırınız.

Ayrıca jandarma raporlarının bizim ülkemizde olduğu gibi titizlikle doğrulanıncaya kadar mahkeme tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilmemesini rica ediyorum. Yerli nüfus (Fransızca'yı bilerek) jandarma karşısında korkmadan tanıklık edebilene, aşırı derecede temkinli olma eğilimindeki, tamamen jandarmanın iyi niyetine bağlı (konumu buna bağlıdır), kolayca saptanabileceği gibi Fransızca'yı *gayet kötü* konuşan bir tercümana mahkûm olmayıncaya dek bu raporlar sorgusuz kabul edilmemelidir.

Bir yandan Avrupalılar ve zenciler içki içerken onların içmesini yasaklayan özel yasalar icat edip, bir yandan da mahkemedeki ifadelerini, açıklamalarını hiçe sayarken, yerlilere Fransız seçmeni olduklarını söylemeniz, onlara okulları ve diğer dini saçmalıkları işlemeye kalkmanız saçma oluyor.

Artık etten başka bir şey olmayan ve her fırsatta, jandarmanın insafına kalarak vergilendirilen bu insanların başkaldırıcı manzarası karşısında, Fransız bayrağı altında "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik"e ikiyüzlü saygının benzersiz bir ironiden ibaret olduğunu görüyor insan. Bütün bunlarla birlikte yerliler "Yaşasın Vali! Yaşasın Cumhuriyet!" diye haykırmak zorunda.

14 Temmuz geldiğinde para kutularında kendi masrafları için sadece 400 frank bulacaklar, beri yandan doğrudan ve dolaylı vergilerine ilaveten 30 bin frank da para cezası ödemiş olacaklar.

Bu yüzden de biz koloni yerleşimcileri bunun Fransız Cumhuriyeti açısından onur kırıcı bir şey olduğunu düşünüyoruz. Burada yabancının biri sizlere "Fransız olmadığım için çok memnunum," Fransız'ın biri de "Markiz Adaları keşke Amerika'nın olsaydı," derse sakın şaşırmayın.

Özetlemek gerekirse, biz ne istiyoruz? Adalet, boş sözler değil adalet; bunu sağlamak için de bize yetkin insanlar gönderin, sorunu yerinde inceleyecek ve bundan sonra atik davranabilecek iyi huylu insanlar.

Valilerin yolu şans eseri buraya düşecek olursa, sadece fotoğraf çekmek içindir. Onlarla konuşmaya yeltenip de bir adaletsizliğin düzeltilmesini isteyen sorumluluk sahibi bir insan, çektiği acılara karşılık sadece kabalık ve cezayla karşılaşır.

İşte beyler, size söyleyeceklerim bunlardan ibaret. Pangloss gibi "Olası dünyaların en iyisinde her şey en iyi içindir," diye düşündüğünüz sürece sizi ilgilendirebileceğini sanıyorum.

* * *

Salaklığın gerçekten ne olduğunu, kendi üzerimizde tecrübe etmediğimiz sürece anlayamayız. Bazen kendi kendinize, "Tanrım, ben nasıl bir gerizekâlıymışım!" dersiniz. Çünkü yaptığınızın tam tersini yapmanız gerektiğini anlamışsınızdır. Maalesef düşünme vakti geldiğinde çoktan kocamışsınızdır. Bu yüzden bırakalım her şey olduğu gibi kalsın; ne de olsa artık başka türlü yapmamız mümkün değil; gelin okulların dışında ve böylece baskıdan uzak yaşayalım.

Bu aralar komiser yerlilere Mösyö Gauguin'in değil, kendisinin patron olduğunu anlatmakla meşgul.

Orada ne işleri var?

O ve Pandora bir ikili.

Çamaşırlarını yıkayan Küçük Taia, hiç aptal değil. Ondan tatlılıkla on metelik koparmak istediğinde, "Çok akıllısın," deyiveriyor. Adam da parayı veriyor.

"Burada patron benim, Mösyö Gauguin değil!"

Küçük Taia hakkında ne düşünüyorsunuz? O gerçek bir Markizli, bana inanın. Büyük yuvarlak gözleri, sizin için bir sardalye kutusunu açabilecek inci gibi dişler taşıyan balık ağzıyla gerçek bir Markizli. Onu kutuyla baş başa bırakmayın uzun süre, mideye indirir. Ne olursa olsun, komiserini ezbere tanıyor.

Bu komiser, bir zamanlar aşağı adalarda kaza sonucu boğulmuş ve bir bacağı köpek balığı tarafından yutulmuş adamı geri getirmek zorunda kalan adam. Ölüyü tabuta koymakta tereddüt edince teğmen de sabırsızlanıp "Ne bekliyorsun?" demiş.

"Özür dilerim teğmenim, ama bir bacağı yok."

"İyi, bacağı olmadan koy."

"Özür dilerim teğmenim, ama bazı kurtçuklar..."

"İyi, adamı, kurtçukları, her şeyi koy dedim."

Patron o, Mösyö Gauguin değil.

Göğsündeki madalyalar, bütün ihtişamlarıyla parıldıyor. Lanet olası kıpkırmızı yüzünde alkol bütün ihtişamsızlığıyla parıldıyor. Onun hakkındaki ifadelerimizde, önceden ve sonradan, tanımıyla birlikte kimlik kartını veriyoruz ona. Patron o, onun şerefine! İleri! Sağdan! Deh ihtiyar beygir! Aman dikkat, nalı olsa da olmasa da tekmeler!

* * *

Gençliğimde yaptığım bazı dini çalışmaları, bu konulara dair daha sonraki bazı düşüncelerimi, bazı tartışmaları hatırlayınca, İncil ile modern bilimsel ruh arasında bir paralellik kurma; bu paralellik üzerine de İncil ile İncil'e Katolik Kilisesi tarafın-

dan getirilen, İncil'i nefret ve şüphenin kurbanı yapan dogmatik, saçma yorum arasındaki çelişkiyi oturtma fikrine kapıldım.

"Modern Ruh ve Katoliklik" başlıklı bir yüz sayfa vardı. Bunların son derece dolaylı bir yoldan rahibin eline ulaşmasını sağladım.

Kuşkusuz beni ezmek için bir cevap gönderdi; dolaylı yoldan tabii. Başlangıcından itibaren Kilise'nin tarihi anlatan belgeler ve resimlerle dolu kapkalın bir kitaptı gönderdiği.

Ben de yine son derece dolaylı bir yoldan, değerlendirmelerim ya da isterseniz eleştirilerimle birlikte kitabı geri gönderdim.

Bu tartışmanın sonu oldu. İşte benim kitaba cevabım:

Kutsal bir kitap, önümüzde, bizim himayemizde kutsala karşı saygısızlık eden bir adam tarafından okunacak ha...

Kapakta *Fransa*. Hımm! *Roma* daha iyi olurdu.

"19. Yüzyılda Fransız Katolik Misyonları"

Fransız olup olmadıkları kuşkulu. Ne olursa olsun, Fransa korur, Roma da yönetir... Cazip bir anlaşma.

Baskısı görkemli 430 sayfa; fotoğraflar metinle uyumlu; on iki mevkinin işbirliği.

Kitabın tek tartışılabilir bölümü olan 96 sayfalık giriş kısmı hakkındaki düşüncelerimizi belirtmeden önce, kitabın ikinci kısmında gözlenen kaydadeğer (ve tartışılmaz) emek karşısında duyduğumuz şaşkınlık ve tiksintiyi belirtmek isteriz. Zihnen gelişmiş okuyucu Doğu'yu Elisée Reclus'nün Coğrafya'sı olmadan da araştırabilir.

Kahire'deki Kutsal Aile Koleji.

İskenderiye'de Saint Francis Xavier.

Yoksulluk andı içmiş olanın Kilise değil, Fransa Cumhuriyeti olduğunu varlıklarıyla kanıtlayabilecek iki anıt.

Rumeli'deki Notre Dame de Sion ve özellikle Beyrut'taki Na-

sıra Hemşireleri, sarayları gölgede bırakıyor.

Umarız yeni bir Asurbanipal bu sarayları sefahathanelere, bütün o rahibeleri de seks kölelerine çevirmez.

Kiliseye karşı geliştirilebilecek hangi sav, bu zenginliğin ve kendi kendine yanılmazlık hırkası giydirmiş tek bir adamın elinde toplanan eşitsiz gücün gözler önüne serilmesinden daha güçlü olabilir?

Hıristiyanlığın, inananların altınlarını zorla ya da iknayla alan birkaç açgözlü için dökülen kan ve gözyaşı selleri ile krallar sayesinde bu noktaya ulaşması iki bin yılı aldı. İyilikseverlik adına!

Bu anlamlı değil mi? Bugün artık "Biz yüceyiz," demiyorlar. "Biz zenginiz," diyorlar.

Bu kitapta son derece titizce belgelenmiş ve takdire şayan bir biçimde anlatılmış olan Katolik Kilisesi'nin siyasi tarihi, özellikle de cemaatlerin, düzenli ordunun çalışmaları bizi son derece iyi örgütlenmiş, çarkları neredeyse görülmeyen bir sistemle, cehennemi bir makineyle karşı karşıya getiriyor. Bunu zaten biliyorduk, fakat Kilise'nin de bizim için olumlu olabilecek bir tarzda somut bir şekilde bunu sergilemiş olması iyi bir şey.

Giriş bölümünün büyük bir kısmını bu siyasi tarih oluşturuyor ve bizi kısmen ilgilendiriyor. Giriş bölümünde teolojiyle ilgili birkaç satır mevcut, tabii teolojiye bu Kilise'nin *varoluş sebebini* açıklayan bir dizi sav denebilirse. Bu tür alıştırmalara alışık olan dikkatli bir okuyucuya tümüyle sıradışı ve çelişkili görünen, fakat Loyola'nın müritlerine özgü o tüyler ürpertici retorik ruhuyla asıl anlamı saptırılmış, aldatıcı bir gerçeklik kazanmış bir dizi savdan bahsediyoruz.

Biraz inceleyelim.

Sayfa 4: "Felsefe kılavuz olarak akla dayanır." Sayfa 8: "Put-

perestliğin üçüncü biçimi, halka ve milli tanrılara inanç, uygarlığın bir başka temel öğesine, barışa zarar verir. Uygarlık özünde bir yalanı barındıramaz."

Sayfa 10: "Fakat toplumların ve bireylerin düzenini ahlaki kurallarla sağlama gücü gösteremeyen putperestlik, bu düzeni insanları durağan kılan güçlü bir hiyerarşi Hile'siyle sağlamak zorunda kalır."

Sanatkârane ve çelişkili bir düşünce.

Ama devam edelim. Bir başka görüş. Eflatun demiş ki, "Yaratıcı'yı ve her şeyin Baba'sını bilmek çetin bir iştir ve insan bir kere onu öğrendiğinde, herkese açıklaması da imkânsızdır."

Sayfa 12: "Çin, bir soylular kastına ait olmaktansa, bir bilgeler kastına aittir ve bütün haklar da akla mahsustur."

Burada verilen bilgiyi tamamlamamız gerekiyor. Çin'de bütün haklar akla, zekâya aittir ve bütün konumlar da bu bilgeler arasındaki çekişmenin sonucunda belirlenir. Ancak bu bilgeler, bugün Avrupa'daki akademisyenlerin oluşturduğundan daha farklı bir kast oluşturmazlar. Herkes kasta dahil olma hakkına sahiptir.

Eflatun, Konfüçyüs ve İncil, entelektüel seçkinler tarafından yönetilen, adalet duygusuyla hayat bulan ve "Akıl" ile "Bilim"i temel alan bir toplum fikrinde uzlaşıyor; diğerlerinin yani yetersiz olanların, sadece hukuk doktorlarının anlattıkları öğretiler ya da kolayca anlaşılan bir yazı biçimiyle sunulması gereken, Musa'nın yasalarına benzer en sade temel dürüstlük kurallarıyla yönlendirildiği bir toplum.

İncil bu konuda çok açık ve bütün filozofların vardığı sonucu ortaya koyuyor gibidir. Sanki büyük bir netlikle geleceği görmüştür. Bizi "Akıl" ve "Bilim"i temel almayan bir kiliseye karşı uyarmaktan hiç vazgeçmiyor. "Size söylediklerimi mühürleyin.

Gök krallığı sadece sizlere aittir. Diğerlerine gelince, bu onlara sadece mesellerle anlatılacak, şu yüzden ki..." Sadeliği, hatta yoksulluğu, zenginliğin hor görülmesini vaaz ediyor.

Oysa daha önce belirttiklerimiz üzerine düşünecek olursak, tam tersine şu sonuca varıyoruz ki, Kilise bu temel kuralları tümden reddetmekle birlikte, bir yandan bunları istemiş, bir yandan da insanları durağan kılmak için güçlü bir hiyerarşi *hilesinin* gerekliliğini itiraf etmiştir.

Ve şöyle devam ediyor, "Bütün felsefeler ve dinler hayatı açıklamakta ve insanların ödevlerini yerine getirmelerini sağlamakta yetersiz kaldıklarında, işte ancak o zaman İsa ortaya çıkmıştır. Onunla birlikte 'Akıl'ı temel alan 'İman' belirmiştir ve 'Akıl' 'İman'ın kesinliklerinden kaynaklanmıştır:

" 'Komşunu da kendin gibi sev.

"Başkalarına, onların sana nasıl davranmasını istiyorsan, öyle davran.'"

Özür dilerim! Bu İncil'den değil, Konfüçyüs'ten (Tchoung – Youngow kitabı). Yazar, "İsa ancak o zaman ortaya çıkmıştır" derken ciddi bir hata işliyor. Çünkü uzunca bir süre sadece astronomik olan İsaperestlik ancak Hıristiyanlıktan üç bin yıl evvel yeryüzüne inmiştir.

Bu yüzden İncil'in İsa'sı sadece kadim Tatu Mesih'in bir devamıdır, şu farkla ki (bu kilisenin inkâr etmekte direndiği bir farklılıktır) artık insan oğlu olmuştur. Bu anlaşılabilir, makul, insani tek temeldir, zira bilim bütün doğaüstücülüğü öldürdüğünden, uygarlığa ters düşen bu boşinancın temelidir.

Hile'yi meydana getiren boşinanç!

Katolik Kilisesi, Hıristiyanlığın ilk beş yüz yılı boyunca, birkaç kişinin bu Hile'nin yerine görkemli yeni felsefeyi geçirmeye yönelik çabalarına rağmen, bu ithal mücadeleyi anlamamış, an-

lamayı istememiştir. Ve bunu da başarmıştır. Bunun anlamı işte budur.

Sayfa 18: "İnananların hatalarına, ırkların düşmanlığına ve ihtirasların bencilliğine karşı bu uygarlaştırıcı ahlakı yerleştirmek için o zamandan beri verilen mücadele tarihteki en mühim olgu haline gelmiştir. İsa'nın zamanından günümüze dek yüzyıllar boyunca Kilise tarafından kesintisiz sürdürülmüştür bu mücadele."

Sayfa 21: "İsa bütün ekoller tarafından incelenmiştir, çoğu onda sadece bir insan görmüşlerdir; bu Kilise'de sadece insani bir karakter görmek anlamına gelir."

Burada Katolik Kilisesi'nin yerleştirmek istediği durum bütün açıklığıyla sergileniyor. Yani "Akıl"ın herkese mahsus olduğunu inkar etmek; kadim putperestliği sürdürmek; gelecekte herkese mutluluk vaat eden, insan oğlu İsa örneği ile birlikte bilimle desteklenen insanların elde edebileceği bütün ilerlemeyi kendinde toplayan yeni felsefeyi ayaklar altında ezmek.

Bahanesi itaatkâr insanları istediği gibi yönetebilmesi için *Hile*'nin gerekliliği, oysa tam tersine Kilise'nin temelinde "Bu kayanın üstüne kilisemi kurdum" sözü var. Bu kaya, yani Akıl, boşinanç değil!

Bu tuhaf, iyi öne sürülmüş sav, herkesi aldatmaya uygun: "İsa ile birlikte 'Akıl'ı temel alan 'İman' belirmiştir ve 'Akıl' 'İman'ın kesinliklerinden kaynaklanmıştır." Fransızca'da bu sözlerin hiçbir manası yoktur, ama bunun dünya kadar geniş bir anlamı vardır.

Bu "Akıl"dır ki, oluşurken, ancak boşinançlığından kuşku duyulmayanı, suni olarak imal edilen boşinancı insanları yönetebilecek tek şey olarak kabul ettiğinde makul hale gelir.

Bu işbirlikçiler, şu aldatıcı birkaç sayfayı, korku, kan ve bü-

tün kralların yardımıyla tüm dünyaya hükmetme gücü kazanan Kilise'nin siyasi tarihini belgelerle anlatan bu kitabın kapsamına almakta çok haklılar.

Bu sayfalarda bütün bu güç ve zenginlik birikiminin dışında "Akıl" nerede, hatta "İman" nerede?

Kısacası bu kitap bize, (iğrenç davranışların yanı sıra) mermer ve altından muhteşem bir yapıyı sunuyor, Aziz Peter ve İncil'in diktikleri bir yapıyı değil.

* * *

Kitapta anlatılan misyonların siyasi tarihinde, bir pasaj günümüze de denk düştüğü için özellikle dikkate değer.

Yazar Konfüçyüs'ten bahsederken "Onun *Hıristiyan gerçeklerinden* bir kısmına vâkıf olduğunu gördüklerinden, bu mercinin kendilerinin güvenliğini sağlayacağını düşündüler. Cizvitlerin büyük çoğunluğu, olası tehlikeleri dikkate alarak, dört yüz milyon kişinin vazgeçemeyeceği, masum olabilecek bazı ibadetleri yasaklamanın aşırıya kaçacağını düşündüler."

"Cizvitler başkent ya da taşrada yaşadılar; mandarinlerin iknası konusunda en büyük yararı gösterdiler. Bu seçkinler arasında Konfüçyüs'ün öğretileri en saf haliyle korunmuştu.

"Nihayet 11 Temmuz 1742'de, Benedict XIV, o saçma *Exquo singulari* ile bütün özel izinleri kaldırdı ve Çin törenlerinin tamamını yasakladı. O andan itibaren İman'ın yayılışı sona erdi. İman'a Çin'de değer kaybetmekten başka bir seçenek kalmamıştı."

Böylece Çin'in kendilerine bütün kapıları açtığını, ta ki misyonerlerin, kendilerine gösterilen büyük misafirperverliğe azıcık bile saygı göstermeksizin Papa'nın emriyle, keyfi ve zorbaca güçlerini kullanarak dört yüz milyon insanın benimsediği törenleri, ibadetleri yasaklayıp bunların yerine yeni ibadetleri, törenleri

geçirdiği güne kadar bu kapıların açık kaldığını yine kendi ağızlarıyla itiraf ediyorlar.

Bu yüzden çocuklarımızı Çin'e göndermek zorundaymışız, yeniden kendi ülkelerinin ve kendi inançlarının efendisi olmak isteyenlerle çarpışsınlar diye!!!

İşte Hıristiyan ordusunun meşhur bilinci böyle bir şey!

* * *

Özetleyelim ve bu baca temizliğine bir son verelim.

20. yüzyılda, Katolik Kilisesi, bütün felsefi metinleri çarpıtmak üzere toplayan zengin bir kilise. Cehennem baskın çıkıyor. Kelam kalıyor.

Bu Kelam tümüyle yaşıyor. Vedalar, Brahma, Buda, Musa, İsrail, Yunan felsefesi, Konfüçyüs, İncil hepsi yaşıyor.

Bir tek damla gözyaşı bile dökmeden, bir tek tekelci birleşmeye gitmeden Bilim ve Akıl geleneği korudu: Kilise'nin dışında tabii.

Dindar bir bakış açısından artık Katolik Kilisesi yok. Onu kurtarmak için vakit çok geç.

Zaferimizden mağrur ve gelecekten emin bir biçimde bu zalim ve suni kiliseye "Dur!" diyoruz. Sonra da nefretimizi ve bu nefretin gerekçesini açıklıyoruz.

Misyoner artık bir insan değil, bir zihniyet. Kardeşlik derneğinin ellerinde, ailesiz, sevgisiz, bizim için değerli bütün duygulardan azade bir ceset o.

Ona "Öldür!" diyorlar, öldürüyor. Bunu isteyen Tanrı!

"Bu bölgeyi al!" diyorlar, alıyor.

"Bu mirası al!" diyorlar, alıyor.

Servetiniz mi? Bir santimetrekarelik bir toprak parçası bile yok ki, iman sahiplerinden cennet vaatleriyle, sattıkları her şe-

yin meyvelerini, hatta fuhuşun meyvelerini bile vermeye zorlayarak almamış olun. Köpekbalıklarına cesaretle karşı koyarak denizin dibinden inci çıkaran o zavallı dalgıçlar. Bunun karşılığında aldıkları ise bir istavrozdan ibaret.

Biz sizin hilelerinizi anlıyoruz, beyler.

Modern insan pislikten hoşlanmıyor ve rezilliği kutsayan misyoner genellikle kendisini "Pis-sakallı" diye anılırken buluyor.

Erdem yeminiyle bir anlamda kısırlaştırılmış olarak, bize bozulmuş, aciz ya da bedenin kutsal arzularıyla aptalca, yararsız bir savaşa, on seferin yedisinde kendisini oğlancılığa, darağacına ya da hapse sürüklemiş bir savaşa girişmiş bir adam görüntüsü sunuyor.

Adam kadını sever, annenin ne olduğunu anladıysa eğer.

Adam kadını sever, bir çocuğu sevmenin ne olduğunu anladıysa eğer.

Komşunu sev!

Onların geçişini üzüntü ve tiksintiyle izliyorum, bu kirli, sağlıksız bakirelerin, iyi Hemşireler'in geçit törenini. Belki yoksulluktan, belki de toplumun boşinançlarından dolayı işgalci bir gücün hizmetine girmişler.

Bir anne mi? *Bir* kız çocuğu mu? Asla.

Bir sanatçı olarak, güzelliğin ve güzel uyumların âşığı olarak, "*Bu* bir kadın mı? Yooo, hayır!" diyorum.

Entelektüel arayışa müsait olmayan, yeme ve içme dışında hayattan bihaber, bir kurala uymanın dışında gerçek bir amaç taşımayan, başka bakir erkeklerin de diğerlerine yönelik bir küçümseme ile büründükleri ikiyüzlülük şalıyla kaplı beyinler.

Polisin iftiracı olduğunu ve bol bol belgelenmiş bütün bu hikâyelerin de gerçek olduğunu – Joan, keşişlerin orospusu Joan, sonradan Papa Joan olan Joan zamanında manastırların duru-

mu; Diderot'nun rahibesinin hikâyesi, ki Devrim sırasında yaşanmıştır; kadim bir kadın manastırının bahçesindeki kazıda ortaya çıkan o bebek cesetleri, ki hepsi de vahşice öldürülmüş – bütün bunların basit, sıradan iftiralar olduğunu kabul edecek olursak, geriye doğa dışı, zalim ve bununla birlikte insanlık dışı olan dışında hiçbir şey kalmıyor.

Defolsun şu duyguyu maskeleyen duygusallık, şu kıyafete duyulan yalancı saygı!

Sömürge hastanelerindeki hemşirelere ve onları yönetenlere, erkeklere biraz yakından bakın. Genellikle onlar, hastalara nazaran daha fazla insanın hizmetine ihtiyaç duyarlar. Hasta yatağının başında sadece çalışkan yaratıklar olarak görülürler, gerçi bazıları, askerlere ayine geldikleri için kekler veren, şefkat göstermeyi bilen iyi kalpli köylü kızlarıdır. Erkeklere gelince, hemen her milletten (Fransız misyonları!) erkekler küçük Çinli oğlanlar ararlar, kiliselerin onarımı ve bakımı için para toplarlar ve yayınları "La Propagation de la Foi"ya abonelik kazandırmaya çalışırlar. Bu yayında şöyle şeyler okursunuz: "X... iyi yapılmış bir iş için 50 frank."!!

Gördüğünüz gibi zihin geliştirici işler, bu da bize Kilise'nin görkemi hakkında bir fikir veriyor.

* * *

Ekoller ve akademisyenler.

Paul, Rembrandt'ı inceliyor. Henri, Paul'ü inceliyor. Bonnat, Henri'yi inceliyor. Silsileyi görüyorsunuz.

Daumier'nin çizdiği bir karikatürü: Güneşin altında birkaç ressam yan yana dizilmiş. İlki doğanın bir taklidini üretiyor, ikincisi ilkini taklit ediyor, üçüncüsü ise ikinciyi. Silsileyi görüyorsunuz.

Özenme, özenmenin özenmesi ve imzalar atılıyor.

Doğa daha az hoşgörülü. İnattan hayır gelmiyor.

Paul tasarruf etti, ama açlıktan öldü. Kardeşi Henri tasarruf etmedi, ama hazımsızlıktan gitti. Hangisi daha akıllı, gözü yaşlı Jean mı, gülen Jean mı?

* * *

Adam ve kadın birbirlerini şefkat dolu bir aşkla sevdiler, olabildiğince uzun sürdü bu aşk. Sonra günün birinde âşık, daha saf ve toy olanı, bundan bıkıverdi, kalbi soğumuştu ve anladı ki, sevgilisi gerçekte iğrenç bir gulyabaniymiş.

Gulyabaniler insanların kendilerini reddetmesinden hoşlanmazlar.

Bir gün adam, Abbé Combes insanların arzularına boyun eğerek, eski sevgilisini bu arzunun ayrıntıları hakkında bilgilendirmeyi kabul etti.

Bütün Brötonlar gibi inatçı, güzeli korumakla görevlendirilmiş birkaç kabadayı ekmek teknelerini savunmaya hazırlanmışlardı çoktan – göbeğin minnettarlığı diyebiliriz kuşkusuz. Tuvaletlerdeki bütün pislikleri ve rahibelerin dışkılarını bir araya getirdiler ve Abbé'nin habercilerini kendi kokularının yağmuruna tuttular.

Pislik dörtnala uzaklaştı.

Her yer bomboştu, geçtikleri kırlar boyunca küfredip durdular.

Brötanya ve Vendée, taşma noktasındaydı; bu kez lazımlık değil top ateşi konuşacaktı. Heyhat, üç kez heyhat!! *Non bis in idem.* [1]

Fakat emin olmayın... Ordu... Hıristiyan vicdanı.

Eski sevgilinize nefretinizi kusmak istersiniz, bir zamanlar

1 (Lat.) "Aynı şey için iki kez değil" anlamında bir söz. (yhn.)

çok sevdiğiniz o gulyabaniye; ve göz açıp kapayıncaya dek olup biter. Orduda birkaç kişinin vicdanı olduğunu bilmiyorsunuzdur. Komünistlerse erkeklerin, savunmasız kadınların, çocukların bile acımasızca öldürülmesine izin veren, hatta bunu emreden bir vicdan. Bir de jandarmaların kafasına lazımlık boşaltan kabadayıların tutuklanmasını yasaklayan ayrı bir vicdan.

* * *

Hıristiyanlarca yönetilmeye razı olmayan Çinlileri katletmek üzere Çin yollarına düşmeye hazır hepsi.

Bu iyi Fransa, o cömert, şövalye ruhlu Fransa, İngilizlerin afyonlarını satmasına yardımcı olmak için savaşmaya her zaman hazırdır; tabii bir de Eski ve Yeni Ahit'in satışı için savaşmaya.

Misyonlarını desteklemek için şu budala Fransa'dan başka bir şeyi kalmayan Papa, sinirlenmek istemiyor. Diyor ki, "Boşanmayı isteyebilirsiniz, ancak ilkelerimiz buna izin vermiyor. İlkece boşanmayı tanımıyoruz."

Ne kurnazdır o ah ne kurnaz, bizim Kutsal Babamız, Küçük Leo; ondan tilkisini bulamazsınız.

Kendisinden devre ayak uydurması için taviz vermesini isteyenlere cevabı değişmez: "Taviz ha! Bu ölümümüz olur! Zamana ihtiyacımız var. Zenginliğimizi korumalıyız."

Zaman kazanmak için de oturup birkaç dogma daha uydurur.

Kutsal Kefen'in Lourdes suyuna batırılmışkenki fotoğrafı, radyasyon yoluyla bunun yüzlerce baskısı çıkarıldı, kuşkusuz Efendimiz İsa Mesih'in bedeni gibi. Kısa sürü içinde Markiz Adaları'nda bu sıradışı ürünün satın alınması için büyük bir abonelik kampanyası başlatmaya hazırlanıyorlar. Paralar havada uçuşacak!

Beni bir bilge addeden yerliler, her gün bilgi almaya geliyorlar. Onlara ne söyleyebilirim ki? Dini kimya araştırmalarına gömülmem gerekiyor ki, bu yaşta bunu yapabilecek enerjiden yoksunum.

Onlara "Gidin komisere sorun; patron o," diyorum.

Vicdan sahibi bir başka kişi!! Hacıyatmaz gibi.

"Görevim bu," dediğinde ne kadar sevimli olduğunu bir görmelisiniz. "Dostum, daha dün bir bakireyle yattım..." dediğinde de ne kadar önemli göründüğünü bilmelisiniz. Gelecek ay hastanede binbaşının "Bütün bunlar neyin nesi? Ona biraz protoiyodin cıva verin," diyeceği de kesin. Pissarro'nun resmettiklerine benzer bu küçük bakireler zehir dağıtıcısı.

Benim Parisli okuyucum, jandarmalar konusunda seni etkilemeye çalıştığımı söyleyeceksin. Sömürgeleri, özellikle de Markiz Adaları'nı bir gez de gör, etkilemeye mi çalışıyorum. Etki altında kaldıysan, bu bakanla biraz laflamış olmaktan yine de daha iyidir.

Ama daha bu konuyu kapatmadım. Tekrar açacağım.

* * *

Unutmuşum, biraz önce Lima'da geçen çocukluk günlerimden bahsederken, İspanyolların gururuna örnek olabilecek bir olayı anlatmayı unutmuşum. İlginizi çekebilir.

Eskiden Lima'da Kızılderili üslubunda bir mezarlık vardı; dizi dizi mezarlar, bu mezarların içinde tabutlar; ve her çeşit kitabe. Fransız bir işadamı, Mösyö Maury, zengin ailelere saygı gösterilmesi gerektiğini, bu yüzden de mezarlarının mermerden yontulmasının uygun olacağını kafasına takmıştı. Epey işe yaradı. Bu bir general, o büyük bir kaptan vs., hepsi birer kahraman. İtalya'daki mermer yontu mezarların fotoğraflarıyla kendini bu

sorumluluğu üstlenmeye hazırlamıştı. Çok başarılı oldu. Yıllarca İtalya'dan ucuza yontulmuş, çok etkileyici mermerlerle dolu gemiler gelip durdu.

Şimdi Lima'ya gidecek olursanız, diğerlerine hiç benzemeyen bir mezarlık göreceksiniz ve bu ülkede kahramanlığın hangi boyutlarda olduğunu anlayacaksınız.

İhtiyar Maury bu işten büyük bir servet kazandı. Hikâyesi ne kadar basit olsa da anlatmaya değer.

Bir zamanlar Bordeaux'da büyük bir işletmenin elinde kaybetsek de olur diye değerlendirdikleri büyük bir anlaşma varmış. Bu işletmede bir genç muhasebeci çalışırmış – Genç Maury'ymiş bu, çok zeki bir genç derlermiş kendisi için.

Bu genç adamı borçları tahsil için tam yetkili kılarak Lima'ya göndermişler. Garantiye alabildiği kadarından da belli bir yüzde almasına karar vermişler, fazla bir meblağ toplayabileceğini sanmıyorlarmış. Fakat yanılmışlar. Genç Maury işleri o kadar iyi idare etmiş ki, neredeyse borcun tamamını toplamış.

Bundan sonra Maury kendini ciddi meblağda bir servetin başında, Lima'da bazı iş bağlantılarına sahip bulmuş. Lima'da kalmaktan başka bir arzusu yokmuş artık. Güzel bir otel yapmaya girişmiş, sonra oteller iki olmuş, nihayetinde birkaç oteli olmuş. Kilise'nin ahşap oyma kubbesini yaptıran da oymuş, kubbe parçalar halinde yapılıp getirilip kilisenin eski kubbesinin üstüne yerleştirilmiş. Okulda resim yapmayı öğrenen annem, kilisenin ve demir parmaklıklarla çevrili bahçesinin hayranlık verici – yani berbat – karakalem bir resmini yapmıştı.

Ama çocukken bu resmin çok güzel olduğunu düşünürdüm; annem yapmıştı; beni anlayacağınızdan eminim.

Paris'te ihtiyar Maury'yi tekrar gördüm, yanında tek varisleri olan iki yeğeniyle birlikte. Pek yaşlanmıştı. Çok güzel vazolar-

dan (lnka çömlekleri) ve Kızılderililerin işlenmemiş altın içine hakkettikleri mücevherlerden oluşan bir koleksiyonu vardı.

Bütün bunlara ne oldu?

Annemde de birkaç Peru vazosu ve madenden yeni çıkarılmış ham gümüşten birçok biblosu vardı. Hepsi St. Cloud'nun Prusyalılarca ateşe verilmesi sırasında kayboldu. Koca bir kütüphane ve aile belgelerimizin neredeyse tamamı da onlarla birlikte kül oldu. Aile belgelerinden laf açılmışken, evlenirken *nüfus dairesinden* ebeveynlerimin ölüm belgelerini istediler. Bende sadece anneminki vardı, "Madam Gauguin, dul" diye özellikle belirttiği için de bunun yeterli olacağını düşünüyordum. Fakat memur, babamın ölüm belgesi olmadan evlenemeyeceğimi söyledi.

"Ama annemin Gauguin'in dulu olması, babamın ölü olduğunu yeterince kanıtlamıyor mu?"

Nüfus dairesindeki memurlardan inatçısı yoktur. Ne talih ki, belediye başkanı akıllı bir adamdı da, işler halloldu.

Oğlum doğduğunda yine *nüfus dairesine* gittik. Memura, "Emil Sause adında bir erkek çocuk," dedim. O "Emile Sauzé," yazdı.

Kelimelere sığmayacak bir on beş dakika harcandı, ismin doğru yazılması için. Memurlarla dalga geçen bir soytarı oluverdim... Biraz daha devam etseydim, uygunsuz davranıştan başım derde girecekti.

Gördüğünüz gibi ben hiç ciddi olmadım, benim bu dalgacı tarzımdan rahatsız olmamalısınız.

* * *

Önceden hiç konuşmadığımız halde, ihtiyar Moo gelip evime yerleşti. Sıcaklayınca içgömleğini çıkardı. Çok zayıf, biliyorsunuz ben şişman kadınları seviyorum. Teni kırışıklıklarla dolu;

nasıl olmasın, düşünün tam on bir kez anne olmuş. Ayrıca iyice bir keselense daha iyi görüneceğe benziyor. Gerçekten on bir çocuğu var, ama çocukların kaç babası olduğunu sorduğunuzda şaşıp kalıyor. Parmaklarıyla sayıyor, tekrar sayıyor, uzunca bir süre geçiyor. Ama 100'e ulaştığında artık ötesini hatırlayamıyor.

Küçük bir toprağı var ve anlattıklarına bakılırsa her gün gerçek bir koca adayı çalıyor kapısını. Fakat o dediğim dedik.

Ne fark eder ki? Uzanıyor ve neyi varsa sunuyor, sanki dünyanın en güzel kızı gibi. Ne daha fazla ne eksik. Fakat ben zayıf kadınlardan hoşlanmam.

Şimdi başım ağrıyor. Kızamık olsa gerek.

Sohbet bitiyor ve Moo uyuyor.

Sonra onu izliyorum. İyice bir keselenirse daha iyi görüneceğine şüphe yok.

Birkaç gece üst üste geldi. Her seferinde de kızamık olacağım tuttu. Namusum buna bağlı. Ayrıca hiç isteğim de yok.

Sonunda artık gelmekten vazgeçti. Ona neden diye sorduklarında, artık dayanamadığını, çok yorucu olduğunu söylüyormuş. Bütün parmaklarını gösterip "Evet işte böyle, hem de her gece!" diyormuş.

İşte kötü şöhret böyle kazanılıyor, aman tongaya basmayın.

* * *

Bir dönem yalnızca, başkalarına verdiğim resimler satılırdı.

Otuz tablomu verdiğim genç, iyi bir adam aceleyle gidip bunları Vollard'a satmıştı. Tabii kopyalayıp, üzerinde çalıştıktan sonra. Kendini aklamak için de benim onun çalışmalarını çaldığım söylentisini yaymıştı.

Zeki bir genç!

Resimlerinizi asla başkalarına vermeyin, aşçınız dışında.

Van Gogh'da da bu korku vardı. La Siccatore'nin, modellik yapan o İtalyan hanımın işlettiği kafeyi hatırlamayan var mı? Vincent hiçbir karşılık almaksızın bütün kafeyi (Le Tambourin) dekore etmişti.

Arles'da kaldığım sırada bana orasıyla ilgili tuhaf bir hikâye anlattı, sonunu hiç öğrenemedim bu hikâyenin. Kendisi, yaşına rağmen güzelliği dillere destan La Siccatore'ye çok âşık olduğu için, ondan Pansini ile ilgili bir sürü sır öğrenmişti.

La Siccatore'nin bir adamı vardı, kafeyi işletmesinde kendisine yardım ederdi. Şüpheli görünen ne kadar tip varsa, bu kafede toplanırdı. Kafeyi işleten o adam, La Siccatore'nin gizlisini saklısını bilmek isterdi. Bir gün ortada hiçbir neden yokken Vincent'ın suratına bir bira bardağı fırlattı, Vincent'ın yanağı çizildi ve kan revan içinde kafeden atıldı.

O sırada oradan geçen bir jandarma kendisine sertçe "Kaybol, çabuk!" dedi.

Van Gogh'a göre bu Pansini olayı, birçok başka vaka gibi, Siccatore ve âşığının göz yumması üzerine bu kafede tasarlanmıştı.

Bütün bu oyunların polisin kurallarına uygun oluşu da dikkat çekiciydi.

Pansini vakasından başka bir vaka doğmuştu, Vincent'a göre bu olay da, Prado vakası yani, bu kafede tasarlanmıştı.

Prado, varını yoğunu çalmak için bir fahişeyi öte dünyaya göndermiş, sonra hizmetçisinin canını almış, sonra da fahişenin küçük kızının ırzına geçip öldürmüştü.

Gazetelerin çıkardığı gürültü patırtıdan bezen polis çok geçmeden Havana'ya kaçmış bir sözde katil buldu. Bu sıradışı adamın gerçek adını bulabilmek neredeyse imkânsızdı. Polisin adama yüklemek istediği suçlarla onu suçlayacak bir kadın bulun-

du, gerçi kadının bu adamın suç ortağı olduğu düşünülmüyordu. Hiç kimse bir şey anlamadı, ne basın, ne mahkeme, ne de "Hırsız olduğum ve daha önce cinayet işlediğim doğru, ama bu olayla uzaktan yakından bir ilgim yok," diyen hırsızın kendisi.

Dava bu açıdan Balzac'ın *Ténébreuse Affaire*'ini[1] hatırlatıyor. Ne fark eder ki? Son söz polisin ağzından çıkacaktı ve adam da ölüme mahkûm edildi.

Ben ve bir arkadaşım konu hakkında, belediyeye bağlı güvenlik görevlilerinin şefinin Café Nouvelle Athenes'e gönderdiği bir telgrafla bilgilendirildik. Sabahın saat iki buçuğunda Place de la Roquette'teydik. O kapkaranlık gecede hava çok soğuk olduğundan ayaklarımız üzerinde tepinerek idamı ya da en azından (başka neyle zaman geçirecektik ki) makinenin getirilip kurulmasını bekledik. Makinenin arkasındaki küçük korunaklı alana girmek için umutlanmak yersizdi, zira orası zaten birbirinin üstüne çıkmış hareketsiz insanlarla doluydu, sabahı bekliyorlardı. Sonunda vakit geldi. Güneşin doğduğunu haber veren soluk ışıkta meydana şöyle bir baktım. Giyotinin etrafında büyük bir yarım daire oluşmuştu, polisler, askerler. Bir tarafta giyotin ve cenaze arabası, diğer tarafta korunaklı bölge.

Giyotinin önünde, ortadaki jandarmaların sayısı, civarda bulunanların beş katıydı.

Sonra ansızın polis acımasız tavırlarla, ayakta duranların hepsini dairenin dışına doğru iteklemeye başladı.

Görmek imkânsızdı, ya da pek az mümkündü...

Hapishane kapıları açıldı ve gardiyanlar dışarı çıktı. Jandarmalar süvari kılıçlarını çektiler, bir anda sanki emir verilmiş gibi, ortalığı garip bir sessizlik kapladı, jandarmaların çoğu şapkalarını çıkardı. Yanlarında siyahlar içinde özel polisler ve cellat

1 Karanlık Bir İş.

vardı. Celladın yardımcıları mavi gömlek giymişlerdi.

Ben hâlâ neler olacağını görmek istiyordum; bir şey isteyince çok inatçı olurum. Bu yüzden meydanı bir baştan diğerine geçtim (sessizliği bozarak), iki sıra jandarmayı atlatıp ortaya ulaştım. Herkes taş kesilmişti.

Sonra yavaşça ilerleyen gardiyanı gördüm, giyotinin iki ağzı arasında berbat bir kafa duruyordu, mahvolmuş sanki korkudan delirmiş gibi görünen bir kafa.

Yanılmıştım, bu hapishanenin papazıydı. Bir katili bu biçimde taklit edebilecek kadar sıradışı bir aktör olmalıydı, ne acı!

Ufak tefek fakat güçlü bir adam görünümü taşıyan katilin yakışıklı, gururlu bir yüzü vardı. Kısacık kesilmiş saçları ile adi keten gömleğinin kötü görünümüne karşın gayet iyiydi.

Tahta yanlış yere indi ve bu yüzden adamın boynu değil burnu kesildi. Adam acıyla kıvrandı, cellat yardımcıları omzundan bastırarak boynu yerleştirdiler. Uzun bir dakika geçti, sonra bıçak işini bitirdi.

Kafanın kutunun içinden çıkarıldığını bir türlü göremedim, üç kez geriye itildim. Kafanın üzerine kovayla su dökmek için birkaç metre öteye gittiler.

İnsan bu mühim iş için neden kutunun üzerine bir musluk yerleştirilmediğini merak ediyor. Ayrıca mahkûmu neden ölçmediklerini de merak ettim. Ölçmüş olsalardı, giyotin platformunun girişiyle boynun konduğu yer arasındaki mesafe sadece bir vidanın çevrilmesiyle ayarlanabilirdi.

İşte toplumu tatmin eden o manzarayı anlattım size.

Dışardan "Yaşasın Prado!" çığlıkları duyuluyor.

* * *

Kumsalda, sınıra yakın bir yerde oturmuş resim yapıyorum.

Midi'den bir jandarma casus olduğumdan şüphelenerek yanıma geliyor, Orleans'dan gelmiş olan bana "Fransız mısınız?" diye soruyor.

"Evet, tabii ki."

"Garip. *Vous n'avez pas l'accent (lakesent) français.*"[1]

Raffaello, Perugino'nun öğrencisiydi. Bouguereau da öyle. Bouguereau kendinden geçercesine şu sözleri yazmıştı: "Doğayla yüz yüze geldiğimde, renkten başka bir şey göremiyorum."

Raffaello ölçülerle ilgilenmezdi. Tablolarında mesafe yoktur. Onun ölçüleri anlayıp anlamadığını bir de kendinize sorun.

Boulevard des Italiens'deki bir sergide garip bir baş gördüm. Neden içimde birşeyler olduğunu, neden bir tablonun önünde garip ezgiler duyduğumu bilmiyorum. Bir doktorun yüzüydü, çok soluk bir yüzdü, size bakmayan, görmeyen gözleri vardı, ama dinliyorlardı bu gözler.

Kataloğa baktım, "Wagner, çizen Renoir."

"Rembrandt ve Michelangelo berbat, Chaplin'i daha çok seviyorum," diyen insanlar var.

Çok çirkin bir kadın gelip bana, "Dégas'yı sevmiyorum, çünkü bir sürü çirkin kadın resmi yapıyor," dedi. Sonra da ekledi, "Gervex'in yaptığı portremi gördünüz mü?"

Carolus-Duran'ın yaptığı giyinik bir figür berbattır, ama Dégas'nın elinden çıkmış bir nü sadedir, arınmıştır.

Fakat o kadın bir küvetin içinde yıkanıyordu!!

Neden temiz olduğu şimdi anlaşılıyor.

1 Aksanınız Fransız aksanına benzemiyor. (ç.n.)

Ama küveti, leğeni, lavaboyu görüyorsunuz!!
Her şey evdeki gibi.
Eleştiri her şeyi soyunduruyor, ama bu başka bir mevzu tabii.

Evime gelen bir eleştirmen bazı tablolarımı gördü. Hayrete düşerek çizimlerimi görmek istedi. Çizimlerim? Asla! Onlar benim mektuplarım, sırlarım. Kamusal hayat – özel hayat.

Kim olduğumu öğrenmek istiyorsunuz; eserlerim size yetmiyor. Hatta şu anda bile, yazarken bile, açıklamak istediğim kadarını açıklıyorum. Beni genelde çıplak görüyorsanız daha sen olsun. Görmek istediğiniz, içimdeki ben.... Gelin görün ki, ben de kendimi her zaman pek iyi göremiyorum.

Çizmek, nedir? Bu konuda benden bir konferans beklemeyin. Eleştirmen bu işin kalemle kâğıt üzerinde muhtelif şeyler yapmak olduğunu söyleyecektir, kuşkusuz bunlara bakarak bir insanın çizmeyi bilip bilmediğini anlamanın mümkün olduğunu düşünerek. Çizmeyi bilmek, iyi çizim yapmakla aynı şey değildir. Bu eleştirmen, bu yargıç, boyanmış bir figürün ana hatlarını takip edince ortaya çok farklı bir çizim çıktığının farkında mıdır acaba? Rembrandt'ın "Bir Gezginin Portresi"nde (Lacazes Galerisi) kafa kare gibi görünür. Ana hatlarını çıkarırsanız, yüksekliğinin genişliğin iki katı olduğunu görürsünüz.

Puvis de Chavannes'ın karikatürlerini değerlendirmek üzere jüri koltuğuna oturan kamuoyunun, Puvis'nin kompozisyona büyük bir yeteneği olduğunu kabul etmekle birlikte çizmeyi bilmediği kanaatine vardığını hatırlıyorum. Puvis'nin Durand Ruel'de kırmızı zemin üzerine mum boyayla çizimlerini sergilemesi heyecan yaratmıştı.

Kamuoyu o zaman, "Tamam, tamam, Puvis de *herkes gibi* çiz-

meyi biliyor. Anatomiden, oranlardan ve öbür işlerden anlıyor. Ancak tablolarında çizmeyi neden bilmiyor?" diye sormuştu. Kalabalıkta her zaman diğerlerinden daha akıllı biri vardır, bu akıllı adam da "Puvis'nin sizinle dalga geçtiğini görmüyor musunuz? O da enteresan olmaya, başkalarına benzememeye çalışanlardan biri işte..." demişti.

Tanrım ne olacak halimiz!

O eleştirmen de çizimlerimi isterken böyle bir şeyin peşinde koşuyordu. Kendi kendine, "Çizip çizemediğini işte şimdi anlayacağız," demiş olmalı. Bu konuda endişelenmesine gerek yok, onu aydınlatacağım. Düzgün bir çizim dedikleri şeyi hiçbir zaman öğrenemeyeceğim, ne bir kep çizebileceğim, ne de bir somun ekmek. Bana her zaman birşeyler eksikmiş gibi geliyor: Renk.

Önümde Tahitili bir kadın figürü duruyor. Beyaz kâğıt canımı sıkıyor.

Carolus-Duran izlenimcilerden yakınır, özellikle de paletlerinden. "Çok basittir," der. "Velasquez'e bakın. Bir siyah, bir beyaz." Bu kadar basit mi, Velasquez'in siyahları ve beyazları kadar?

Bu tür insanları dinlemeyi severim. İnsan kendisinde hiçbir şeyi beğenmeyip fırçaları çöpe atmaya kalktığı zamanlarda, onları hatırlar ve yeniden ümit doğar.

* * *

Gerçek büyükelçiler, kendi zekâlarına çok da fazla güvenmeyenler, kaçamak cevaplar verenler, giyinmeyi ve almayı bilenlerdir.

Louvre muhafızları için de aynı şey geçerli galiba. Daha iyilerini bulamaz mıyız?

Markiz Adaları'ndan bahsedeceğime söz verdiğim halde, bir

sürü başka şey anlattım size. Sizde, Paris'te bulduklarınızdan daha farklı birşeyler bulabileceğiniz ümidi yaratarak hainlik ediyorum herhalde. Fakat beni bağışlamalısınız. Ben kendim de aldandım. İşte buradayım, hadi birlikte acı ilacı içelim. Fırçam bu işi başarmalı. Birkaç büyük dağ var mesela, az çok gerçeğe sadık kalmadan size anlatabileceğim. Fakat öncelikle Pierre Loti'nin gayet iyi bildiği, fakat benim zerrece haberdar olmadığım bir sürü sıfatı öğrenmem gerek; bu bir yana, bir de anlatım yeteneğine sahip olmalıyım.

Bir zamanlar burada ilginç ve pitoresk bir sürü şey vardı; ama artık onlardan hiçbir iz kalmadı; her şey kayboldu. Avrupa'dan gelen hastalıklara yakalanan ırk da günden güne eriyor; kızamık mesela, yetişkinlere musallat burada. Yönetimin hataları, postanın düzensizliği, koloniyi zora sokan vergiler bütün ticareti imkânsız hale getiriyor. Sonuçta tüccarlar pılı pırtısını toplayıp gidiyor.

Kadınlardan bahsetmek ve onlarla yatmak dışında söylenebilecek bir şey yok.

Olgun olmayan, neredeyse olgun, epey olgun.

Fuhuş o kadar fazla ki, aslında yok. Biz fuhuş diyoruz, ama onlar böyle düşünmüyorlar.

İnsan bir şeyi ancak zıttıyla tanıyor, o zıtlık yok işte.

Markiz Adaları'nda bir yargıcın yaramazlığı... Genç bir kız gelip on iki adamın para ödemeden kendisine tecavüzde bulunduklarından şikayet etmiş.

"Bu çok korkunç!" demiş yargıç, sonra da on üçüncü olmuş. Fakat ödemiş. "Anlarsın küçüğüm, artık bu davaya bakamam."

Aynı yargıç, "Uygundur" ibareli okulu bitirme sertifikası almaya gelen küçük bir kızı, kelimenin gerçek anlamıyla bir çocuğu kabul etmiş jandarmalar yokken.

Yargıç, "Güzel," demiş, "Bakalım uygun musun? Önce ben

deneyeyim." Sonra da kızın bekâretini almış. Sertifika da imzalanmış.

Bu tür ahlaka aykırı bir sürü örnek sizin Markiz Adaları'nı turistlerden daha iyi anlamanızı sağlayacaktır. Turistler bugün pek azını görebiliyor.

Taoata Adası, kısa süre önce korkunç bir dalgayla mahvoldu, toplayıcıların geçim kaynağı olan mercan kayalıkları ve midyeler büyük zarar gördü.

Mercandan kireç yapıyorlar. Zeki denizciler olan balina avcıları, barometrelerinin olağandışı çalıştığını fark edip, felaketi öngördüler ve polise bazı güzel hediyeler bırakarak ayrıldılar. Birkaç varil şarap. Utanç verici!.. Faturalı hediyeler!!

"Ne bekleyebilirsiniz ki?" diyor kaptanlar. "Kaçakçılar jandarmanın sağ tarafında saf tutmalıdır."

Bu sözün yoruma pek ihtiyacı yok.

Felaketlerin en kötüsü, en sonuncusudur.

Sabah kahvesinden sonra, gece birlikte olan çiftler tapınakta birbirlerinden ayrılıyorlar; ruhun önünde boyun eğdiği maddeden arınması için gerekli bir formalite bu.

Banyodan sonra, kutsal suyla dolu kase; beden ve ruh temizleniyor. Dua yükseliyor "Tanrım bize bugünkü rızkımızı ver."

İş iştir.

Kafeteryada lahanalı et yemeği yiyorum. Komşum, bir İngiliz. Bana yemeğin ismini soruyor. "Qu'est ce que tu dis?"[1] diyorum. Garson geliyor ve genç adam bir *Qu'est ce que tu dis* istiyor.

Bu kadar nüktedan olduğumu bilmezdim doğrusu.

1 Ne diyorsun? (ç.n.)

* * *

Efektler; vardırlar ve birçok güzel yönlere sahiptirler. Çok etkilidirler. Ancak çizimden ve renkten uzak durmaya çalışmadığınız sürece, onları kötüye kullanmamalısınız.

İmla konusunda tereddütlerim varsa, el yazım okunaksız hale gelir. Resimde çizim ve renk onları rahatsız ediyorsa kaç kişi bu numaraya başvurur ki.

Japon sanatında ölçüler yoktur. İyi, daha iyi! Her şey kişinin yargısını dayandırdığı bakış açısına bağlıdır. Atış poligonunda perspektifin kendisi dekorasyondur. İnsan duvarlara asılanlarla ve duvara yapılmış resimlerle idare eder. İnsan her zaman duvarı hissetmelidir.

* * *

Artık resim yok, edebiyat yok; şimdi silahlardan konuşma zamanı. Öyle görünüyor ki buralarda gerçek bir *jandarmamız* var... Anlarsınız... Joinville le Pont'dan geliyor!! Korkunç derecede burnu büyük ve umursamaz. Joinville fiziksel egzersizlerin *prix de Rome*'u gibi.

Öğretisinde dikkate alınabilecek veya boşverilecek bir sürü nokta var. Ben şahsen boşveriyorum.

Joinville le Pont'daki eskrim ustaları, genellikle birer uzman, kısa kalın sopalarla vuruş sanatı konusunda yetkin birer uzman her biri. Kesinlikle çok yetenekliler, fakat onlar birer akrobat ve genelde öğrencileriyle pek fazla işleri olmaz.

Derler ki, iyi bir eliniz olursa, arada dokunabilirsiniz. İyi bir eliniz, iyi bacaklarınız olsun ve sık sık dokunun. İyi bir kafayı da ekleyin, her zaman dokunun.

İyi bir kafa, işte Joinville'de size bunu vermezler. Görme, anlama becerisini kazandırmaksızın öğretirler.

Eskrim oyunu, iki hareketi kullanmaya dayanır. Diğer hareketler bunlardan türetilmiş ya da bunları tamamlayıcı hareketlerdir.

Saldırıda, *bir, iki, üç* ve *çift* diye anılırlar.

Savunmada *karşıla* ve *kontr* olarak adlandırılırlar.

Basit olsalar da bu hareketlerden birçok bileşim türetilir. Bu hareketleri iyi bilmek, yetenek sahibi olmak demektir.

Askeri eskrim hocası, posanızı çıkarma konusunda ustadır; bir yıl boyunca sizi bir, iki, üç ve çifte çalıştırır; sonunda öğrenci en küçük bir atak geliştirmek istediğinde eli ayağı birbirine dolaşır. "Ne yapacağım?" diye sorar kendine, "Gel, bir, iki, üç...". Atakta bulunur; çekilir; rakibi üstünlüğü almıştır. İşe yaramamıştır. Doğal olarak!.. Hareketleriniz sıraya uygun olmalıdır.

Bu yüzden de eğitmenin dersi yavaş yavaş vererek ve istediği hareketi yapmasını engelleyerek öğrencinin gerçekten anlamasını sağlaması temel önemdedir. Bu yüzden örneğin bir, iki komutunu verir, ama karşılama yerine yumuşak bir kontrla savuşturur ki, böylece öğrenci sırayı takip edip ona göre davranabilsin. Uygulama ile ilgili olarak Joinville le Pont'da asla vazgeçmedikleri bir ilke vardır: Kolunu aç ve hamle yap. Fakat böylece rakibin mesafeyi hatalı değerlendirmesi imkânsız hale gelir; dizin hareketini takip ederek, hareketleri tahmin eder.

Sivil eskrim ustaları ise daha farklı hareket eder. Kol yavaş yavaş gerilir ve genelde yararsız olan hileli saldırılara ise sadece tesadüfen rastlanır.

Hatamız varsa düzeltilsin, fakat açıkça belirtmemiz gerekir ki insan kolunu, kolunun yapısına uygun olarak kullanmalıdır.

Mesela benim güçsüz bir bileğim ve narin bir elim var, bu yüzden de bütün gücümü kolumun üst kısmında yoğunlaştırarak kendimi kol kaslarımı kullanmaya alıştırdım.

Göğsüm çok geniş olduğundan ve silah çalışmalarına da epeyce geç başladığımdan, ancak büyük bir rahatsızlık duyarak, neredeyse iki koldan kapalı olarak kurallara uygun durabiliyorum. Bu yüzden rahatsız bir durum yaratmadan, göğsümü korumadan rakibime bir tek hat vermeye, karşılaşmayı hep üçüncüde ["tierce"] açmaya alıştım. (Bugün *sixte* diyorlar.)

Hatırlarım, Paris'te Salle Hiacinte'de birinci sınıf bir eskrim ustası vardı. Kolları ve bacakları o kadar kısaydı ki, bacaklarını sanki topuklarının altında küçük tekerlekler varmış gibi kullanırdı. Hiç hamle yapmazdı, ama bir dizi küçük adımla sizin ona ulaşmanızı engeller ya da üstünüze gelirdi. Baş, her zaman baş!

Eğer bileğiniz güçlüyse, hamlelerle rakibinizi bunaltın, enerjinizi kullanarak onu sıkıştırın. Ama eliniz güçsüzse, hamle yapmadan bütün hamleleri savuşturun. Eskrimde ne gizli hamleler vardır, ne de dogmalar.

Ben Pont Aven'dayken, liman ve balıkçılık yetkilisi yerli bir Bröton'du. Şu meşhur Joinville le Pont'dan diplomalı, eskrim ustası olan emekli bir denizciydi. Birlikte küçük bir eskrim okulu açtık; ücretleri düşüktü, ama buradan elde ettiği küçük gelir onu epeyce tatmin ediyordu. Tatlı bir ihtiyar delikanlıydı ve çok iyi bir eskrimciydi. Ama ne bir eğitmen ne de eskrimci olarak zeki değildi. Kolların ilmini gerçekten hiç anlamamıştı. Bütün bildiği inatçılığı ve yoğun çalışması sayesinde başarılı olduğuydu.

Adamcağızın bacaklarının çok kısa olduğunu daha ilk günden fark ettim. Bu yüzden de uzun boylu ve uzun bacaklı olan ben, onun mesafe konusunda yanılmasını sağlayarak kendimi eğlendirdim. Sonuçta müthiş el becerisine rağmen, hedefinden hep birkaç santim uzakta kaldı. Ona bu durumu açtım, ama sanki İbranice konuşuyor gibiydim. Ne talih ki ihtiyar delikanlı burnu büyük biri değildi, bir süreliğine her bakımdan onun

eğitmeni oluverdim. Yukarıda anlattığıma benzer dersler verdim ona, yani ders sırasında öğrencime, daha önce açıkladığım hareket dizilerinden farklı hamlelerle yüklenerek.

Çok geçmeden mükemmel bir usta oldu ve öğrenciler hızlı bir ilerleme göstermeye başladılar.

Mesafede yanılmak. Hamle yapacaksanız, bunu kimsenin anlamasına fırsat vermeden dirsekleriniz bedeninize yakın, kolun bir uzantısı ve özel bir adımlama ile rakibinize mümkün olduğunca yaklaşarak yapmanız gerektiği açıktır. Böylece gizlice açılan kol, yani hareketleriyle orantılı olarak açılan kol bacakların yardımı olmadan hedefine dokunur. Aynı şekilde, karşılama durumunda kolunuzu açıp hafifçe öne doğru yaslanmalısınız; böylece kol uzunluğunuzdan ve yeniden dik duruma geçmenin avantajından yararlanırsınız.

Askeri eskrim ustaları saldırınızı iyice geciktirmenizi öğretirler, yani öğrencinin cesareti iyice kırılınca saldırmanızı. Sivil bir eskrim ustası ise daha en başta, atak konusunda bir dersle bitirir ilk seansı, belli bazı açılışlara, bazı hatalara izin verir. Yavaş yavaş, öğrenci hatalara saplanıp kalma alışkanlığı geliştirmesin diyedir bu. Diyelim ki size saldırdım ve siz esnemediniz... Diyelim ki bir karşılamayla sizi savuşturdum ve siz de çifti denediniz... Bunun gibi. Böylece ilgisini derse veren öğrenci, en baştan kolların ilmini kapar ve saldırı konusunda aldığı ilk dersi uygulamaya alışır ve bir akrobat gibi kendisini yormadan hızla ilerleme kaydeder.

Paris'te her yıl yapılan eskrim karşılaşmaları bu söylediklerimi doğruluyor; kendilerinden on kat deneyimsiz siviller tarafından mağlup edilen eskrim hocalarını görürsünüz.

Kafa, her zaman kafa...

Pont Aven'da güzel bir sonbahar günü eskrim okuluna bir

çift kılıç geldi, müthiş ustamız şaşırdı; zengin bir Amerikalı öğrencinin hediyesiydi bunlar.

Eğitmenle yaptığımız bir karşılaşmada yine ona bunun farklı bir oyun olduğunu gösterdim.

Kol çalışmaları kesinlikle eskrim kılıcıyla yapılmalı; bu en iyi temeldir. Ancak insan bu bilgiyi düelloda daha farklı bir biçimde kullanmalıdır. Düelloda önemli olan, belli bazı noktalara doğru biçimde dokunabilmek değildir. Burada her şey önemlidir. Unutulmamalıdır ki tehlikeli hamleler, insanın kendisi için de tehlikelidir.

Hamleleri hoş bir biçimde savuşturup akıllıca dönen biri iyi bir kılıç ustasıdır.

Belli bir pozisyon yoktur, hangi pozisyonu almamız gerektiğini bize rakibimiz söyler. Bir anlamda bu damaya benzer. Zafer diğerini aldatan ve en geç yorulanındır. Tırnaklarınızı geçirmeye dikkat edin, zira güçlü bir hamle sizi silahsız bırakabilir. Kolunuz hafifçe ve "üçüncü" hizasında açık olmalı. Aksi takdirde kılıcın ağzı korkutucu olabilir. Rakibiniz solaksa bunun tersi geçerlidir.

Rakibinizi dikkatle inceleyin, en çok hangi hareket dizilerini sevdiğini öğrenin. Tabii eğer çok zeki değilse ya da okulda oynadıkları oyunu tekrarlamıyorsa. Bu durumda rakibinizi yapma eğiliminde olduğunuzdan çok farklı bir şey yapacağınıza inandırmak için, çok düzensiz ve beklenmedik çıkışlar yapmanız gerekir.

Bu konuda uzun uzun konuşabilirim, ama sanırım okuyucu ne demek istediğimi gayet iyi anladı.

Son olarak sizden üstün olduğu aşikâr bir rakiple karşı karşıyaysanız, kendinizi iyi koruyun ve en azından onun ileri hamlelerinde kolunuzu kılıcının ucuna doğru uzatın. Onur duygusu tatmin olur ve siz de küçük bir yarayla sıyırırsınız.

* * *

Öte yandan daha önce hiç eskrim çalışmamış biriyle karşılaştıysanız, dikkatli olun, tehlikelidir. Kılıcı sopa kullanır gibi kullanır; yukarı, aşağı. Acele etmeyin, karşı hedefi saptayın, kafaya ya da yüze indirilecek bir darbe onu kendine getirir.

Hayatımda pek çok kibirli adamla karşılaştım, özellikle de sömürgeleri gezerken. Onlarla nasıl başa çıkacağınızı anlamak için konuşmanız yeterlidir. Size daha önceden tanıttığım küçük bir avukat, bir gün bana, bir eskrim okuluna on beş yılını harcadığı için, korkunç bir insan olduğunu anlattı; cinsiyeti ve türü belirlenemeyen küçük bir karidesti yani.

Bir gün beni öğle yemeğine davet ettiğinde lafı bu konuya getirme fırsatı buldum. Dedim ki, "Bir eskrim okulunda on beş yıl harcamadım, ama 100 franka bahse girerim sizinle, sekize on veriyorum." Doğal olarak beni ciddiye almadı.

Kışlada subaylar eskrim okuluna gitmez, kâğıt oynamak için klübe gitmeyi tercih ederler. Askerlere gelince bu onlar için son derece sıkıcı bir iştir, hem onlar hem de hocaları için. Bazıları ilerleme gösterir ve hocanın yardımcılığına getirilir.

Askeri eğitimde bedeni kullanırlar, ama kafayı asla.

Zaman zaman bu yardımcı ustalarla kılıç çattığım oldu, ama baktım ki hepsi de gerizekâlı beygirler.

Okulda da aynı şey geçerlidir. Eskrim bilginiz olmadan St. Cyr'e giremezsiniz, hoca da mümkün olduğunca huzur içinde para kazanmaya çalışır.

O günleri hatırlıyorum. Hocamız şu meşhur Grisier idi; derse asistanını gönderirdi. (İsmini hatırlamıyorum, ama Paris'te bir eskrim okulu bulunduğuna göre hâlâ hayatta olmalı.) Asistan hamleleriyle ünlüydü.

Yaşlı Grisier de zaman zaman gelirdi. Sağ elinde eskrim kılı-

cı sol eliyle yanaklarımıza hafifçe vururdu. Ben de bu küçük tokatlardan yedim. Grisier dokunuşu dediği bu hareket bizim için gerçekten bir onurdu. Kendisi Rus Çarı'nın eskrim hocalığını yapmıştı.

Eskrim hakkında konuştuğum yeter, beni bağışlayın. Hep şu Joinville le Pont'dan gelen jandarma yüzünden. Ama her zamanki gibi, sizi bırakmayacağım. Şimdi de küçük bir boks dersiyle sıkılma zamanınız geldi. Biraz böbürlenmek için işte bir fırsat daha!

İlk boks derslerimi aldığımda genç sayılmazdım. Hocam bir amatördü, Pont – Aven'da Bouffard isimli bir ressam. Amatör olduğu halde son derece becerikliydi. O zamandan beri ben de bu becerimi korudum ve birkaç defa da kullandığım oldu, sırf güvenliğimi sağlamak için dahi olsa. Fakat İngiliz boksundan bahsediyorum. Joinville le Pont'da Fransız boksu ya da *savate* denilen spor öğretilir. Denizciyken sırf eğlenmek için *savate* ile uğraşırdım.

Bugünkü Fransa boks şampiyonu küçük Charlemont, pek *savate*'a benzemeyen gerçek bir boks sanatı geliştirdi. Joinville le Pont'un ekolü bundan çok farklıydı. Eksik ve kusurlu olduğundan, İngiliz ekolü daha iyidir.

Joinville le Pont'daki boksun atik bir adam dışında kimseye bir faydası yoktur; yani gerçek bir akrobat, çok yetenekli ve olağanüstü güçlü biri dışında. Böyle biri değilseniz Joinville le Pont'da edindiğiniz boks tecrübesiyle sıradan bir İngiliz boksçunun insafına kalmışsınız demektir.

Boks konusundaki dersim bundan ibaret; Joinville ekolü karşısında kendinizi savunmaktan oluşuyor. Eğer almak istiyorsanız, atik bacaklarınız olmalı, her gün çalışmalı, okumayı bırakmalı ve bir *vahşiye* dönüşmelisiniz.

* * *

Vermek, vermeyi bilmekle aynı şey değildir. Vermeyi bilmek için almayı bilmek gerekir.

Derler ki emir vermeyi bilmek için itaati de bilmek gerekir. Bu pek doğru değil. Krallara bir bakın. Polise de bakın ayrıca. Uşaklar kadar ruhsuzlar, nasıl itaat edileceğini biliyorlar, ama emir vermeyi biliyorlar mı? Ulu Tanrım, hayır, tabii ki! Fakat emretmeyi seviyorlar; bunu kendilerini tatmin olarak, kendi intikamlarının alınması olarak görüyorlar.

"Patron benim!!"

Evde gömlek giyiyorum, stüdyoda tulum; geceleri, birileriyle birlikteyken, giysilerimi.

Bu çıkmaz sokak Rue des Fourneaux'ya açılan Cour des Miracles'a benziyor, Impasse Fernier'ye. Sabahın beş buçuğu, uyanığım ve Frouel Ana'nın, arabacının karısının haykırışını duyuyorum: "İmdat! Kocam kendisini asmış!"

Yataktan fırlıyorum, pantolonumu çekip (görgü kuralları!), aşağıdan kaptığım bir bıçakla ipi kesiyorum. Adam ölmüş, hâlâ sıcak, hâlâ yanıyor. Onu yatağa taşımak istiyorum. Dur! Polisi beklemeliyiz.

Evimin öte tarafında on beş metre boyunca bahçıvanların tarhları uzanıyor.

"Kavununuz var mı?" diye soruyorum.

Tabii ki, güzel, olgun bir kavun istiyorum, sabah kahvaltısında kendisini asan adamı düşünmeksizin kavunumu yiyorum. Gördüğünüz gibi hayatta güzel şeyler de var. Zehrin yanında panzehir. Akşam da giyinip, arkadaşlarımı tedirgin etmeyi ümit ederek hikâyeyi anlatıyorum. Gülümseyerek, büyük bir kayıtsızlıkla adamın kendisini astığı ipten bir parça istiyorlar.

Laf lafı açıyor. Hatırlıyorum, bir akşam azıcık içkili bir halde, gece yarısı Havre'da bir caddeden eve dönüyorum. O zamanlar bir yük gemisinde denizciydim. Caddeye açılan bir pencere kanadına çarpıp az daha burnumu kırıyordum.

"Domuz!" diye bağırdım ve pencerenin kanadına indirdim bir tane. Kapanmadı. İyi bir sebebi vardı; pencerenin kapanmasını engelleyen bir adamcağız asılıydı pervaza. Bu kez adamı indirmeyip yoluma devam ettim (biraz fazla sarhoştum), bir yandan da kendi kendime söyleniyordum: "Domuz! Yoldan geçenleri düşünse canı çıkar sanki. İnsanın neredeyse suratını parçalayacak!" Mutlu ona derler ki, hep *comme il faut*'dur.

İnsan Okyanusya'da birbirinden ilginç çok hikâye dinliyor. Şimdi anlatacağım benim değil, bir başkasının başından geçmiş, ama ilginçliğine kefilim.

Kaptan yardımcısı olarak ilk seferimi Rio de Janeiro'ya giden *Luzitano* gemisinde yaptım. Görevim teğmenle birlikte gece nöbeti tutmaktı, bana bu hikâyeyi o anlattı.

Bir zamanlar, her tür ucuz malı yüklenip Okyanusya'ya uzun seyahatlere çıkan küçük bir gemide miçoymuş. Güzel bir sabah, güverteyi yıkarken denize düşüvermiş, fakat kimse fark etmemiş. Sıkı sıkı yapışmış süpürgesine de böylece okyanusta kırk sekiz saat su yüzünde kalabilmiş. Büyük bir şans eseri geçen bir gemi bizim miçoyu kurtarmış. Kısa bir süre sonra bu gemi misafirperver bir adada konaklayınca bizim miço dolaşmaya çıkmış; biraz fazla kalmış adada. Sonra ebediyen burada yaşamaya karar vermiş.

Miçomuzun varlığı herkesi memnun etmiş, buraya yerleşmiş, yapacak hiçbir işi yokmuş, bakirliğini burada yitirmiş; bir eli yağda bir eli balda beslenmiş, bir dediği iki edilmemiş, sevilmiş,

sayılmış, güzelce ağırlanmış. Çok mutluymuş, iki yıl geçmiş. Sonra bir sabah başka bir gemi geçecek olmuş ve bizim genç adam da Fransa'ya dönmek istemiş.

"Tanrım ne büyük bir aptallık," demişti bana. "Şimdi rüzgâra ve yağmura karşı yolumu bulmaya çalışıyorum. Ama o zamanlar öyle mutluydum ki..."

Yabanıllar arasında yaşamak çok güzel, ama yurt özlemi diye de bir şey var.

Yaşlı olsa ama yapabilse – Bunun pek önemi yok.

Genç olsa ama bilse – İşte bütün mesele bu.

Ne zaman kötülük yapmak istemişsem, her zaman en iyisini yapmışımdır.

Bütün bunlar, ahlaksız insanlar için söylenip yazıldı.

Bir gün saygıdeğer bir aile toplantısına davet edildim haince; tek konuşulan mevzu aile görevleri ve erdemleriydi. Benim için bir aydınlanma anıydı adeta; *kolayca* bunun bir evlilik tuzağı olduğunu gördüm. Erdemden daha korkunç bir şey yoktur bu dünyada.

Dul bir kadın üç kız çocuk yetiştirir. Anneye bir bakın, kızların ne olacağını göreceksiniz. Bu hiç de gönül okşayıcı değil.

Bugün bir baba müstakbel damadına şunları söylemeli:

"Frengi oldunuz mu?"

"Hayır..."

"Güzel ama kızımı alamazsınız, çünkü hastalığa yakalanabileceğiniz, kızıma da bulaştırabileceğiniz anlamına geliyor bu ."

İnsanın hazmetmesi gereken bazı zorunluluklar vardır; hazmetmek ağır bir kelime oldu, insanın katlanması gereken zorunluluklar diyelim.

İhtiyar adamların dişleri kalmaz geriye; ihtiyar kurtlarınsa

sapasağlamdır dişleri.

Bir kadın, ancak büyükanne olduğunda iyi bir insandır. Okyanusya'da... Bunu sizin için söylemiyorum büyük şehrin hanımları. İnancımdan değilse de kibarlığımdan.

Turlututu, mon châpeau pointu!

* * *

Bana dedi ki: "Herkes ülkesine hizmet etmek zorundadır."

Ben de dedim ki: "Sen neden hizmet etmedin?"

"Ah, bu ayrı bir hikâye; ben muafım, sömürgelerden geliyorum."

Yurtseverlik!!

Evet, zihnim oradan oraya seyahat ediyor. Şimdi Okyanusya'da değil Afrika'dayız. Herkesin paylaşmak istediği ya da uğruna mücadele ettiği, ticaret yapmak isteyen maceracı kahramanların gözdesi olan, uygarlığı yaymak adına insanların boğazlandığı o güzelim kıtada. Tavşanlara nişan almaktan bıktıklarında siyahlara nişan alıyorlar. Boerler siyahları öldürüyor: "Def ol buradan, bana yer aç." Tanrı biliyor ya, İngilizler kötü niyetli değil, sadece bir parça duygusallıkla eğlenmek istiyorlar. Eskiden köle satarlardı, artık bu yasak. Yok ben sadece tıksırıyorum, siz gidip gözlerinizle görün.

Evet, Afrika'da bizi bilgilendirecek birçok Arapça elyazması var. Bana böyle söylendi ve ben de inandım. Büyük bir dikkatle dinledim bana anlatılanları. Eğer neler anlatıldığını öğrenmek istiyorsanız, siz de benim gibi yapın.

Çöl kumdan ibaret değildir; orada burada gülümseyen vahalar; göğe uzanan karanfil ağaçları vardır.

Arapça elyazmasının bize ne zaman olduğunu söylemediği günlerden birinde bir aslan ile bir eşek karşılaşmışlar. "Saygılarımı kabul buyurunuz!" demiş Eşek Efendi hemen, bizim çöl kralı da

gururla, "Memnuniyetle kabul ediyorum!" diye cevaplamış onu.

Sudan pek hoşlanmayan aslan nehre yaklaşırlarken eşeğe dönüp, "Beni sırtında karşı kıyıya taşıyacak kadar güçlü müsün? Bronşite yakalanmamı önlemiş olursun."

Böyle tehlikeli bir yol arkadaşını memnun etme sevinci içindeki bizim eşek, aslanın kendisine mecbur olmasından pek hoşnutmuş, ta ki kıçının acımasızca parçalandığı ana kadar. Haykırmaya başlamış, "Tanrım! O da neydi öyle?"

"Yok bir şey," demiş aslan, "Benim pençem o."

Az gidip uz gidip bir tepeye gelmişler ve bizim eşek çöller kralına dönüp, "Zahmet olmazsa şu tepeyi aşana kadar beni sırtınızda taşır mısınız?"

Uzun sözün kısası, Arapça elyazmasına göre aslan bu zahmete katlanmış, ama o da ne birden değişik bir aletin, sanki doğal bir uzantının, kazık olduğu kuşkusuz bir şeyin zalimce bağırsaklarını deldiğini hissetmiş. Bu kez o imiş kükreyen: "Aman Tanrım! Bu da neyin nesi?"

Bizim eşek de türüne has neşeli bir edayla, "Ah, yok bir şey," demiş; "O da benim pençem."

İki tür pençe vardır; o sizin sandığınız da en kötüsü değildir. Bunu eşeğin çiftesiyle karıştırmamak gerekir. Arap filozof bambaşka bir şeyden bahsediyor.

* * *

"Mordioux! Cap des Dioux!" Bir eliyle bıyığını çekiştiriyor, öbür eli de kılıcının kabzasında.

Bugün "Ne-e!" diyor insanlar ve kılıçlarını diğerinin eline saplıyorlar.

Bir de tekamül ettiğimiz söyleniyor.

Goya'nın "İspanya'da Mardi Gras"sı var bende. Bir kopyasını

yaptım, ama biraz değiştirerek; insanlara gece elbisesi ve şapka giydirdim. O kadar iyi olmadı, maskeli baloya benzedi.

Önümde eski bir bambu var. Yerlilerden biri yonttu. Geometrik bir figür. Hipotenüsün karesi. Mahvolmuş bir geometri, bu da ilgimi çekiyor. Bu yerli sanatçının beyninde neler olup bittiğini bilmek isterdim, ama o sanatçı şu anda ölü.

Resimlerle dolu bir seyahatnamem var bir de. Hindistan, Çin, Filipinler, Tahiti vs. Portre oldukları düşüncesiyle dikkatle kopya edilen bütün yüzler Minerva ya da Pallas'a benziyor. Şu ekol ne de hoş bir şey!

Jean Dollent kitabı *Les Monstres*'da aşçısının şu sözüne yer veriyor: "Koyun buduyla şalgam servisi yapılmaz." Sonra da ekliyor, "İşte Konservatuar!"

Haylaz çocuklarınız varsa, onları kayışınızla bir güzel pataklayın. Onları bir yerlere getirmenin hâlâ en iyi yolu budur.

Buradaki bir subay, "Huysmans'ı tanıyor musun? Büyük bir yazara benziyor; yakın zamanda nişan verilmiş kendisine," dedi.

"Evet, ama Huysmans o nişanı bakanlığın memuru sıfatıyla aldı."

Bizim subay memnun, cevaplıyor: "Ah, bu her şeyi açıklıyor."

Gerçek şan, otobüs biletçileri tarafından tanınmaktır.

Ville – d'Avray'daki ihtiyar Corot: "Peki, Peder Mathieu, bu resim hoşunuza gidiyor mu?"

"Ah, elbette, kayalar gerçeğe benziyor."

Kaya dediği inekti.

In populo veritas.[1]

1 (Lat.) Hakikat halkta gizlidir.

* * *

Büyük Devrim'le ilgili en dikkat çekici şey liderlerinin, önderlik edilenler olmasıdır. Bir grup koyun başka bir grubun lideri. Her şey kötü bir nihayete ermek için iyi başlar. Bana öyle geliyor ki ne istediğini bilen tek kişi Marat idi. Doğal olarak bir kadının eliyle öldürülmesi gerekiyordu. Makineyi durduran kum tanesi işte! Felaketin kasti olması ihtimali var mı? Fakat o zaman kelimenin hiçbir anlamı olmaz ya da en azından ben anlayamam. Tarih tamamıyla ucu açık bir sorunken, onu bir öğreti olarak benimseyen insanlar tarafından yetiştirildim; tarih konusunda birbiriyle uyuşan iki yargıya dahi rastlamadım. Öyle umuyorum ki, yarın İngiltere'yle savaşa girecek olsak, gerçek bir Orleanslı Kız'ın başımıza geçmesine izin vermemeliyiz.

Tarihçileri çok dürüst insanlar olarak görürüm, fakat bütün bu yığının içinden birşeyler seçip ayıklamak zorunda kalmak onları ne kadar da bunaltıyordur. Bana öyle geliyor ki, tarihe danışmaya kalksam, birbiri ardına salaklıklar yaparım. Siyaset konusunda bütün öbür sanatçılara benziyorum ben de, ne olursa olsun anlamam mümkün değil.

Bir süre, bütün ülkelerin başka ülkeleri bağırlarına basma konusunda yarıştıklarını düşündüm basitçe. Hepsinin sağlığına içiyorum!!... Kralların, imparatorların, bütün cumhuriyetlerin cumhurbaşkanlarının sağlığına. Bir gerizekâlı gibi kendi kendime, "Bu işte kokuşmuş birşeyler var," deyip duruyorum.

* * *

Bir kabul salonunda, bütün gazeteleri okuyan beyefendinin küçük salaklığı iyice öne çıkar. "Üçlü ittifak" lafını duyduğunda sıkılı yumruğunu gösteriyor, gücün sembolünü.

Bir köşede şaşkın bir dinleyici komşusuna soruyor, "Kim bu

bey?"

"O bir ataşe, ileri giden bir genç."

Ciddiye alınmak istiyorsanız, siyasetten bahsedin, Üçlü İttifak hakkında konuşun, otuz yıldır sürekli orası burası yamanan o ittifaktan.

* * *

Zola bazı şeylerden nefret ederdi. Onun gibi büyük bir kişi olmadan da insan bazı şeylerden nefret eder. Ben öyle biriyim mesela.

Danimarka'dan nefret ederim, ikliminden, insanlarından.

Kuşkusuz Danimarka'da da iyi şeyler var. Mesela son 25 yıl içinde Norveç ve İsveç, ne olursa olsun iyi görünen her şeyi kopya etmek için Fransa'daki bütün resim sergilerini işgal ederlerken, 1878'deki Evrensel Sergi'de aldığı darbeden utanan Danimarka çekilip düşünmeyi, kendisi üzerine yoğunlaşmayı tercih etti. Bu çabadan dikkate değer, benim burada övmekten memnuniyet duyduğum son derece kendine özgü bir Danimarka sanatı ortaya çıktı. Fransız sanatını, başka ülkelerin sanatlarını incelemek de çok önemli, fakat sadece kendi kendini daha iyi inceleyebilmek için.

Bir gün Kopenhag'da tuhaf bir oyun oynadılar bana. Bir beyefendi, sanat kulüplerinden biri adına, resimlerimi *bir galeride* sergileme teklifinde bulundu; üstelik benim hiç bu yönde bir isteğim yokken. Ben de ikna edilmeme izin verdim.

Açılış günü – ama öğleden sonra – sergiye gittim – Tabii geldiğimde, serginin öğleden sonraları resmen kapalı olduğunu öğrendiğimde şaşırdım.

Konu hakkında bilgi almaya çalışmak faydasızdı, herkes kapalı bir kutuydu sanki. Beni davet eden mühim beyefendinin

evine uçtum. Uşağı, beyefendinin ülke dışına çıktığını ve bir süre için burada olmayacağını söyledi.

Gördüğünüz gibi Danimarka çok hoş bir ülke.

Danimarka'da eğitime, bilime ve özellikle de tıbba büyük önem verildiği kabul edilmeli. Kopenhag'daki hastane, gayet iyi bir kurumdu, hem gösterdiği ihtimam hem de son derece düzenli olan yönetimiyle göz dolduruyordu.

Onları takdir edelim; çünkü özellikle de bunun dışında, gerçekten kötü olmayan hiçbir şeylerini görmedim. Ah, özür dilerim bir şeyi unutuyorum, evleri o kadar güzel inşa edilmiş ve düzenlenmiş ki, kışın sıcak olması, yazın da havalanması sağlanmış, Kopenhag da çok güzel bir kent.

Danimarka'da kokteyllerin genellikle, bir sürü nefis yiyecekle dolu yemek odalarında verildiğini de belirtmek gerek. Yemekler çok nefistir, vaktin geçmesini kolaylaştırırlar. Fakat şu tür yeknesak sohbetlerle sizi sıkmalarına izin vermemelisiniz: "Öyle güzel bir ülkeden geliyorsunuz ki, bizi çok ağırkanlı buluyor olmalısınız. Bizler çok küçüğüz. Kopenhag, müzemiz vs. hakkında neler düşünüyorsunuz? Fazla bir şey yok, değil mi?" Bütün bunlar siz aksini söyleyin diye söylenmiştir, kibarlıktan nasıl olsa söyleyeceksinizdir. Kibarlık!!!

Müzeye gelince... Açıkçası, eski Danimarka ekolünden birkaç örnek, birkaç Meissonier, birkaç peyzaj ve deniz tablosu dışında müzede bir koleksiyon bulunmuyor. İnşallah bu durum şimdi değişmiştir. Danimarkalıların büyük heykeltıraşı, İtalya'da yaşayıp orada ölmüş olan Thorwaldsen tarafından müzeye atfen yapılmış bir abide var. Bu heykeli gördüm ve başım zonk zonk zonklayıncaya kadar inceledim. Yunan mitolojisi İskandinavlaştırılmış, sonra da Protestanlıkla sulandırılmıştı. Yavaşça gözlerini yere çevirmiş ve ıslak ketenlere bürünmüş Venüsler. Sıç-

rayarak dans eden su perileri. Evet baylar, cig dansı yapıyorlar, ayaklarına bir bakın.

Avrupa'da "Büyük Thorwaldsen" diye bahsederler bu heykeltıraştan, ama hiç kimse kendisini görmemiştir. Gezginlerin gördüğü tek çalışması İsviçre'deki şu meşhur aslandır!! İçi doldurulmuş bir Danimarka köpeği.

Böyle deyince, biliyorum ki Danimarka'nın en büyük heykeltıraşlarından birini aşağıladığım için bana ders olsun diye Danimarka'da her köşe başında şeker yakacaklar.

Danimarka'dan nefret edişimin başka bir sürü sebebi var. Fakat bunlar insanın kendine saklaması gereken özel sebepler.

Bugünlerde pek görülmeyen bir salon göstereyim size, Danimarkalıların müthiş züppeliğinin bir örneği.

Gepgeniş, kare şeklinde bir daire. Aile için özel olarak hazırlanmış iki büyük Alman duvar halısı. Hayal edebileceğinizden de güzeller. Kapının üzerinde Turner'dan iki Venedik manzarası. Ailenin kollarını gösteren ahşap oyma, kakmalı sehpalar, eski moda örtüler. Hepsi de bir sanat harikası.

Girersiniz, sizi buyur ederler. Salyangoz kabuğu şeklinde kırmızı kadifeden bir mindere otururşunuz. Şahane masanın üstünde Bon Marché'den birkaç franga satın alabileceğiniz bir örtü serilidir. Aynı tarzda bir fotoğraf albümü ve vazolar. Vandallar işte!!

Salonun yanında çok hoş bir müzik odası vardır. Tablo koleksiyonları, Rembrandt'ın elinden çıkma atalardan birinin portresi vs.

Burası küf kokar, kimse girmez içeri.

Aile şapeli tercih eder, girip İncil okudukları, insanın kanını donduran şeylerle dolu şapeli.

Anladım ki Danimarka'daki nişanlanma âdetlerinden de an-

cak bu kadar bahsetmek kâfi olacak, vaat ettikleri bir şey yok. Gömlek değiştirir gibi nişanlı değiştirebilirsiniz. Nişanlılık aşk, özgürlük ve ahlak görüntülerini birlikte veriyor. Nişanlanırsınız ve yürüyüşe, hatta seyahate bile çıkabilirsiniz. Nişanlılık burada her şeyin üstünü örtüyor. Bunun-dışında-her şey oyununu oynuyorsunuz, her iki taraf açısından da avantajlı bir oyun; kendinizi unutmamayı ve ihtiyatsızlıklarda bulunmayı öğreniyorsunuz. Her nişanda, kuş birçok küçük tüyünü kaybediyor, ama kimse fark etmeden yeniden çıkıyor bu tüyler. Çok pratik, bunlar Danimarkalı işte... Tatlarına bakın, ama asla onlara fazla bulaşmayın. Buna pişman olabilirsiniz; unutmayın Danimarkalı kadın her şeyden önce pratiktir. Burası küçük bir ülke ve anlarsınız ya ihtiyatlı olmak gerekiyor. Çocuklara bile "Baba, ya biraz paramız olmalı ya da kendi işini kendin görürsün, moruk," demeleri öğretiliyor. Hepsini biliyorum.

Danimarkalılardan nefret ediyorum.

Edebiyatları iyi bulunuyor. Ben pek bilmiyorum. Fakat Brandes'in – yok değil, evet, evet öyle– bir oyununu gördüğümü hatırlıyorum. Oyun seyahat ederken bir otelde konaklayıp bir kadın için son derece tehlikeli olan o dakikaların tadını çıkaran bir adamla ilgiliydi. Adam kocasıyla huzur içinde yaşayan kadınla sonra tekrar karşılaşıyor. Suskunluğunu bozma tehdidi savuruyor, kadın da kendini teslim ediyor.

Gördüğünüz gibi, dokunaklı ve hep yeni.

Ayrıca bir *Othello* uyarlaması izledim. Turneye çıkan büyük trajedi oyuncusu Rossi, Othello'yu İtalyanca oynadı, oyunun diğer kısımları Danca idi. Kötü adam Iago, adalet terazisi gibi esnekti, sıcakkanlı bir İspanyol kadını canlandırmaya çalışan Desdemona ise sıfır derecesine (buzun erime noktası) nadiren ulaştı.

Sonra da onları Zola'nın *Pot-Bouille*'unu oynarken izledim.

Burada aktörler kendilerini bulmuşlardı. Bulaşık yıkama, burjuva beceriksizliği. Josserand'lar mükemmeldi, Trublot da fena değildi.

Bundan başka, Danimarkalılar çok güzel dans ediyor. İnsan bütün yeteneklerinin buna yoğunlaştığını düşünüyor ister istemez. Danimarkalılar Paris'te değil memleketlerinde değerlendirilmeli. Bizimle birlikteyken şekerden de tatlılar, memleketlerinde ise keskin sirkeden başka bir şey değiller.

Bu insanların yalınlığı değişik biçimlerde tezahür ediyor. Örneğin Sund'da bütün evler birbirine bağlı ve hepsinin de önünde giyinip soyunmak için bir kabin var. Yol da bunların önünden geçiyor.

Kadınlar ve erkekler ayrı ayrı yüzüyor. Çıplak yüzüyorlar ve yoldan geçenlerin hiçbir şey görmemesi de genel kaide.

Yapım icabı biraz meraklı olduğumdan, bir gün üst düzey memurlardan birinin eşi kumsaldan denize doğru yürürken bu kaideyi çiğnediğimi itiraf etmeliyim. Baldırlarının ortasına kadar çıplak olan bu mükemmel beyazlıktaki vücudun çok güzel göründüğünü de itiraf etmeliyim. Ancak annesini takip eden küçük kız dönüp beni görünce "Anneciğim!!" diye bağırıverdi.

Anne korkuyla arkasına döndü ve kabine doğru geri geri gitti, böylece önce arkasını sonra da önünü göstermiş oldu. Uzaktan, önden de bir harika göründüğünü itiraf etmeliyim.

Büyük bir rezaletti bu. Ne! Bakılmak ha!

Fransız sahillerindeki bir Danimarkalı kız, bizim âdetlerimize göre mayosunu giyip kabinden çıkıyor, çekingen bir Danimarkalı olduğundan bütün o kadınlar ve erkeklerle birlikte yüzmeye gitmeye çekiniyor. Gidip konuştuğu kabin sorumlusu bayan, "Madam okyanusu görmüyor mu?" diye cevaplıyor onu. Yüzme hocası ise bağırıyor: "İşte elbiseleri üstündeyken elini

bile vermeyip arkasını gösterenlerden biri daha!"

Şaşkınlık yaratan bir başka erdemlilik sahnesi ise, serbest heykel atölyelerinden birinde çalışan Danimarkalı bir kızla ilgili. Kız elinde büyük bir pergel modelin, bilmem neresiyle topuğu arasındaki mesafeyi ölçüyordu büyük bir ciddiyetle.

Çok soğuk olan model, terbiyesini bozmadı.

Bu genç Danimarkalı kız, yemeklerini her gün atölyenin karşısındaki büfede yiyordu, eldivenlerini bile çıkarmadan. 40 santimlik bir porsiyon ve iki metelik değerinde ekmek. Gördüğünüz gibi bilgelik, tutumluluk ve seçkinlik örneği; üstelik bir milimlik bir hata bile yapmadan bilmem neresiyle topuk arasını ölçebiliyor. Tam doğruya ulaşmak istiyor, sanatsal dürüstlük bu işte. Kendisi Sergi Salonu'nda bir altın madalya kazanarak bütün bunları taçlandırdı.

* * *

Kaptan yardımcısı olarak ilk seferimi *Luzitano* ile yaptım. (Havre'dan Rio de Janeiro'ya.) Yola çıkmamızdan birkaç gün önce genç bir bey gelip bana, "Yardımcı olarak benim yerime siz mi geçeceksiniz? Burada küçük bir paket ve bir mektup var. Bunları adreslerine ulaştırır mısınız lütfen?"

Adres "Madam Aimée, Rua do Ouvidor" idi.

"Göreceksiniz, sizi çok özel bir biçimde kendisine tavsiye ettiğim çekici bir hanımdır. Benim gibi o da Bordeauxludur."

Sana yolculuğu anlatmayacağım, ey okuyucu; sıkılırsın. Fakat Kaptan Tombarel'in çeyrek zenci, son derece etkileyici bir kişilik, *Luzitano*'nun yolcuların çok rahat ettiği bin iki yüz tonluk güzel bir gemi olduğunu, hafif bir rüzgârla saatte 12 deniz mili aldığını belirtmeliyim.

Fırtınasız çok hoş bir yolculuktu.

Tahmin ettiğiniz gibi ilk yapmak istediğim küçük paketi ve mektubu adresine teslim etmekti. Bu bir zevkti...

"Beni düşünmüş olması ne büyük bir incelik, durun size iyice bir bakayım, tatlım. Ne de yakışıklısınız!" O zamanlar çok küçüktüm; on yedi buçuk yaşımda olmama rağmen on beşimde gösteriyordum.

Buna rağmen ilk günahımı Havre'da işlemiştim, denize açılmadan önce; kalbim deli gibi çarpıyordu. Enfes bir ay geçirdim.

Bu güzel Aimée, geride bıraktığı otuz yıla rağmen son derece güzeldi. Offenbach'ın operalarında başrol oynuyordu kendisi. Hâlâ gözlerimin önündedir, o güzelim kıyafetleriyle, güçlü bir katırın çektiği arabasına yerleşmesi.

Herkes ona kur yapardı, ama o zamanlar bilinen sevgilisi Rus Çarı'nın oğullarından biriydi; eğitim gemisinde deniz asteğmeniydi adam. O kadar çok para saçmıştı ki, geminin komutanı olabildiğince eli tez araya girmesi için Fransız konsolosuna müracaat etmişti.

Konsolosumuz Aimée'yi odasına çağırdı ve onu terbiyesizce azarladı. Boyun eğmeyen Aimée, gülmeye başlamış ve demiş ki, "Sevgili Konsolosum, sizi dinlemek bana zevk verdi, eminim çok hoş bir diplomat olmalısınız, fakat... iş uçkura geldiğinde maalesef tek bir şey bildiğiniz yok."

Sonra da "Söyle bana Venüs, erdemimi böyle yok etmekten ne zevk alıyorsun?" diye şarkılar söyleyerek odayı terk etmiş.

Aimée benim erdemimi yok etti. Verimli bir toprağı işlediğini söylemeliyim, zira ben de büyük bir çapkın olup çıktım.

Dönüş yolunda yolcularımız arasında Prusyalı hoş, şişman bir hanım da vardı. Vurulma sırası kaptandaydı, fakat ne kadar şiddetle yanıp tutuşursa, o kadar faydasızca eriyip gidiyordu. Bu Prusyalı hanım ve ben yelkenlerin depolandığı odayı yuvamız

yaptık, odanın kapısı koridorun yanındaki kabine açılıyordu.

Dil ısırtan bir yalancı olarak Prusyalı hanıma envai çeşit saçmalıklar anlattım, o da bana vurulup beni Paris'te de görmek istedi. Adresim olarak *La Farcy, rue Joubert*'i verdim.

Kötülük etmiştim, sonra bir süre pişmanlık duydum, fakat onu annemin evine gönderemezdim.

Kendimi olduğumdan ne iyi ne de kötü tanıtmak gibi bir gayem yok benim. On sekizinizdeyken her cins tohum vardır içinizde.

* * *

Roujon, edebiyatçı, Güzel Sanatlar'ın müdürü.

Benden resmi bir görüşme talep edildi ve kendisiyle tanıştım.

Aynı müdürün bürosunda, Tahiti'ye gitmeden iki yıl önce Ary Renan'la tanıştım; çalışmalarımı kolaylaştırmak için Kamu Eğitimi Bakanlığı bana bir görev verdi. Şu sözleri işte bu müdürün odasında duydum: "Bu göreve maaş verilmez. Ama âdetimiz üzre, daha önce ressam Dumoulin'in Japonya görevinde de yaptığımız gibi, döndüğünüzde bazı tablolar satın alarak size katkıda bulunacağız. Bize güvenebilirsiniz, Mösyö Gauguin."

Laf, laf, laf!

İşte buradayım, saygıdeğer Roujon'un, Güzel Sanatlar Müdürü'nün karşısında. O da bana tatlılıkla diyor ki: "Sanatınızı destekleyebileceğimi sanmıyorum. Beni rahatsız ediyor, tablolarınızı anlamıyorum. Sanatınız müdürlüğünü yaptığım, müfettişlerin onayladığı bizim Güzel Sanatlarımız'da skandal yaratacak kadar devrimci."

Perde kıpırdıyor ve Bougureau'yu gördüğümü sanıyorum, şu öbür müdürü... (Kim bilir? Belki de görmüşümdür.) Kesinlikle

orada değildi, ama başıboş bir hayal gücüm var ve bence oradaydı.

Kim, ben mi devrimci! Ben Raffaello'ya tapan, saygı duyan ben!

Devrimci sanat nedir? Hangi dönemde devrim biter?

Evet, bir Bouguereau'ya, bir Roujon'a itaat etmemek devrimdir; o zaman kendimi resmin Blanqui'si olduğumu kabul ederim.

Güzel Sanatlar'ın şu müthiş müdürü (merkez sağ) selefinin vaatlerine dair de şunları söyledi: "Yazılı bir sözleşmeniz var mı?"

Güzel Sanatlar'ın müdürleri Paris'in kenar mahallelerindeki en alçakgönüllü fanilerden daha mı aşağı ki, sözlerinin, şahitler huzurunda verilmiş olsa bile, imzasız bir değeri olmuyor?

İnsanın onur duygusu ne kadar az olursa olsun, bu gibi durumlarda çekip çıkmaktan başka bir çare kalmıyor. Ben de hemen öyle yaptım, önceden olduğumdan daha zengin değildim.

Tahiti'ye gidişimden (ikinci gidişim) bir yıl sonra bu sevimli ve tatlı müdür, benim hayranlarımdan biri olsa da iyiliğe hâlâ inanan basit bir ruhtan, Tahiti'de büyük bir yoksulluk içinde hastalıktan yataklara düştüğümü öğrenip bana resmen iki yüz frank gönderdi "destek amacıyla."

Tahmin edebileceğiniz gibi bu iki yüz frangı müdüre geri gönderdim.

Birine borçlusunuz, üstüne bir de "Gel, işte destek amacıyla *sana hediye etmeyi* düşündüğüm iki yüz frank," diyorsunuz.

* * *

Bouguereau'dan her zaman nefret ettim, fakat bu kayıtsızlığa dönüştü. Sonra bir gün kendimi ona gülümserken yakaladım. Bizim Louis'nin Arles'daki yerine gittiğimde, Louis özel galeri-

sine gururla beni davet etti. Bir sanatçı olarak iyi bir bilirkişi olabileceğimi söyledi.

Salonda Goupil'in en güzel ödüllerinden biri vardı, Bouguereau'nun yaptığı bir Madonna ve onun ikiz kız kardeşi Venüs, yine aynı ressamın elinden. Bu bakımdan Louis'nin dâhice davrandığını söyleyebilirim. Bu müthiş genelev işletmecisi, Bouguereau'nun devrimcilikten uzak sanatını anlamış ve onu ait olduğu yere yerleştirmişti.

* * *

Cabanel! Bu da ayrı bir mesele.

Hayatı boyunca ondan nefret ettim, öldükten sonra nefret ettim ve kendim ölene kadar da nefret edeceğim. İşte sebebi.

Gençliğimde Midi'ye giderken, Mösyö Brias'nın inşa ettirdiği ve bütün koleksiyonunu bağışladığı Montpellier'deki o ünlü müzeyi ziyaret ettim. Şu meşhur Brias'nın, bu ressamın ve ressamların dostunun, Raoul de St. Victor'u hayal kırıklığına uğratan bu adamın kim olduğunu anlatmaya gerek yok.

Müzenin büyük bir bölümünde İtalyan ustaların, Giotto'nun, Raffaello'nun vs. eserlerinden oluşan çok güzel bir koleksiyon sergileniyordu. Orta odada birkaç Millet ve Barye'nin bronzları vardı. Bu odadan çok daha büyük bir odaya giriliyordu, odanın üçte biri diğer kısmına göre birkaç adım yüksekteydi. Burada Brias'nın kişisel koleksiyonu vardı, zamanın devrimci ressamlarından oluşturduğu bir seçkiydi bu. Ya Roujon!

Brias'nın kendi yaptığı portreleri vardı, Courbet'nin, Delacroix'nın ve diğerlerinin Brias portreleri... Courbet'nin tuvalleri, muhteşem yüzücüler tablosu da dahil... Delacroix'nın muhteşem dekorasyon taslakları, aralarında "Daniel Aslanların İnin-de":..Birkaç Corot, Tassaert vs... Chardin'den ustaca bir tablo,

masa başında nakış işleyen soylu bir hanımın portresi. Bütün koleksiyon, devrimci olduğu kadar benim için de bir zevk kaynağı oldu. Ta ki gözüm ahengi tamamen bozan küçük bir tuvale ilişene dek. Genç bir adamın, hoş, bir kuaför kadar güzel bir adamın portresiydi bu. Tam bir saçmalık ve salaklık! Cabanel kendini resmetmişti.

İsimlerin birçoğunu unuttum. Ingres'in de tabloları vardı, şimdi ismini hatırlayamadığım ünlü bir tablosu da oradaydı. Genç bir kral, yatağında yatıyor, sırrıyla birlikte öte dünyaya göçmek üzere. Köşede ise elini genç adamın kalbine koymuş bir doktor. Bazı genç uşaklar ve hizmetçiler geçmişten kalan bazı belgeleri karıştırıyor. Bunlardan birini görünce genç adamın kalbi çarpıyor. Ingres'in en güzel eserlerinden biri.

Yıllarca sonra Vincent'la birlikte müzeyi yeniden gezdim. Ne büyük değişiklik! Eski tabloların çoğu gitmiş ve yerlerini "Devlet tarafından istendi, üçüncülük madalyası" gibi ibareler almış.

Cabanel ve ekolü müzeyi işgal etmiş.

Cabanel'in Montpellier'den geldiğini bilmelisiniz.

* * *

Hiçlikten, yarı yolda bırakmaktan nefret ederim. "Ah, yakışıklı Rolla, beni öldürüyorsun!" diyen sevgilinin kollarında, "Hayır, bu akşam formda değilim," demek zorunda kalmayı istemem.

Her şeye sahip olmalıyım. Her şeyi fethedemem, ama fethetmeyi isterim.

Biraz soluklanayım da bir kez daha haykırayım:

"Harcayın kendinizi, tekrar tekrar harcayın! Soluksuz kalana, çılgınca ölene dek harcayın! Erdem... O bitip tükenmek bilmez esneyişinle beni nasıl da öldürüyorsun!"

İçgüdülerime dokunmuyorsa felsefeyi sıkıcı bulurum. Onu süsleyen hayallerle tatlı tatlı düşünülür, ama bilim değildir... Ya da olsa olsa tohum halindeki bilimdir.

Doğadaki her şey gibi çokluk da, sürekli evrim geçirir; bazı kutsal kişilerin inanmamızı istediği gibi şeylerden çıkarılan bir sonuç değildir salt, daha ziyade bir silahtır, hepimizin, vahşilerin bile kendi kendine üretebileceği bir silahtır. Kendini bir gerçeklik değil, bir imge olarak ortaya koyar, hatta bir tablo olarak. Tablo bir başyapıtsa hayranlık uyandırır.

Sanatın felsefeye gereksinimi vardır, felsefenin de sanata. Aksi takdirde güzelliğin hali ne olurdu?

Devasa olan, kutuplara gitti, dünyanın eksenine; muhteşem pelerini başlangıcın iki canlısını Seraphitus ve Seraphita'yı koruyor, ısıtıyor; durmaksızın birleşen iki verimli ruhu, bütün evreni kaplasınlar diye kutup sislerinden öğrenmeyi, sevmeyi, yaratmayı yayan bu iki ruhu koruyor.

Bana kendi içimdekini mi öğretmek istiyorsunuz? Önce kendi içinizdekini öğrenin. Bu sorunu siz çözeceksiniz, ben sizin için çözemem. Bu hepimizin kendi başına halletmesi gereken bir mesele.

Durmaksızın çalışıp didinin. Öbür türlü hayatın ne değeri olacak ki?

Bizler başlangıçta neysek oyuz; hep de olduğumuz gibi kalacağız, her defasında rüzgârla savrulan gemiler gibi.

Zeki, ileri görüşlü denizciler başkalarının yenildiği tehlikelerden sakınmayı bilirler; aynı şekilde davranan birinin öleceği koşullarda bir diğerinin yaşamasına izin veren tarifsiz bir şey sayesinde kısmen.

Pek az kişi iradelerini kullanır, diğerleri mücadeleden kaçar.

* * *

İradesiyle, en azından iradesi ölçüsünde yaşamadığı sürece hayatın hiçbir anlamı yok bence. Erdem, iyi ya da kötü, kelimelerden ibaret, insan onlar üzerine bir şey inşa etmeye kalkmadığı sürece. Nasıl uygulanacaklarını kişi bilmeden gerçek anlamlarını kazanmazlar. İnsanın kendini Yaratıcı'nın ellerine teslim etmesi, kendinden feragat edip ölmesi demektir.

Aziz Augustine ile Manici Fortunatus yüz yüze geldiklerinde ikisi de hem doğrular hem de yanlışlar, çünkü bu noktada hiçbir şeyin ispatı yoktur.

İnsanın kendini iyinin ya da kötünün gücüne teslim etmesi de tehlikeli, tekin olmayan bir iştir. Bu bahane...

Hiç kimse iyi, hiç kimse kötü değildir; herkeste değişik biçimlerde ikisi de vardır. Ahlaksızlar her zaman tersini söyleyip durmadıkça bu noktaya dikkat çekmenin de bir gereği yok.

İnsan hayatı kısacık, ama büyük işler yapmaya, ortak görevin bölümlerini tamamlayacak işler yapmaya yetecek bir zaman.

Sevmeyi isterdim, ama yapamıyorum.

Sevmemeyi isterdim, ama yapamıyorum.

Kendinizle birlikte ikizinizi de sürüklüyorsunuz, yine de ikili kavuşmak için can atıyor.

Bazen iyi olurum, kendimi bu yüzden tebrik etmem. Genellikle de kötü olurum, bundan da pişmanlık duymam.

Bir şüpheci olarak şu azizlere bakıyorum, bence onlar canlı değil. Katedralin nişlerinde bir anlamları var, sadece orada. İnsan ya da hayvan başları da unutulmaz canavarlardır. Bu çocukça grotesklikler gözlerimi korkutmuyor.

Zarif kemer binanın ağırlığını ortaya çıkarıyor; geniş basamaklar meraklı yolcuları içeriye davet ediyor. Çan kulesi – yukarıdaki haç – kiliseyi oluşturan büyük haç – içerideki haç. Rahip kürsüde cehennem hakkında zırvalar saçıyor, hanımlar

ise sıralara oturmuş modadan bahsediyorlar. Böylesini daha çok seviyorum.

Gördüğünüz gibi her şey hem ciddi hem gülünç. Bazıları ağlıyor, diğerleri gülüyor. Derebeyi şatosu, saz kulübe, katedral, genelev.

Ne yapılabilir ki?

Hiçbir şey.

Hepsi olmalı; sonuçta hiçbirinin önemi yok; dünya hâlâ dönüyor; herkes dışkılıyor; bu konuları sadece Zola dert ediniyor.

* * *

Şu nimfeler; o altın tenleriyle, arayış içindeki hayvansı kokularıyla, tropik tatlarıyla onları ölümsüzleştirmek isterdim. Buradalar, her yerde oldukları ve olacakları gibi. Sevimli Mallarmé ölümsüzleştirdi onları; neşeyle, hayata ve bedene karşı bitmeyen aşklarıyla ölümsüzleştirdi, Corot'nun meşelerine dolanan Ville d'Avray sarmaşıklarının yanı başında.

Tablolar ve yazılar, sahiplerinin portresidir. Zihnin gözü sadece eserin üzerinde olmalıdır. İnsanlara bakmaya kalkarsa eser çöker.

Biri bana "Yapmalısın" derse isyan ederim.

Doğa (benim doğam) bana aynı şeyi söylerse, yenildiğimi bilerek boyun eğiyorum.

"Harcayın kendinizi, tekrar tekrar harcayın!" diyorsunuz. Acı çekmediğiniz sürece bunun bir değeri yok.

Ben kendi anlayışım çerçevesinde, isterse komşumun da benimseyebileceği üst bir anlayış geliştirmeye çalıştım.

Zorlu bir mücadeleydi, ama faydasız olmadı. Kendini beğenmişlik değil, gururdu kaynağı.

Erguvani zeminde bir taç, dikenli bir taç duruyor ve diyor ki: "Kimse beni incitmez."

Küçük bir şey, ama gururlu. Gülerek, Zeytin Dağı'na çıkıyorsunuz; bacaklarınız haçın ağırlığı altında titriyor; zirveye ulaşınca dişlerinizi sıkıyorsunuz, sonra yine gülümseyerek intikamınızı alıyorsunuz. Yeniden harcayın kendinizi! Kadın, ortak neyimiz var? – Çocuklar!!! Onlar benim havarilerim, ikinci Rönesans'ın havarileri.

Kötülük yaptıklarında başkalarının günahlarının karşılığını ödemek mi? Bunlar için kendini feda etmek mi? Sakın kendinizi feda etmeyin, yenilgiyi davet edersiniz.

Uygar! İnsan eti yemiyor olmakla mı gurur duyuyorsun? Bir salın üzerinde olsaydın, yerdin... Tanrı'nın huzurunda, hem de korkudan titreyerek O'nu çağırırken.

Telafi etmek için, her gün komşunuzun kalbini yersiniz.

Kendinizden emin "Bunu asla yapmayacağım," diyemeyeceğiniz için, kendinizi "Bunu hiç yapmadım," diyerek avutun siz.

Bütün bunlar çok mu hazin? Evet, tabii bunlara nasıl güleceğinizi bilmiyorsanız öyle.

İşkenceden geçen bir Kızılderili'yi düşünün, acıyla yüz yüzeyken gülümseyebilmenin gururu, sızıyı büyük ölçüde hafifletir. Sonra boş yere akıtılacak olduktan sonra neden gözyaşı üretelim ki?

İnsan akıl yürütür, ama aynı zamanda bundan azadedir.

Sıradan insanların gücü burada yatıyor işte.

Çocuklarda da içgüdü aklı yönetir.

* * *

Jean Jacques Rousseau itiraflarda bulunur. Bu bir ihtiyaçtan

ziyade düşüncedir. Halkın adamı kirli, ama kendini temizlemekte pek eline çabuk. İnsanlar buna inanmak istemiyor, ama inanmaya zorlanıyor. Voltaire'in soylulara "Siz gülünçsünüz, biz gülüncüz, bırakın gülünç kalalım. Candide saf bir çocuk; böyle insanlar olmalı... Bırakın olduğumuz gibi kalalım," demesinden daha farklı bir durum.

Kaderci Jacques her zaman uşak kalacak.

Jean Jacques Rousseau ise ayrı bir mesele.

Emile'in eğitimi!! Bir sürü iyi insanı tiksindirir. Bir insanın hayatta girişebileceği en zor işlerden biri. Ben şahsen kendi ülkemde bunu düşünmeye cesaret edemem. Burada, sonunda aydınlanmış biri olarak, buna serinkanlı yaklaşıyorum. Fransız egemenliği olmasa kral olacak yerli bir kabile şefi tanıdım. Beyaz bir kadınla evli beyaz bir koloni yerleşimcisinden çocuklarından birini istedi. Evlatlık edinmek için babaya topraklarının tamamını ve biriktirdiği beş yüz kuruşu vermeye hazırdı.

Burada herkes için çocuklar doğanın en büyük nimeti, herkes onları evlat edinmek istiyor. Benim seçtiğim Maorilerinki gibi bir yabanilik. Bütün kaygılarım kaybolup gitti. Ben böyle bir yabaniyim ve böyle kalacağım.

Burada Hıristiyanlık anlaşılmıyor... Ne mutlu ki tüm çabalara karşın, birbirinin yerini almaya yönelik medeni yasalarla birleşen evlilik sadece yalancıktan bir tören. Geçmişte olduğu gibi, piçler, zina çocukları hâlâ var; şu bizim uygarlığımızın sadece hayal gücünde yaşayan canavarlar...

Burada Emile'in eğitimi parlak gün ışığı altında bazıları tarafından bilinçli bir biçimde benimsenerek ve toplumun geneli tarafından kabul görerek icra ediliyor. Gülümseyen özgür genç kızlar, istedikleri kadar Emile doğurabiliyorlar.

* * *

Bir sanatçı olarak zaman zaman hoşuma giden dilin kaçamakları, üslubun yapmacıkları, parlak söz oyunları benim katı, aşk dolu barbar kalbime göre değil. İnsan bunları anlıyor ve elinin altında bulunduruyor; uygarlıkla uyumlu ve güzellikleri nedeniyle küçük görmediğim bir lüks bu.

Bunu kullanmayı ve onunla sevinmeyi öğrenelim, zaman zaman dinlemeyi sevdiğim tatlı bir müzik bu, ta ki kalbim yeniden sessizlik isteyinceye kadar.

Bugün, yarın, her zaman giyinecek yabaniler bulunur.

* * *

Korkarım ki genç kuşak, hepsi aynı kalıptan – bence pek hoş bir kalıp – çıkan bu gençler, o kalıbın damgasını silmeye muvaffak olamayacak.

Sanat için Sanat Neden olmasın?
Hayat için Sanat Neden olmasın?
Haz için Sanat Neden olmasın?
Sanat olduktan sonra ne fark eder ki?

Onundaki, yirmisindeki, yüzündeki sanatçı hep sanatçıdır; küçük, orta boy, büyük. Onun saatleri, dakikaları yok mudur? Yaşayan bir insan olduğu için asla kusursuz değildir. Bir eleştirmen ona "İşte kuzey," der, bir başkası ise "Kuzey güneydir." Sanki rüzgâr gülüymüş gibi sanatçının başına ekşirler.

Ressam ölür; varisleri eserlerinin başına üşüşür, her şey paylaşılır; telifler, müzayedeler, geri kalan her şey. İşte artık soyulup soğana çevrilmiştir.

Bunu bilerek kendimi önceden soyup soğana çeviriyorum. Rahatımı sormayın gitsin.

* * *

Cézanne güzel bir peyzaj yapıyor; deniz mavisi zemin, koyu yeşiller, parlak toprak boyaları; bir dizi ağaç, dalları iç içe geçmiş, fakat aradan arkadaşı Zola'nın evi görünüyor; alev kırmızısı panjurlar, duvarlardan yansıyan sarıyla portakal rengi olmuş. Zümrüt yeşillerinin yoğunluğu, bahçenin zerafetini ifade ediyor, ön plandaki mor ısırganların dipnotu o yalın şiirle tezat oluşturuyor. Yer, Médan.

Yoldan geçen ukalanın biri, acınacak halde bir amatör gördüğünü düşünerek profesör misali gülüp Cézanne'a soruyor: "Resim mi yapıyorsunuz?"

"Kesinlikle, ama çok değil."

"Ah, anlıyorum. Bakın ben Corot'nun eski öğrencilerinden biriyim; bana izin verirseniz birkaç becerikli dokunuşla her şeyi yerli yerine yerleştirebilirim. Oranlar, oranlar... İşte bütün mesele budur!"

Sonra vandal herif küstahça aptallıklarını parlak tuvalin üzerine saçıyor. Doğu ipeklerini kirli griler kaplıyor.

"Çok mutlu olmalısınız, Mösyö!" diye haykırıyor Cézanne. "Portre yaparsanız kuşkum yok ki, sandalyenin bacaklarına koyduğunuz gibi burnun ucuna da pırıltılar koyarsınız."

Cézanne paletini kapıyor, bıçağıyla Mösyö'nün pis çamurunu delik deşik ediyor. Sonra bir anlık bir sessizliğin ardından, son derece harika bir biçimde Mösyö'ye dönüp, "Ah! Nasıl da rahatladım!" diyor.

* * *

Adı Isidore olan, çok ufak tefek olduğundan Zizi dediğimiz, Orleans'daki amcam Peru'dan gelip, büyükbabamın evinde yaşadığım döneme dair hikâyeler anlatırdı bana; yedi yaşındaydım.

Beni birkaç kere büyük avluda tepinip, üstümü başımı toprağa bularken görmüşler.

"Küçük Paul, neyin var bakalım?" diye sorduklarında daha güçlü tepinip, "Bebek yaramazlık yaptı!" demişim.

Bir çocuk olarak kendimi yargılıyor ve bunun bilinmesini istiyormuşum. Bir başka seferinde de bahçenin köşesinin süsleyen ceviz ağacının yanı başındaki incirin altında, kendimden geçmiş bir halde, hareketsiz yatarken bulmuşlar beni.

"Ne yapıyorsun burada, küçük Paul?"

"Düşecek cevizleri bekliyorum," demişim. O zamanlar Fransızca konuşmaya daha yeni yeni başlıyordum sanırım. Bütün harfleri gösterişle telaffuz ederek İspanyolca konuşmak gibi bir alışkanlığım vardı.

Bir gün de oturmuş bıçakla ağaçtan hançer kabzası oyuyormuşum, hançer yok tabii ortada; yetişkinlere anlaşılmaz gelen türden eğlenceler işte. Aile dostumuz olan yaşlı iyi bir kadın takdirle, "Büyük bir heykeltıraş olacak bu çocuk!" demiş. Maalesef kadıncağız kâhin değildi.

Bir gün eve elimde bir sürü renkli mermerle geldiğimi hatırlıyorum. Annem kızıp bu mermerleri nereden bulduğumu sordu. Kafamı kaldırıp bunları lastik topumla takas ettiğimi söyledim.

"Ne dedin oğlum, *takas* mı ettin!"

Şu "takas" kelimesi annem için utanç verici bir anlam taşıyordu. Zavallı annem, hem haklıydı, hem haksız bu anlamda, çünkü ben daha çocukken birçok şeyin satılmayacağını öğrenmiştim.

On bir yaşımda büyük hızla ilerleme kaydettiğim ilkokula başladık.

Mercure'de bazı yazarların bu ilkokul eğitimine dair görüşlerine rastladım, ama daha sonra onlar bu görüşlerinden vazgeçtiler.

Henri de Régnier gibi bu eğitimin entelektüel gelişimimde hiçbir rolü olmadığını söyleyecek değilim, tersine bana çok faydası dokunduğunu düşünüyorum.

Ayrıca, ikiyüzlülüğü, sahte erdemi, laf taşımayı (*semper tres!*), içgüdülerime, kalbime ve aklıma ters düşen her şeyden tiksinmeyi daha küçükken, orada öğrendiğime inanıyorum. Orada ayrıca mücadelede hiç de küçümsenmeyecek bir önemi olan Escobar ruhunun birazını kazandığıma da inanıyorum. Kendime yoğunlaşma, öğretmenlerimin ne yaptığını izleme, beraberlerinde getirecekleri tüm sorumluluklarla birlikte kendi eğlencelerimi ve üzüntülerimi yaratma alışkanlığını da orada kazandım.

Fakat benimkisi özel bir durumdu; genelde bunun tehlikeli bir deney olduğunu düşünüyorum.

* * *

Bir süre önce Mösyö Rouart isimli bir genç Belçika'da bir konferans verdi. İyi niyetli genç insanların ne kadar hatalı olsalar da iyi şeyler arayışında olmalarını ve düşüncelerini açıklamalarını beğeniyorum.

Bir işe yaramasa da güzel bir konuşmaydı; ana tema olarak bir sanatçının entelektüel hayatının tamamen her dönemin farklı gerekliliklerine göre belirlendiğini savunuyordu.

Bu gibi meselelerde nutukların işe yarayacağını düşünsem, sanatçı olmayanlara sanatçıları desteklemelerini öğütleyen konferanslar verirdim.

Fakat hangi hakla komşunuza "Beni destekleyin," diyebilirsiniz ki? Kendinizi bazılarının zengin, bazılarının yoksul olduğu gerçeğine alıştırmalısınız. Otuz yıldır çeşitli grupların ve derneklerin faaliyetlerini izliyorum, ama bireysel çabadan daha fazla işe yarayan bir şey olduğunu görmedim.

1889'daki Evrensel Sergi'de, Güzel Sanatlar'ın başındaki adamlar sık sık karşıdaki kafeye, Café Volpini'ye içmeye giderlerdi. Benim önerim üzerine bu kafenin duvarları benim de yer aldığım bir grubun tablolarıyla süslendi.

Ressamların en büyüğü Meissonier işte orada çıkıp, "Baylar, ressamların özgür ve serbest olma zamanı geldi. İçi jüriler, madalyalar ve ödüllerle dolu, bir okula benzeyen şu küçük kutumuzu kaldırıp atalım. Artık madalya olmasın, biz hepsini aldık artık. Hitap ettiklerimizin buluşma merkezini genişletelim ve bunu yapmak için yabancı sanatçılara da yer ayıralım. Para yolunu bulur nasılsa!"

Harika bir topluluktu. Norveç, İsveç, Amerika: Paulsen'ler, Henrysen'ler, Harrison'lar, bütün vasatlar kısacası. Gerçek bir işgaldi, izlenimciler, bireşimciler, özgürlükçüler, simgeciler. Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik. Herkes kendi izm'iyle geliyordu. Bunun bir Rönesans olduğunu söyleyebilirdiniz.

Puvis de Chavannes'lar, Carrière'ler, Cazen'ler ve birkaçı daha Carolus'lar, Besnard'lar ve Frappart'larla elbirliği ediyor.Tüm topluluklar bir ağızdan haykırıyor, "Gençlere yol açın!... Ama artık onlara madalya vermeyin!"

Çok akıllıcaydı ve çok kabul gördü.

Eğer doğru anladıysam Mösyö Rouart, bir şeyden kaygılı, kendisine rağmen konuşmasından öyle anlaşılıyor. Bu da burjuvazinin savunması. Neden bununla ilgileniyor?

Drumont Katolikliği Yahudilere saldırarak mı savunuyor?

Bilirsiniz, ben hepimizin birer işçi olduğuna inanıyorum. Bazıları kendilerini harcarlar, bazıları doyasıya yaşarlar. Hepimizin önünde bir çekiç ve örs duruyor. Yaratmak bize kalmış.

* * *

Alman nüfuzu üzerine bir sempozyum.

İlgiyle okuduğum bir sürü cevap oldu, sonra birden gülmeye başladım. Brunetière!

Ne! *Mercure, Revue des Deux Mondes*'ı sorgulamaya mı kalkmış!

Brunetière'in heykelini kime yaptırması gerektiğini henüz bilemediğinden uzun uzun düşünüyor.

Belki Rodin!! Ama onun Balzac'ı başarısızdı, Bourgeois de Calais'si ise kaba saba.

Kendisi "Bugünlerde herkes bilip bilmeden her şey hakkında konuşuyor," diyor.

Zavallı Rodin ve Bartholomé, hiçbir şey bilmeden heykel hakkında konuşup duruyorlar!

Zavallı Remy de Gourmont, edebiyat hakkında birşeyler bildiğini sanıyor! Ve biz, zavallı halk, Brunetière'den başka sanatçı olabilirmiş sanıyoruz! Halkın emanetlerden sorumlu olan adam önünde eğildiği çok açık, ama masala inanacak olursak, bazen emanetler çok ağır olur ve boğulursunuz.

Ne mutlu ki bana sormadılar, Corot ve Mallarmé'nin iyi Fransızlar olduğu cevabını teşvik edecek birşeyler bilenlerden olmadım hiç. Demek ki bu durumda benim küçümsenmem gerekiyor.

Ben bilgili değilim, ama bilgili insanlar olduğuna inanıyorum. Bir gün bilgili insanın deha ile yeteneğin ağırlığı arasındaki farkı keşfedeceğine de inanıyorum.

Bugün bana öyle geliyor ki, büyük yetenekler yükselirken, dehası az olanlar düşüyor.

Ben de Mösyö Brunetière gibi yapacağım. Düşüneceğim, düşüneceğim, öyle uzun düşüneceğim ki, bir daha elime fırça alamayacağım, birşeyler yazamayacağım. İnsan erdemli olmalıdır.

Şapkanızı kafanızdan çıkarmayasınız sakın, yoksa dehanız uçup gider.

* * *

Penceremde, burada Markiz Adaları'nda Atuana'da her şey kararıyor. Danslar bitti, yumuşak, tatlı ezgiler sönüp gitti. Fakat hiçbir şey durağan değil. Rüzgâr giderek yükselen bir tempoyla dalları sarsıyor, büyük dans başlıyor, kasırga geliyor. Olimpos da kavgaya katılıyor; Jüpiter bize yıldırımlar gönderiyor; Titanlar kayaları yuvarlıyor; nehir taşıyor.

Geniş alanlara yayılan meyve (maiore) ağaçları sökülüyor, hindistancevizi ağaçları arkalarına yaslanıyor, ağaçların tepeleri yerleri süpürüyor. Her şey uçuyor, kayalar, ağaçlar, cesetler uçuyor ve denize sürükleniyor. Gazap dolu Tanrıların ihtiraslı orjisi!

Güneş geri dönüyor; ulu hindistancevizi ağaçları, dallarını yeniden kaldırıyor; insanlar da öyle. Büyük keder bitti; neşe geri döndü; deniz bir çocuk gibi gülümsüyor.

Dünün gerçekliği bir masal haline geliyor; unutuluyor.

* * *

Bu gevezeliği nihayete erdirmenin zamanı geldi. Okuyucu sabırsızlanıyor, ben de bitireceğim, fakat bir sonsöz yazmadan.

Düşünüyorum da (Brunetière'den farklı biçimde) bugünlerde insanlar çok yazıyorlar. Gelin bu konuda bir anlayışa varalım.

Yazmayı bilen çok, çok, çok fazla insan var; bu tartışmasız. Fakat pek azı, çok azı yazma sanatının, o zor sanatın gerçekte ne olduğuna dair bir fikir sahibi.

Aynı şey plastik sanatlar için de geçerli, herkes bu işe el atmış durumda.

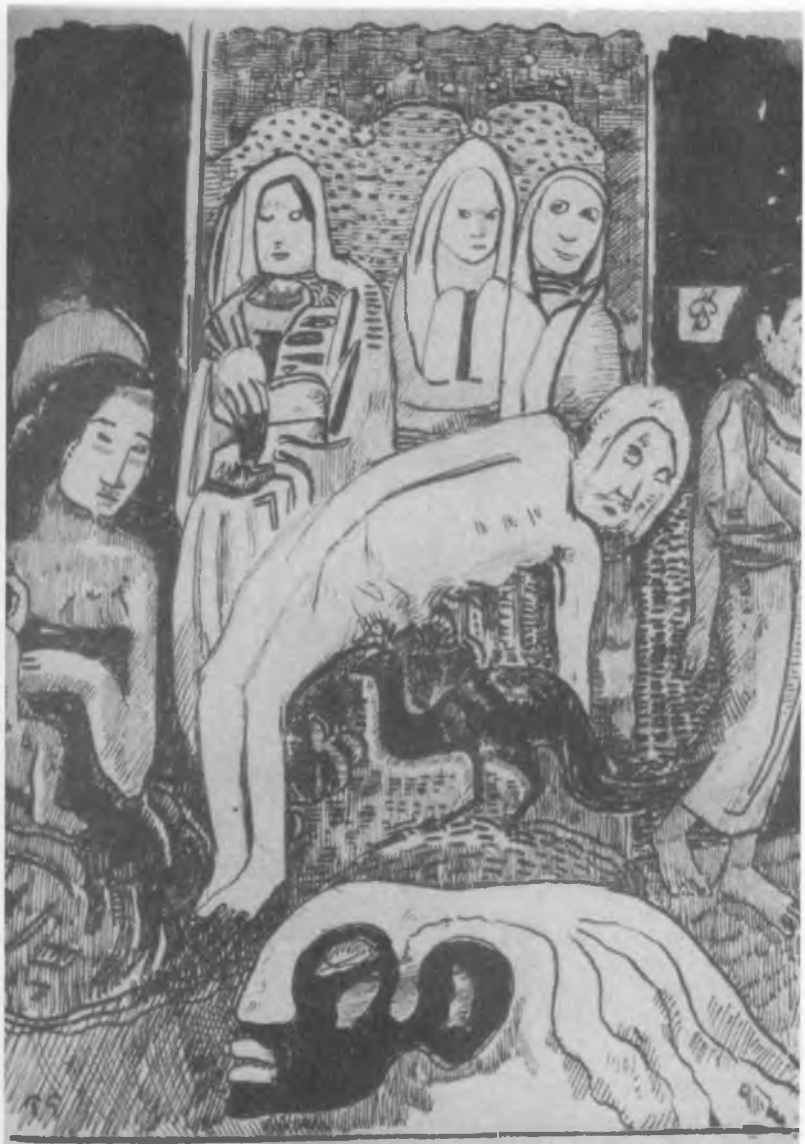
Sanatla, saf sanatla söylenecek, *söylenmesi gereken* o kadar çok şey var ki; insanın zekâsının ve yeteneklerinin zenginliğini dikkate alırsak.

İşte benim bütün sonsözüm. Bir sanat eseri görünümünde bir kitap ortaya çıkarma hevesine kapılmadım. (Bunu beceremem.) Fakat dünyada, barbar ve uygar dünyada gördükleri, okudukları, duydukları hakkında, bilgi sahibi bir insan olarak açıkça, korkusuzca, utanmadan bütün bunları yazmak istedim.

Bu benim hakkım. Ve ne kadar kötü olursa olsun, eleştirmenler bunu engelleyemez.

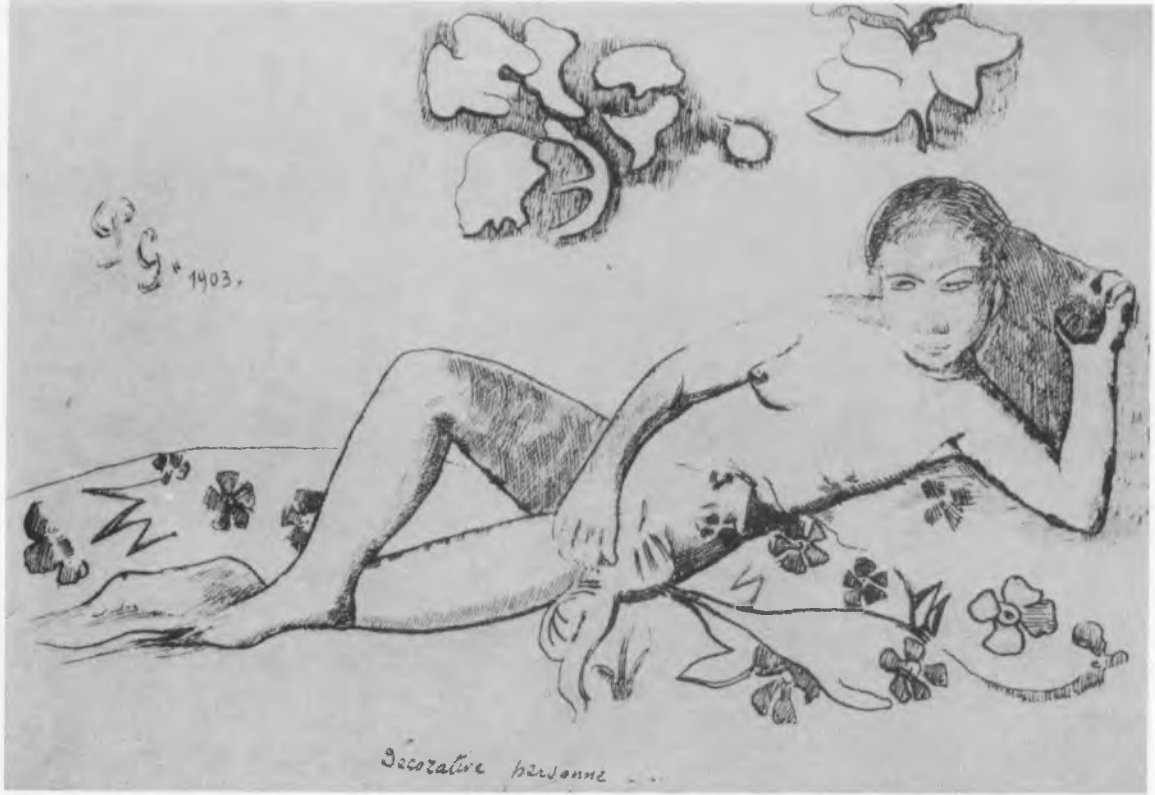
Atuana, Markiz Adaları, Ocak – Şubat 1903

À qui penses-tu ? Je ne sais pas.

Les saintes images.

P.G.

1903.
Decoration personne

P.G.
Les ailes sont lourdes - Le tout est primitif

29

Les [illegible] au regard de la plume ; au regard de l'imagination tout nous [illegible] à l'illustration. Souvenir de l'illustration ? — Aujourd'hui la photographie — [illegible] n'est plus sérieux ? Vous vous trompez. C'est ce qu'il y a de plus sérieux. Le reste c'est de l'accessoire. L'intérêt ne vient qu'après.

Notes de l'auteur.

D agréable compagnie sont appelés.
Ce ne sont pas des negresses ce
sont des Maories. L'auteur
a soin de le dire histoire de
renseigner la critique.

P P.
On en mange

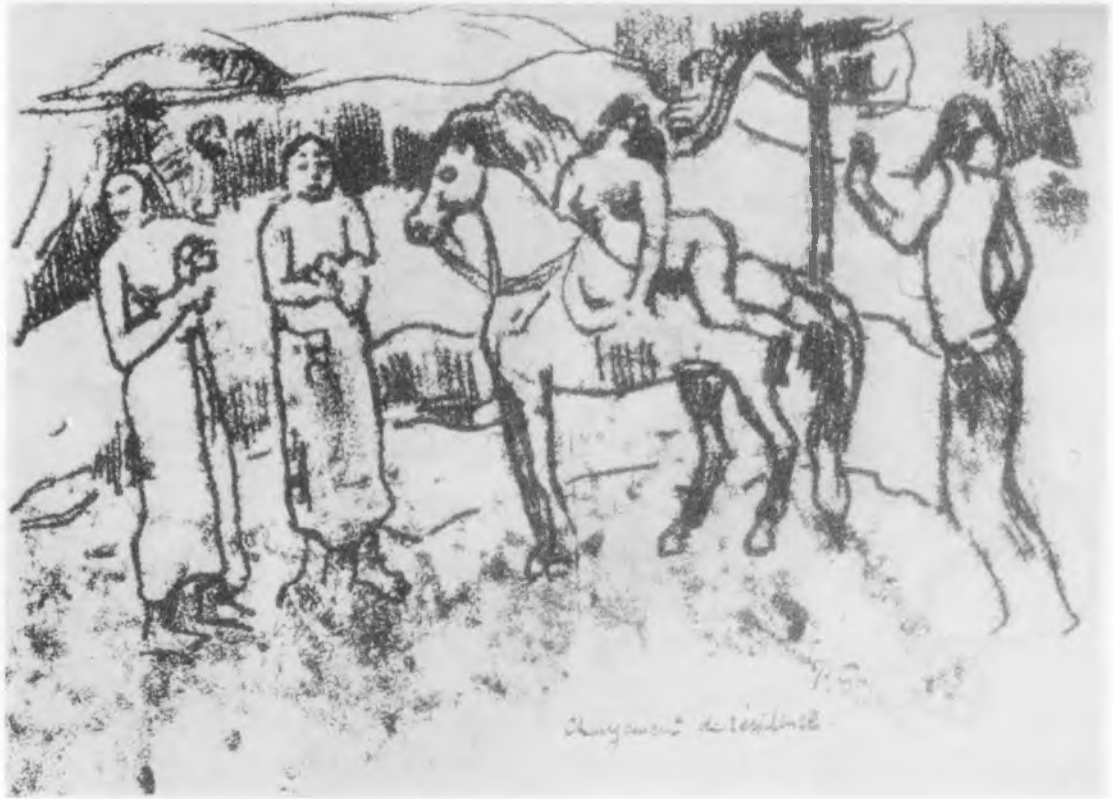

PG
Les anges à tout le monde.

Tu Coco
En course
PG

PG
G. Tamari

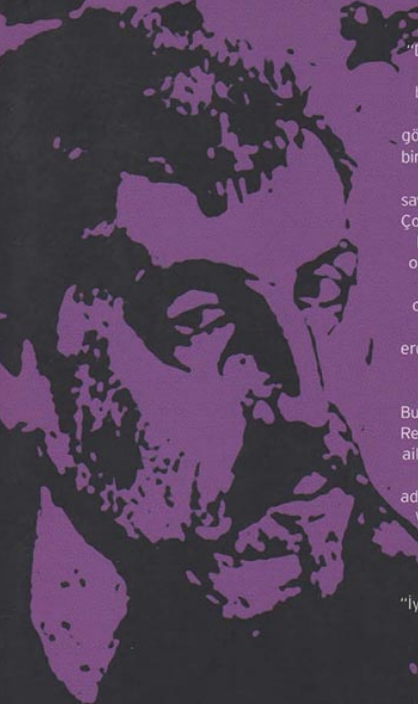

En Janvier 99.

P. G.
Penguines claxigas

"Defalarca anlatıla anlatıla çarpıtılan fantastik bir Gauguin efsanesi oluştu. Tablolarından daha iyi bilinen ve en azından bu ülkede babamın resmin büyük ustalarından biri mertebesinde kabul gördüğünden bihaber olanlar tarafından tartışılan bir efsane bu. Bu hikâye her yerde genel bir hayranlık uyandırıyor. Bir zamanlar orta yaşlı, sıradan sayılabilecek, az çok başarılı bir borsa simsarı varmış. Çok bağlı olduğu bir karısı ve üç çocuğu varmış bu borsa simsarının. Ailesinin de arkadaşlarının da, onun, ömrünü müreffeh bir işadamı ve iyi bir aile babası olarak tamamlamaktan başka bir hevesi olabileceği vehmine kapılmaları için hiçbir sebep yokmuş üstelik. Sonra bir gece bütün bu ailevi erdemlerini uykusunun derinliklerinde bırakmış ve yeni güne gaddar bir canavar olarak uyanmış. Ailesine beslediği sevgiden eser yokmuş artık. Burjuva hırslarından ve saygınlığından eser yokmuş. Resim yapmak için yanıp tutuşuyormuş. Eline bakan ailesini hiç düşünmeden, hiç dert etmeden Paris'e kaçmış; kendisini yeni benimsediği sanatına adayarak akademik geleneğe gururla karşı çıkmış. Ve nihayet bir gün uygarlığı tahammül edilemez derecede usandırıcı bulup Tahiti'ye yerleşmiş; bir yabani gibi yaşayıp, âşık olup, resim yapıp öldüğü yere...
"İyi bir hikâye. Birçok saf ruhun hoşuna gittiğinden, bunu yalanlamak üzücü.
Fakat ne yazık ki doğru bir hikâye değil."

Emile Gauguin

Paul Gauguin

Mahrem Günlük

ithaki